

PERHEIDEN
KOKEMUKSELLINEN
YHTEISÖLLISYYS SOS-LAPSIKYLÄN
PERHEKUNTOUTUKSISSA

Essi Anna Elina Varila

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiaalityö

Pro gradu –tutkielma

Syyskuu 2018

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Sosiaalityö	
Tekijä □– Författare – Author Varila <u>Essi</u> Anna Elina			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Perheiden kokemuksellinen yhteisöllisyys SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksissa			
Oppiaine – Läroämne – Subject Sosiaalityö			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Syyskuu 2018	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 98 sivua + 7 liitettä	
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tämän pro gradu –tutkielman aiheena ovat perheiden yhteisöllisyyden kokemukset SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksissa. Yhteisöissä muodostuva yhteisöllisyys lisää yhteisön jäsenten hyvinvointia. Yhteisöllisyyden edistäminen on ajankohtainen aihe lastensuojelussa, jossa tukitoimia suunniteltaessa ja toteutettaessa perheyhteisöjen merkitys lasten hyvinvoinnille tunnustetaan. Lastensuojelun avoimuuden tukitoimena toteutettava perhekuntoutus on tavoitteellista toimintaa, jonka tavoitteena on muun muassa perheyhteisöjen hyvinvoinnin ja toimivuuden tukeminen.</p> <p>Tutkimus on teoreettis-metodologiselta viitekehykseltään fenomenologinen. Tutkimustehtävänä on tuoda esiin se, onko SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksissa perheiden näkökulmasta kokemuksellista yhteisöllisyyttä ja jos on, niin millaisia ilmenemisen muotoja se perhekuntoutuksissa saa. Tutkielmaa ohjaava tutkimuskysymys on seuraava: Millaisia kokemuksia SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksien perheillä on perhekuntoutuksen yhteisöllisyydestä? Tutkimuksen aineisto on kerätty marraskuussa 2017 haastattelemalla kahdeksaa perhettä kahdessa eri SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksessa. Haastatteluihin osallistui 15 ihmistä; kuusi lasta ja yhdeksän aikuista. Aineisto on analysoitu Juha Perttulan fenomenologisella metodilla.</p> <p>Tutkimuksen tulokset osoittavat, että SOS-Lapsikylän kaksi perhekuntoutusta pitävät sisällään monenlaisia yhteisöjä. Perhekuntoutuksien asiakasperheet ovat osallisina omista perheyhteisöissään, perheiden ja työntekijöiden muodostamissa yhteisöissä, asiakasperheiden muodostamissa yhteisöissä sekä molempien perhekuntoutuksien laajemmista yhteisöissä, jotka pitävät sisällään näiden perhekuntoutuksien pienemmät yhteisöt. Yhteisöjen rajat ovat osin liukuvia. Tulosten perusteella perhekuntoutuksissa ilmenee kokemuksellista yhteisöllisyyttä. Yhteisöllisyys perhekuntoutuksien yhteisöissä merkitsee vuorovaikutusta ja yhdessä tekemistä, luottamuksellisia ja vastavuoroisia ihmissuhteita, vertaisuuden kokemuksia, auttamista ja tukemista sekä asioiden yhdessä jakamista. Yhteisöllisyyteen liittyvät myös perhekuntoutuksien yhteisöjen yhteisesti jakama arvopohja, perhekuntoutusjaksolle yhdessä asetetut tavoitteet ja perhekuntoutuksissa vallitsevat jaetut normit. Yhteisöllisyyden rakentumiseen vaikuttavat lisäksi yhteisöjen jäsenten sitoutuminen toimintaan sekä asiakasperheiden kuntoutumisjaksojen ajallinen pituus. Yhteisöllisyyden muodostuminen vaatii tuekseen sopivat tilalliset puitteet.</p> <p>Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää perhekuntoutuksien toimintaa suunniteltaessa ja kehitettäessä SOS-Lapsikylässä. Tulosten perusteella yhteisöllisyys voi parhaimmillaan tukea perheyhteisöjen yhteisöllistä hyvinvointia ja kuntoutumisprosessia, ja näin se saattaa osaltaan olla edistämässä perhekuntoutuksien työskentelyn vaikuttavuutta. Yhteisöllisyys ulottuvuutena on kannattavaa huomioida perhekuntoutuksien toimintaan liittyvässä päätöksenteossa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Yhteisöllisyys, yhteisö, perhekuntoutus			

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	1
2 TEOREETTINEN TAUSTOITUS	4
2.1 Yhteisön käsite	4
2.2 Yhteisöt tutkimuksessani	6
2.3 Yhteisöllisyys ja sosiaalinen pääoma.....	8
2.4 Perhekuntoutus	14
2.5 Tutkimusta perhekuntoutuksesta.....	19
3 METODISET VALINNAT JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	21
3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	21
3.2 Laadullinen kokemuksen tutkimus	21
3.3 Fenomenologia tutkimuksen teoreettis-metodologisena viitekehyksenä.....	22
3.4 Oma esiymmärrykseni yhteisöllisyydestä ilmiönä ja perhekuntoutuksesta tutkimuksen kontekstina	25
3.5 Haastattelu aineiston kerryttämismenetelmänä.....	26
4 FENOMENOLOGINEN ANALYYSI	32
4.1 Juha Perttulan fenomenologinen metodi.....	32
4.2 Yksilökohtaisten merkitysverkostojen rakentaminen	35
4.2 Yleisen merkitysverkoston rakentaminen	68
5 POHDINTA	77
5.1 Tutkimuksen eettisyys.....	77
5.2 Tutkimuksen tulosten tarkastelu	81
LÄHTEET	89
LIITTEET	99

Liite 1. Infokirje aikuisille.....	99
Liite 2. Infokirje haastateltavien lasten vanhemmille	100
Liite 3. Aikuisten suostumuslomake	101
Liite 4. Lapsen vanhemman/vanhempien suostumuslomake.....	102
Liite 5. Aikuisten haastattelurunko	103
Liite 6. Lasten haastattelurunko	105
Liite 7. Lasten piirustukset.....	107

1 JOHDANTO

Suomalainen yhteiskunta ja perheyhteisöt osana sitä ovat viimeisen sadan vuoden aikana kokeneet isoja muutoksia. Väestön elintaso ja yleinen hyvinvointi ovat monella tapaa parantuneet. (Vaarama ym. 2014, 322–329, 16–17; Okkonen 2014.) Myönteisestä kehityksestä huolimatta osaa lapsiperheistä kuormittavat edelleen moninaiset terveyteen, toimeentuloon ja sosiaalisen tuen vähyyteen liittyvät uhat (Salmi, Närvi & Lammi-Taskula 2016, 13–44; Karvonen 2016, 54–67). Lapsiperheiden hyvinvoinnin haasteet ovat koko yhteiskuntaa koskettava ilmiö (Ashorn ym. 2010, 7). Aihe on viimeisten vuosikymmenten aikana ollut tieteellisen kiinnostuksen kohteena ja esillä poliittisessa päätöksenteossa sekä julkisessa keskustelussa (esim. Ristikari ym. 2016; Sauli, Salmi & Lammi-Taskula 2011; Nygård & Krüger 2012; Peltola 2016). Keskustelua on käyty etenkin hyvinvoinnin vajeiden, kuten lapsiperheköyhyyden, syrjäytymiskehityksen sekä huono-osaisuuden näkökulmista (vrt. Karvonen & Salmi 2016; Hilli ym. 2017; Vauhkonen, Kallio & Erola 2017).

Tukea tarvitsevat perheet saavat ensisijaisesti apua peruspalvelujen, kuten neuvolan ja päivähoidon, piiristä. Erityisen haastavissa tilanteissa perhettä tuetaan lastensuojelussa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2018.) Lastensuojelun toimintaa ohjaavan lastensuojelulain (417/2007) 4 §:n mukaan lastensuojelun viranomaisten on ensisijaisesti tuettava lapsen vanhempia kasvatustehtävässään sekä tarjottava perheelle ennaltaehkäisevässä merkityksessä apua ja tukitoimia. Eräs lastensuojelun asiakkuudessa oleville lapsille ja heidän perheilleen suunnattu tukitoimi on koko perheyhteisön kuntoutus, perhekuntoutus (Pärnä 2010, 46–50). Perhekuntoutuksen tavoitteena on tukea niitä lastensuojelun piirissä olevia perheitä, joilla on erilaisia haasteita elämässään, mutta motivaatiota selviytyä niistä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016). Yleisimmin se toimii lastensuojelun avohuollon asiakkaina olevien lasten ja heidän perheidensä tukitoimena (Alatalo, Lappi & Petrelius 2017, 13). Perhekuntoutuksen erottaa monista muista perheelle tarjottavista tuen muodoista se, että se voi tapahtua myös laitosympäristössä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016).

Yksi perhekuntoutuksen keskeisistä sisällöistä on yhteisön antama, yhteisöllinen tuki (Alatalo, Lappi & Petrelius 2017, 26). Kriisiytyneissä perhetilanteissa tarvitaan usein

ulkopuolista tukea, jolloin perheyhteisön ulkopuoliset sosiaaliset suhteet sekä yhteisöllisyys voivat olla tärkeä voimavara perheelle (Törrönen 2001, 11). Tukea tarjoavissa yhteisöissä yhteisöllisyys, osallisuus ja hyvinvointi kietoutuvat toisiinsa toiminnallisella tasolla ja tunteen tasolla. Näin yhteisöllisyys voidaan ymmärtää yhteisöjen sosiaalisissa suhteissa muodostuvaksi aineettomaksi hyvinvoinniksi, josta hyötyvät tuohon yhteisöön kuuluvat yksilöt. (Hyypä 2002, 46–48; Ruuskanen 2002, 5.)

Myös sosiaalityössä on tunnistettu yhteisöjen ja yhteisöllisyyden merkitys sekä työkennelty yhteisöjen yhteisöllisen hyvinvoinnin edistämiseksi (Roivainen & Ranta-Tyrkkö 2016, 7; Rynänen 2016). Perheyhteisöjen hyvinvointia edistävä yhteisöllisyys on ilmiönä ajankohtainen muun muassa lastensuojelussa. Lastensuojelutyön kehittämissä pilotoitava Hackneyn malli korostaa lapsiperheiden työntekijöiden yhteisöllistä yhteistyötä ja lapsen tilanteen hahmottamista systemisen, yhteisöjä ja ihmisten välisiä suhteita korostavan lähestymistavan kautta (Fagerström 2016, 3; 19).

Kirsi Juhila (2009, 106) nimeää arkiseksi toiseksi tiedoksi kokemustiedon, jota voidaan tuottaa yhteiskunnan marginaalisuuden paikoista. Toinen tieto on asianosaisten kokemustietoa, joka laajentaa ymmärrystä siitä, millaista on elää kyseisissä tiloissa. Sosiaalityössä toisen tiedon esiin nostaminen mahdollistaa sosiaalityön asiakkaiden kokemuksen paremman ymmärtämisen ja asiakaslähtöisen työn kehittämisen. Tämän tutkimukseni yhtenä tavoitteena on tehdä näkyväksi se, millaista ensikäden kokemustietoa SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksien asiakasperheillä on yhteisöllisyydestä.

Tutkimukseni aiheena on lapsiperheiden yhteisöllisyys SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksissa. Kyseessä on laadullinen tutkimus, jonka aineiston keräsin haastattelemalla kahdeksan perheen jäseniä kahdessa eri perhekuntoutusyksikössä. Analysoin tutkimuksessani perhekuntoutuksien asiakasperheiden kokemuksia perhekuntoutuksien yhteisöllisyydestä ja sen edistämisestä. Tutkimuksen teoreettis-metodologisenä viitekehyksenä on fenomenologinen kokemuksen tutkimus. Analysoin aineiston aineistolähtöisesti Juha Perttulan (1995) fenomenologisella metodilla.

Yhteisöllisyys on tutkimusaiheena merkityksellinen, sillä yhteisöllisyyden on aiemmissa tutkimuksissa (Jaakkola 2015; Koivula 2010) todettu edistävän yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointia. Perheyhteisöjen hyvinvointiin liittyvät kysymykset ovat etenkin lastensuojelun näkökulmasta tärkeitä. Lastensuojelun asiakasperheiden kokemuksellista

yhteisöllisyyttä ja sen muotoutumista on tutkittu vielä vähän Suomessa. Suomalaista tutkimusta perheiden kokemuksellisesta yhteisöllisyydestä perhekuntoutuksissa en ole löytänyt lainkaan. Tämän tutkimukseni tavoitteena on tuottaa tutkimustietoa aiheesta ja sitä kautta tarjota myös tietoa perhekuntoutuksien työskentelymallien kehittämisen tueksi SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksissa.

Tutkimukseni tutkimusympäristönä toimivat kaksi SOS-Lapsikylän perhekuntoutusyksikköä. Suomen SOS-Lapsikylä on osa kansainvälistä SOS Children's Villages –järjestöä, joka toimii yli 130 maassa. Suomessa toiminta alkoi vuonna 1962. Suomen SOS-Lapsikylä tarjoaa perheille tuki- ja kuntoutuspalveluja sekä tekee monenlaista vaikuttamis- ja kehittämistyötä lasten ja perheiden hyvinvoinnin edistämiseksi. SOS-Lapsikylän toimintaa ohjaavia arvoja ovat rohkeus, sitoutuminen, luottamus ja vastuullisuus sekä vaikuttavuus. (SOS-Lapsikylä 2018a.)

2 TEOREETTINEN TAUSTOITUS

2.1 Yhteisön käsite

Yhteisöjä on ollut niin kauan kuin ihmisiäkin; ihmisillä on kautta aikojen ollut halu ja tarve olla vuorovaikutuksessa toistensa kanssa sekä kuulua johonkin; olla osa yhteisöä (Saastamoinen 2012, 35–36). Jo Aristoteles kirjoitti antiikin Kreikassa ihmisyyteen olennaisesti kuuluvan sosiaalisuuden ja kyvyn muodostaa yhteisöjä (Aristoteles 1991, 9–10 [alkuperäisteos 340–330 eaa]). Yhteisön käsitteen yksiselitteinen määrittäminen on vaikeaa, jopa mahdotonta. Arkisessa puheessa käsite yhteisö saa monenlaisia merkityksiä ja myös eri tieteenaloilla yhteisöjä on määritelty eri tavoin. (Roivainen & Ranta-Tyrkkö 2016, 7.) Esimerkiksi sosiologisessa tutkimuksessa yhteisöjä on lähestytty niin alueellisesta kuin vuorovaikutuksellisesta näkökulmasta (Jaakkola 2015, 30).

Yhteisöt ovat rakenteeltaan muuttuneet ajan ja yhteiskuntien mukana. Perinteisesti ihmiset ovat kuuluneet itseään maantieteellisesti lähellä oleviin perhe- ja sukuyhteisöihin, omaan alueelliseen yhteisöön, kuten kyläyhteisöön, sekä uskonnollisiin yhteisöihin (Paasivaara & Nikkilä 2010, 12). Perhe- ja sukuyhteisöjen asema ihmisten elämässä on edelleen merkityksellinen (Korkiamäki ym. 2008, 11), mutta ihmisten elinpiirin laajeneminen ja globalisaatio ovat osin muokanneet yhteisöjä ja niiden olemusta (Roivainen & Ranta-Tyrkkö 2016, 14–15). Vanha sosiaalinen yhteisörakenne on historian saatossa muuttunut. Ihmiset eivät enää keskimäärin sitoudu yhtä vahvasti ja pysyvästi omiin perhe- ja alueyhteisöihinsä. Näiden perinteisten yhteisöjen lisäksi ihmisten elämässä on uudenlaisia, sosiaalisia yhteisöjä, joiden osalta yhteisön jäsenyyden kesto saattaa vaihdella ihmisten yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. (Korkiamäki ym. 2008, 10–11.) Ihmiset määrittelevätkin itse aiempaa useammin sen, mihin yhteisöihin kiinnittyvät ja millä tavoin. Yhteisöjen monimuotoistuuessa niissä vaikuttavat ihmisten yhteisölliset siteet saattavat vaihdella löyhistä kiinteisiin. (Saastamoinen 2012, 41–43.) Émile Durkheim (1990, 41–43 [alkuperäisteos 1893]) esitti jo 1900-luvun alussa, että uudenlaiset yhteisöt, kuten ammattiyhteisöt, vahvistavat merkitystään ihmisten elämässä valtion roolin samalla heikentyessä. Nykypäivänä ihmiset kiinnittyvät ammatillisten yhteisöjen lisäksi usein erilaisiin ystävyys-, opiskelu- ja harrastusyhteisöihin (Korkiamäki ym. 2008, 10).

Teknologisen kehityksen myötä myös monenlaiset virtuaaliset yhteisöt ovat yleistyneet (Paasivaara & Nikkilä 2010, 12).

Émile Durkheim (1990, 76–129 [alkuperäisteos 1893]) kirjoitti 1800-luvun lopulla solidaarisuudesta yhteisöjä kiinni pitävänä voimana. Hänen mukaansa mekaaninen eli yhtäläisyyksiin perustuva solidaarisuus perustuu yhteisön jäsenten jakamille arvoille, normeille ja tunteille sekä uskomuksille. Näiden kautta yhteisöissä usein melko riidattomasti määritellään esimerkiksi se, mikä on sallittua ja mikä ei, eli mikä oikean ja väärän suhde. Mekaaninen solidaarisuus pohjautuu sille, että yhteisön jäsenet ovat riittävän samanlaisia jakaakseen saman arvopohjan. Durkheim liittyy mekaanisen solidaarisuuden traditionaalisiin, alhaisen työnjaon yhteiskuntiin, joissa yhteisöt ovat verrattain pieniä. Orgaaninen eli työnjaosta johtuva solidaarisuus sen sijaan toteutuu moderneissa, korkean työnjaon yhteiskunnissa, ja se perustuu yhteisön jäsenten keskinäiselle riippuvuudelle ja yhteisvastuulle. Näissä yhteiskunnissa vallitsee yhteissopimus eli sopimus siitä, miten yhteiskunta toimii ja miten esimerkiksi väärää toimintaa sanktioidaan lainsäädännöllisesti. Yhteissopimusta tarvitaan, koska korkean työnjaon yhteiskunnissa ihmiset ovat enemmän erilaisia kuin samanlaisia; he eroavat toisistaan esimerkiksi ammatiasemiltaan, omaisuudeltaan sekä intresseiltään.

Erik Allardtin (1971, 1–5) määritelmän mukaan yhteisöksi ei voida ymmärtää mitä tahansa ihmisten yhteenliittymää. Yhteisön perusedellytyksenä voidaan pitää siihen kuuluvien yksilöiden välisiä sosiaalisia suhteita ja keskinäistä vuorovaikutusta. Allardtin mukaan ihmisten välinen suhde voidaan ymmärtää sosiaalisesti, kun he asettavat toisilleen jonkinlaisia odotuksia liittyen esimerkiksi toistensa käytökseen. Eero Suonisen (1997, 32–34) mukaan ihmiset toimivat koko ajan, osin tiedostamattaankin, sisäistämisenä arvojen, normien ja vuorovaikutuksessa opittujen säännönmukaisuuksien mukaisesti, ja myös odottavat tätä muilta. Allardtin (1971, 1–5) mukaan nämä vuorovaikutuksessa todentuvat odotukset voivat olla esimerkiksi normatiivisia eli velvoittavia. Yhteisöissä normatiivinen odotus kytkeytyy usein olettamukseen siitä, että yhteisön jäsenet toimivat samalla tapaa, esimerkiksi sitoutuvat samaan arvoperustaan tai noudattavat yhteisön sääntöjä. Toisaalta odotukset voivat olla myös kuvailevia eli perustelevia, jolloin ne sisältävät sanallista järkeilyä; esimerkiksi syitä sille, miksi yksilön odotetaan sitoutuvan yhteisön arvoihin. Osittain näiden toisten ihmisten asettamien odotusten perusteella yksilöille muodostuu yhteisöissä erilaisia sosiaalisia rooleja.

Toinen yhteisöjen perusedellytys on Allardtin (1971, 5) määritelmän mukaan pysyvyys. Yhteisöillä on tiettyä pysyvyyttä rakenteensa ja toimintansa suhteen, vaikkakin myös muutokset ovat mahdollisia. Olennaista on, että yhteisön tulee olla pysyvä siinä määrin, että yhteisön jäsenet ehtivät ja kykenevät sitoutumaan sen toimintaan. Tähän liittyen Allardtin (1971, 5) mukaan kolmas yhteisöjä määrittelevä perusedellytys onkin sen jäsenten solidaarisuus yhteisöä kohtaan. Solidaarisuuden perusteet ovat yksilöistä ja yhteisöistä riippuvaisia. Yhteisön jäsenet saattavat sitoutua yhteisöön ja sen toimintaan esimerkiksi emotionaalisten tekijöiden tai taloudellisen pakon vuoksi.

Yhteisöjen rajojen ja rakenteiden määrittelemisen edellyttävät aina rajanvetoa suhteessa siihen, ketkä yksilöt kuuluvat yhteisöön ja ketkä jäävät sen ulkopuolelle (Raina 2012, 11). Nämä määrittelyt pitävät sisällään valtaa. Tuossa vallankäytössä osa ihmisistä määrittyy yhteisön jäseniksi ja osa toiseutetaan ryhmän ulkopuolisiksi muukalaisiksi (Löytty 2005, 161, 172–173.) Benedict Anderson (2006, 1–8) kirjoittaa kuvitelluista yhteisöistä (*imagined communities*) ja nationalismista sekä siitä prosessista, jossa täysin toisilleen tuntemattomatkin ihmiset saadaan tunteen tasolla kiinnittymään kansallisyhteisöön. Hänen mukaansa yhteisöjä, niihin liittyviä rajantekoja sekä yhteisöllistä yhteishenkeä ylläpidetään pitkälti retorisin keinoin. Yhteisöt syntyvät ja rakentuvat ennen kaikkea ihmisten mielissä. Myös Risto Kangas (2006, 11) kirjoittaa yhteisön identiteetin muotoutuvan ennen kaikkea yhteisön sisäisissä määrittelyprosesseissa, joiden kautta yhteisön toimintaa ja sen rajoja tehdään näkyväksi niin yhteisön jäsenille kuin ulkopuolisille.

2.2 Yhteisöt tutkimuksessani

Tutkimuksessani esiintyy useita yhteisöjä, kuten perhekuntoutuksien perheiden muodostamat perheyhteisöt. Perheyhteisön määritelmä ei ole yksinkertainen, sillä perhe ymmärretään eri kulttuureissa ja yhteiskunnissa, eri aikakausina ja erilaisissa konteksteissa eri tavoin. Suomalaisessa viitekehyksessä perhettä on usein pyritty määrittelemään kotitalousyksikön ja ruokakunnan käsitteillä. (Forsberg-Kupias & Salminen 1986, 11–12.) Hannele Forsbergin (2003, 7–10; ks. myös Forsberg 2011) mukaan kriittisessä perhetutkimuksessa kuitenkin kyseenalaistetaan tällainen perheen käsitteen stereotyyppinen, yksioikoinen määrittely. Perheiden kokoonpanot ovat moninaisia, eivätkä perheet

asu aina saman katon alla. Näin ollen nykyajan perheitä määriteltäessä tulisi ottaa huomioon perheiden tosiasiallinen monimuotoisuus ja perheyhteisön kokemuksellisuus. Tutkielmassani määrittelen perheen Forsbergin (2003, 7–10) tavoin ensisijaisesti kokemukselliseksi yhteisöksi, jonka jäsenet itse määrittelevät sen keitä perheeseen kuuluu. Tutkimuksessani ymmärrän perhekuntoutuksissa yksittäisten perheiden muodostavan omia yhteisöjään. Tämän lisäksi perheiden voidaan olettaa, ainakin perhekuntoutuksen ulkopuolelta asiaa tarkasteltaessa, muodostavan molemmissa perhekuntoutuksissa laajemman asiakkaina olevien perheiden yhteisön. Lisäksi oletan, että nämä perhekuntoutuksien laajat perheyhteisöt saattavat pitää sisällään pienempiä useampien perheyhteisöjen yhteenliittymiä esimerkiksi siten, että osa perheistä on viettänyt keskenään enemmän aikaa ja muodostanut mahdollisesti vahvempia ystävyysyhteisöjä toisiinsa. Tutkimuksessani analysoin yhteisöllisyyteen liittyen myös sitä, miten vahvoja nämä yhteisöt kokemuksellisesti perheille ovat.

Perheet ovat perhekuntoutuksessa jatkuvassa vuorovaikutuksessa perhekuntoutuksen työntekijöiden kanssa, ja siten mahdolliseen yhteisöllisyyden rakentumiseen osallisina saattavat olla myös työntekijät. Perheyhteisön lisäksi tutkielmani taustalla vaikuttavia yhteisöjä ovat molempien perhekuntoutuksien ammatilliset työyhteisöt, joiden voi tulkitella itsessään muodostavan myös omat, asiakasperheistä erilliset, yhteisönsä. Kari Murron (2013, 12) mukaan työyhteisölle on tunnusomaista, että sen jäsenet tuntevat toisensa ja ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Työyhteisöillä on institutionaalisia yhteisiä intressejä ja jaettuja tavoitteita, joiden pohjalta yhteisö toimii ja vaikuttaa. Tutkimuksessani työntekijät edustavat SOS-Lapsikylän organisaatiota ja ovat osaltaan esimerkiksi vaikuttamassa perhekuntoutuksien yhteisöllisyyttä mahdollistaviin käytänteisiin ja puitteisiin.

Ymmärrän molempien SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksien muodostavan laajemmin oman perhekuntoutuksen yhteisönsä, joka pitää sisällään perhekuntoutuksien perheyhteisöt ja työntekijäyhteisön. Tulkitsen tämän perhekuntoutuksien yhteisön rajautuvan yhdeksi yhteisöksi sen toiminnallisten (perheitä ja työntekijöitä yhdistävä yhteinen toiminta, asiakkuus ja työntekijäyhteisö) siteiden ja fyysisten rajojen (perhekuntoutus tilallisena paikkana) perusteella. Tutkimukseni ei kohdennu vain perheyhteisöjen keskinäiseen yhteisöllisyyteen, vaan tutkimuksessani analysoin asiakkaiden kokemusten kautta lähtökohtaisesti perhekuntoutuksien yhteisöllisyyttä kokonaisuudessaan. Tutkimuksellinen

intressini kohdistuu siis myös perheyhteisöjen ja työntekijöiden väliseen kanssakäymiseen. Todettakoon, että aineistoni koostuu perheiden kokemuksista ja siten tutkimukseni tulokset avaavat yhteisöllisyyden kokemuksellisuutta vain asiakasnäkökulmasta (vrt. työntekijänäkökulma).

Edellä annettu kuvaus perhekuntoutuksien sisällä pitämistään yhteisöistä on ennakkoolettamukseni, joka perustuu siihen, että perhekuntoutuksesta ulkopuolisena ihmisenä tulkitsen Kankaan (2011, 11) kuvaamalla tavalla yhteisön ulkopuolisille näkyviä rajoja. Tutkimuksessani annan kuitenkin äänen perhekuntoutuksien asiakasperheille, jotka saavat itse määritellä muun muassa sen, millaisia yhteisöjä perhekuntoutus heidän kokemustensa mukaan pitävät sisällään. Andersonin (2006, 1-8) tavoin ymmärrän yhteisöjen muodostuvan ennen kaikkea yhteisön jäsenten sisäisessä kokemusmaailmassa.

2.3 Yhteisöllisyys ja sosiaalinen pääoma

Yhteisöllisyys. Yhteisöllisyyttä ilmiönä on tutkittu eri tieteenaloilla ja eri lähtökohdista käsin. Kansainvälistä ja suomalaista tutkimusta aiheesta löytyy niin psykologian (Neal & Neal 2014; Mannarini ym. 2018), terveystieteen (Lampinen, Viitanen & Konu 2013, Toohey ym. 2013) ja kasvatustieteen (Koivula & Hännikäinen 2017; Wood ym. 2013) sekä sosiaalityöiden (Thitz 2013; Hasford ym. 2016) piiristä. Sosiaalityössä aihetta on sivuttu usein yhteisösosiaalityön, sosiaalisen pääoman sekä yhteisöjen osallisuuden ja niistä syrjäytymisen tematiikkojen kautta (ks.esim. Roivainen & Ranta-Tyrkkö 2016; Korkiamäki 2013; Perttula 2015; Närhi, Kokkonen & Matthies 2014).

Yhteisöllisyys onkin ajankohtainen, mutta ei uusi ilmiö. Jo Aristoteles (1991, 31[alkuperäisteos 340–330 eaa]) kirjoitti mahdollisimman suuren yhtenäisyyden olevan yhteisön etu. Mikko Saastamoisen (2012, 33–38) mukaan käsitteenä yhteisöllisyys on ajassa liikkuva ja eri foorumeilla sitä on määritelty eri tavoin. Keskustelu yhteisöllisyydestä voidaan kuitenkin palauttaa sosiologian klassikkoteorioihin, sillä yhteisökeskustelua käydään usein edelleen yhteisöllisyyden ja yksilöllistymisen näkökulmista. Yksilöllistyminen on usein tulkittu kielteiseksi ilmiöksi, jonka seurauksena yhteisölliset siteet heikkenevät ja yhteisöt menettävät merkitystään. Durkheim (1985, 191–251 [alkupe-

räisteos 1897]) tulkitsi jo 1800-luvun lopussa yhteisöllisten siteiden katkeamisen aiheuttavan ihmisissä pahoinvointia ja vastaavasti tiiviiden sosiaalisten suhteiden ja yhteisöllisyyden aikaansaavan hyvinvointia. Allardtin (1971, 74) mukaan yksilöllistymiskehitys ei kuitenkaan vielä yksistään johda ihmisten vieraantumiseen toisistaan, eli niin sanotusti yhteisöllisyyden katoamiseen, vaan myös monet muut tekijät vaikuttavat siihen.

Ferdinand Tönnies (1887, 31–102) kuvasi yhteisöllisyyden eri muotoja tehden eron luonnollisen yhteisön (*gemeinschaft*) ja yhteiskunnallisen yhteisön (*gesellschaft*) yhteisöllisyyden välille. Luonnollisena yhteisönä voidaan pitää yhteisöä, jonka jäsenten väliset suhteet ovat muodostuneet vapaasti yksityiselämän piiriin kuuluvina. Tällaisia suhteita ovat esimerkiksi perinteiset perhe- ja ystävyysuhteet. Luonnollisessa yhteisössä jäsenten välinen läheinen vuorovaikutus ja keskinäiset suhteet sekä niihin sisältyvän tunneyhteyden merkitys aikaansaavat ja ylläpitävät yhteisöllisyyttä. Yhteiskunnallisessa yhteisössä ihmiset ovat itsenäisempiä toimijoita, heidän välisensä suhteet ovat julkisempia ja ne rakentuvat yhteisten intressien pohjalle. Tällaisia suhteita muodostuu esimerkiksi poliittisessa ja yhteiskunnallisessa toiminnassa sekä kaupankäynnissä. Tällöin yhteisöllisyys on tarpeellista myös sen välinearvon vuoksi.

Yhteisöllisyyden määritelmät ovat laveita, mutta niille yhteistä on usein näkemys siitä, että yhteisöllisyys on jotain myönteistä ja tavoittelemisen arvoista (Hyypä 2005, 7–9, 18). Yhteisöllisyys kytkeytyy tiiviisti yhteisöihin; ilman yhteisöä ei ole yhteisöllisyyttä. Silti kaikki yhteisöt eivät ole yhteisöllisiä. Yhteisöllisyyden voidaankin ymmärtää syntyvän yhteisöissä (Jaakkola 2015, 28) ja rakentuvan ennen kaikkea yhteisön jäsenten yhteenkuuluvuuden tunteesta (Lampinen, Viitanen & Konu 2013, 82). Yhteisön yhteenkuuluvuuden tunne korreloi sen kiinteyden kanssa siten, että mitä vahvempi yhteishenki yhteisössä vallitsee, sitä kiinteämpi kokonaisuus se on. Yhteishenki on keskimäärin sitä vahvempi, mitä tasa-arvoisemmassa asemassa ryhmän jäsenet keskenään ovat. Yhteisöllisyyden muodostumisen nähdään usein edellyttävän sitä, että yhteisöön kuuluminen on vapaaehtoista. Sen muodostuminen edellyttää niin ikään yhteisön jäsenten välistä vastavuoroisuutta ja se rakentuu kielellisessä vuorovaikutuksessa (Allardt 1971, 49–60; Allardt 1976, 32–45.) Aristoteleen (1991, 7 [alkuperäisteos 340–330 eaa]) mukaan kaikki yhteisöt tähtäävät johonkin hyvään, yhteisön kannalta ideaaliksi koettuun. Yhteisöllisyyttä määriteltäessä korostetaankin usein myös asioiden ja merkitysten jakamista; yhteisön jäsenet jakavat samoja arvoja, normeja ja tavoitteita sekä toimivat samalla tapaa.

Näin yhteisöllisyys on lopulta myös yhteisön yhteistä, yhtenäistä kulttuuria. (Saastamoinen 2012, 44–45.)

Eevi Jaakkolan (2015, 103–211) mukaan yhteisöllisyys on yhdessä tekemistä ja jakamista, apua ja vastavuoroisuutta, turvallisia ihmissuhteita ja luottamusta, arvostetuksi tuleamista sekä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Yhteisössä vaikuttamiseen ja vastavuoroiseen kanssakäymiseen yhteisön jäseniä motivoi oma kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Myös Jaakkolan (2015, 157) mukaan kokemus yhteisöllisyydestä perustuu kokemukseen *meistä*, jolloin kyseessä ei ole mikä tahansa yhteisö, vaan samoja arvoja jakavien ihmisten yhteisö.

Merja Koivula (2010, 153–166) kirjoittaa lasten yhteisöissä muodostuvasta yhteisöllisyydestä. Hänen mukaansa lasten keskinäisissä suhteissa muodostuva yhteisöllisyys on prosessi, joka edellyttää aikaa ja pysyvyyttä. Lasten välinen yhteisöllisyys muodostuu ensin kaverisuhteissa, joista se ajan myötä saattaa laajeta pienryhmistä koko ryhmän väliseksi. Lasten välisen yhteisöllisyyden muodostumista edistävät toimivat kaveruus-suhteet, toimiminen yhdessä ryhmänä sekä puheen tasolla tapahtuva yhteishengen luominen (”me-puhe”). Yhteiseen toimintaan osallistumisen tarjoamat osallisuuden ja vaikuttamisen kokemukset sitouttavat lapsia ryhmään. Yhteisöllisissä lapsiryhmissä lapset jakavat yhteisen kulttuurisen ymmärryksen siitä, miten ryhmässä toimitaan ja millaisia sääntöjä sekä rutiineja siellä vallitsee. Tällöin yhteisistä säännöistä voidaan myös neuvotella paremmin ja konflikteja syntyy vähemmän. Lasten voidaan niin ikään havaita auttavan toisiaan enemmän. Lapsiryhmissä yhteisöllisyyden muodostumista vastaavasti estävät lasten väliset ratkaisemattomat konfliktit sekä lapsiryhmien lasten heikko ryhmäytyminen, jolloin lapset eivät opi kunnolla tuntemaan toisiaan. Lasten yhteisöjen yhteisöllisyys onkin asia, johon lapsia ohjaavien aikuisten tulisi kiinnittää tietoisesti huomiota ja pyrkiä tukemaan sen muodostumista.

Yhteisöllisyydellä voidaan ymmärtää olevan merkitystä ihmisen elämänlaadulle ja hyvinvoinnille. Allardt (1976, 38–49) jäsentää ihmisen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kolmeen ulottuvuuteen, jotka vaikuttavat toisiinsa. Ensimmäinen ulottuvuuksista liittyy ihmisten välisen yhteisöllisyyden yksilöiden hyvinvointiin (*loving*). Ihminen tarvitsee sosiaalisia siteitä ja yhteisyysuhteita voidakseen hyvin, sillä ihmisellä on pohjimmiltaan tarve tuntea kuuluvansa johonkin ja tulla rakastetuksi. Toinen ulottuvuus pitää sisällään ihmisen elintason (*having*). Hyvinvointi edellyttää tiettyjä taloudellisia resursse-

ja, eli tietynlaista elintaso. Kolmas ulottuvuus tuo esiin ihmisen yksilöllisen tarpeen toteuttaa itseään (*being*). Ihmisillä on erilaisia kiinnostuksen kohteita, joiden tavoittelemisen ja toteuttaminen edistävät heidän hyvinvointiaan.

Yhteisöt ja yhteisöllisyys ovat aina olleet keskeisiä teemoja myös sosiaalityössä. Sosiaalityön uranuurtaja Jane Addams (1860–1935) ja settlementiliike, jossa hän toimi, pyrkivät 1800-luvun lopun Englannissa vahvistamaan kansalaisyhteiskuntaa ruohonjuuritasolta käsin sekä sitä kautta vaikuttamaan yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen. Addams uskoi yksilöiden voimaannuttamiseen ja yhteisölliseen toimintaan yhteisten tavoitteiden toteuttamiseksi. (Puurunen 2016, 21, 25–26.) 2000-luvulla sosiaalityö pyrkii yhteisöjen merkitystä ihmisen hyvinvoinnissa painottavan yhteisösosiaalityön keinoin muun muassa vähentämään sosiaalisia ongelmia, edistämään kansalaisten aktiivista toimijuutta sekä lisäämään sosiaalisten verkostojen toimivuutta (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017).

Sosiaalinen pääoma. Yhteisöllisyyden käsitteeseen kytkeytyy tiiviisti sosiaalisen pääoman käsite. Sosiaalista pääomaa pidetään fyysisen ja inhimillisen pääoman ohella yhtenä pääoman muodoista (Ruuskanen 2002,5; Hyyppä 2004, 380). Suomen kielessä, ja osittain englannissakin, sitä on käytetty usein samassa tai lähes samassa merkityksessä kuin yhteisöllisyyden käsitettä, eli yhteisöllisyyden lähi- ja rinnakkaiskäsitteenä. Esimerkiksi Maailmanpankin on tulkittu käyttäneen sosiaalisen pääoman käsitettä ennen kaikkea yhteisöjen yhteisöllisen resurssin ja sen tuottaman välinearvon merkityksessä. (Kajanoja 2009, 72.) Myös Markku Hyyppä (2004, 380–386) rinnastaa yhteisöllisyyden ja sosiaalisen pääoman käsitteet kuvaten sosiaalisen pääoman yhteisöllistä luonnetta. Hyyppä (2011, 15–18) kirjoittaa yhteisöihin liittyvän sosiaalisen pääoman olevan ennen kaikkea yhteisön voimavara ja onnistuneen yhteistoiminnan edellytys. Hänen mukaansa sosiaalinen pääoma on yhteisön näkymätön resurssi, joka muodostuu yhteisön jäsenten välisestä yhteenkuuluvuuden tunteesta ja luottamuksesta. Se lisää yhteisön jäsenten ja yhteisön hyvinvointia.

Sosiaalisen pääoman käsitteeseen liitetään maailmanlaajuisesti useamman teoreetikon nimet (Katajamäki & Lundström 2012, 25). Pierre Bourdieu (1985, 92–221 [alkuperäisteos 1980]; ks. myös Roos 1985, 19–28) kirjoittaa pääoman lajeja olevan lukuisia, aina taloudellisesta ja kulttuurisesta sosiaalisesta. Sosiaalinen pääoma kytkeytyy ihmisen suhdeverkkoon; millaisia suhteita hänellä on ja kuinka paljon. Lisäksi se pitää sisällään ihmisen kyvyn toimia näissä sosiaalisissa verkostoissa. Bourdieun mukaan maail-

ma on jakautunut erilaisiin kilpailullisiin kenttiin, joilla ihmiset toimivat ja kilpailevat yksilöllisen pääomansa turvin. Hän tulkitsee sosiaalisen pääoman olevan yksilöllinen ominaisuus ja resurssi, habitus, joka ei sinällään ole jaettavissa.

Toisenlaisen, lähemmäs oman tutkimukseni aihepiiriä tulevan, merkityksen sosiaalisen pääoman käsitteelle antaa Robert Putnam (2000, 20–22). Hän on tutkinut amerikkalaisia lähiöitä ja niiden hyvinvointia. Hän liittää sosiaalisen pääoman Bourdieuta vahvemmin myös yhteisöjen ja yhteiskuntien ominaisuudeksi ja resurssiksi. Sosiaalisena olentona ihmiset tarvitsevat ympärilleen muita ihmisiä voidakseen hyvin, ja siten yhteisöihin kuuluminen voi lisätä ihmisten hyvinvointia. Ei ole kuitenkaan samantekevää millaisiin yhteisöihin ihmiset kuuluvat. Turvallinen ja luottamuksellinen, yhteisöllinen yhteisö, jossa on vastavuoroisuutta korostavia sosiaalisia normeja, toimii hyvin ja jakaa jäsenilleen hyvinvointia. Vastaavasti turvaton yhteisö, jossa sosiaaliset siteet ovat ohuita, voi jopa heikentää jäsentensä hyvinvointia. Putnam tekee huomion myös siitä, että tietyn yhteisön sosiaalinen pääoma ja sisäinen yhteisöllisyys eivät ole aina muiden yhteisöjen kannalta mielekäs asia. Esimerkiksi rikollisjärjestöjen sisäinen yhtenäisyys ja sujuva toiminta ovat muun yhteiskunnan kannalta epätoivottu ilmiö.

Putnamin (2000, 20–23) mukaan sosiaalinen pääoma rakentuu ennen kaikkea sosiaalisista verkostoista ja niiden tarjoamista elementeistä, kuten vastavuoroisuudesta. Hän jaottelee sosiaaliset verkostot sitoviksi ja yhdistäviksi. Sitovat verkostot yhdistävät samankaltaisia ihmisiä luonnollisesti toisiinsa, esimerkiksi saman perhetaustan tai kielellisen taustan kautta. Sitovissa verkostoissa voi jäsenten kesken olla vahvaa keskinäistä solidaarisuutta ja vastavuoroisuutta. Niiden käänköpuolena on, että ne voivat olla myös poissulkevia siten, että erilaisuutta ei niissä sallita. Yhdistävät verkostot laajentuvat sitovia kauemmaksi yhdistäen ihmisiä, joilla ei aina lähtökohtaisesti ole paljon yhteistä. Yhdistävät verkostot yhdistävät ihmiset ja yhteisöt muihin ihmisiin, yhteisöihin ja yhteiskuntaan. Ne tarjoavat mahdollisuuden uudenlaiseen tietoon, kokemuksiin ja maailmankuvan avartamiseen sekä sitä kautta myös yhteisöjen väliseen vuorovaikutukseen.

Kolmannen kuvauksen sosiaalisesta pääomasta antaa James Coleman (1998, 95–120). Hänen mukaansa on olemassa kolme pääoman lajia, jotka ovat fyysinen, inhimillinen ja sosiaalinen pääoma. Fyysinen pääoma on konkreettista ja materiaalista, esimerkiksi maallista vaurautta. Inhimillinen pääoma on henkistä vaurautta, taitoja ja kykyjä. Sosiaalinen pääoma syntyy ihmisten välisissä suhteissa ja on luonteeltaan produktiivista.

Kun yhteisön jäsenet luottavat toisiinsa, on yhteisöllä sosiaalista pääomaa, mikä saa sen toimimaan paremmin kohti päämääriään. Sosiaalinen pääoma on yhteisön resurssi, joka vaatii muodostuakseen luottamuksen lisäksi yhteisön sisäistä sosiaalista vaihtoa; yhteisössä jaettuja odotuksia, palveluksia ja velvoitteita. Lisäksi se edellyttää yhteisön jäsenten jakamia sosiaalisia normeja ja mahdollisen yhteisön kannalta epäedullisen käytöksen sanktioimista. Colemanin mukaan yhteisön kannalta edullisia ovat ne kollektiiviset ihanteet ja normit, jotka kannustavat yksilöä toimimaan yhteisön hyväksi. Ominaista on, että näiden ihanteiden toteuttamisesta yksilö palkitaan yhteisön sisällä kollektiivisella ihailulla ja yhteisön sisäisellä aseman nousulla (status). Sosiaalisen pääoman muodostuminen edellyttää myös informaatiokanavia; yhteisön jäsenten sosiaalisissa suhteissa jakamaa tietoa ja ymmärrystä. Tiedon vaihtaminen aikaansaa sen, että yhteisön jäsenten tiedollinen pääoma kasvaa pienemmin resurssein, kun tietyn aihealueen osaaminen jaetaan yhteisesti. Coleman kirjoittaa myös sosiaalisen rakenteen sulkeumasta, jolla hän tarkoittaa yhteisön jäsentymistä rajatuksi yhteisöksi. Tämä edellyttää sitä, että yhteisön jäsenet tunnistavat itse kuuluvansa yhteisöön, tuntevat muut yhteisön jäsenet ja sitoutuvat yhteisöön. Sulkeuma on sekä edellytys sosiaalisen pääoman muodostumiselle yhteisössä, mutta yhtäältä se myös aikaansaa sitä itsessään.

Tutkimuksessani ymmärrän yhteisöllisyyden olevan sosiaalisen pääoman rinnakkaiskäsite siinä merkityksessä, missä Putnam (2000) ja Coleman (1998) sosiaalisesta pääomasta kirjoittavat. Näin ollen sitoudun tutkimuksessani Putnamin (2000) ja Colemanin (1998) ajatuksiin sosiaalisesta pääomasta. Heidän tavoin tulkitsen sosiaalisen pääoman, ja näin myös yhteisöllisyyden, rakentuvan sosiaalisissa verkostoissa, ihmisten välisissä suhteissa ja yhteisöissä. Yhteisöllisyyden elementit, joita Putnam ja Coleman ymmärrykseni mukaan kuvaavat kuvatessaan hyvää yhteisöä, tuottavat yhteisön yhteisöllisyyttä ja siten lisäävät yhteisön jäsenten sosiaalista pääomaa. Käytän kuitenkin tutkimuksessani systemaattisesti yhteisöllisyyden käsitettä, jota on suomenkielisessä tutkimuksessa samassa merkityksessä käytetty (Jaakkola 2015; Koivula 2010; Saastamoinen 2012) ja jota pidän suomen kielessä sosiaalista pääomaa yleistajuisempänä käsitteenä.

Yhteisöllisyyden kritiikki. 2000-luvulla julkisessa keskustelussa ja poliittisessa päätöksenteossa erilaisista yhteisöllisistä ratkaisuista on haettu vastausta moniin yhteiskunnallisiin haasteisiin, aina syrjäytymiskehityksen kääntämisestä (Murto 2013,9) ikäihmisten hyvinvoinnin lisäämiseen (Jolanki ym. 2017). Yhteisöllisyyttä ilmiönä käsiteltäessä on

tuotava esiin, että pyrkimykset yhteisöjen roolin korostamiseen ja ajatukset yhteisöllisyydestä kaiken ratkaisevana voimana ovat saaneet myös kritiikkiä (Saastamoinen 2012, 52–53.) Yhteisöjen roolin kasvattaminen on tulkittu toisaalta esimerkiksi ideologiseksi pyrkimykseksi vaikuttaa kielteiseksi koettuun yksilöllistymiskehitykseen, mutta myös hyvinvointivaltion laajaan vastuuseen kansalaisistaan (Haatanen 2000).

2.4 Perhekuntoutus

Lapsuus. Jokaisella ihmisellä on henkilökohtainen suhde lapsuuteen, sillä jokainen on ollut lapsi. Lapsuutta ei suotta kutsuta ainutlaatuiseksi ajanjaksoksi ihmiselämässä. Se on vahvasti kokemuksellinen asia, jonka aikana luodaan perusta koko myöhemmälle elämälle. Yksilötason näkökulman lisäksi lapsuutta voidaan tarkastella lukuisista eri tulokulmista. Lapsuudella ilmiönä on yhteisöllinen, institutionaalinen ja yhteiskunnallinen ulottuvuus. Eri aikoina ja erilaisissa yhteisöissä lapsuus käsitetään eri tavoin, mikä heijastuu muun muassa lasten yksilölliseen asemaan perheissä ja oikeudelliseen asemaan yhteiskunnissa. Eurooppalaisessa kontekstissa lapsuuden merkityksestä arvokkaana ajanjaksona ihmiselämässä alettiin keskustella 1700-luvun puolivälin paikkeilla, kun ranskalainen valistusajan filosofi Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) julkaisi teoksensa *Émile - eli kasvatuksesta* (1762). Tämän jälkeen 1800-luvulla lapsuutta ilmiönä käsiteltiin erityisesti kirjallisuuden piirissä, ja 1900-luvulla lasten oikeuksien kehittäminen eurooppalaisissa yhteiskunnissa käynnistyi toden teolla. (Bardy 2013, 50–56.)

Lastensuojelu. Suomi sitoutui vuonna 1991 Yhdistyneiden kansakuntien (YK) Lapsen oikeuksien sopimukseen (LOS). Sopimuksen myötä Suomi tunnusti lasten aseman yhteiskunnan merkittävänä jäsenenä, ja antoi sitoumuksensa tarjota erityistä suojelua sen tarpeessa oleville alaikäisille kansalaisilleen tai muuten maassa oleville. Sopimuksessa on lisäksi määritelty lasten kansalaisuuteen, toimeentuloon, koulutukselliseen tas-arvoon sekä ihmissuhteisiin liittyviä oikeuksia. (Bardy 2013, 49, 61–70.)

Lasten suojelu on koko yhteiskunnan asia, mutta vastuu varsinaisesta lapsi- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta on Suomessa lastensuojeluviranomaisilla. Lastensuojelu on lakiin pohjautuvaa viranomaistoimintaa, jossa lastensuojeluprosesseja koordinoivat so-

siaalityöntekijät (Heinonen & Sinko 2011, 89; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017). Lastensuojelun perustehtävä on kahtijakoinen; lapsi- ja perhekohtaisesti sen tavoitteena on turvata yksittäisten lasten elinoloja ja oikeuksia, mutta samalla se pyrkii vaikuttamaan myös rakenteellisesti lasten elinolojen parantamiseksi. Lastensuojelutyötä tehdään yhdessä lasten ja perheiden, erilaisten yhteisöjen ja palvelujärjestelmien kanssa sekä koko yhteiskunnan tasolla. (Bardy 2013, 33–35, 71–74.)

Lastensuojelun järjestämistä ja käytännön työtä ohjaa lastensuojelulaki (417/2007), jonka tarkoituksena on lain 1 §:n mukaan turvata lapsen oikeus kasvaa tasapainoisessa kasvuympäristössä, joka tukee lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia ja normaalia kehitystä. Laki myös turvaa lapselle oikeuden erityiseen suojeluun esimerkiksi silloin, kun kasvuympäristö vaarantaa lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen. Lapsen erityisellä suojelulla tarkoitetaan yhteiskunnan, tarkemmin lastensuojeluviranomaisten, tukea tai tätä vahvempaa vastuun ottamista lapsesta (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018).

Lastensuojelulaki (417/2007) pitää sisällään useita lastensuojelua vahvasti ohjaavia periaatteita. Lain 4 §:ssä säädetään, että lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri vaihtoehdot turvaavat lapselle tasapainoisen kehityksen, hyvinvoinnin ja jatkuvat ihmissuhteet, iänmukaisen huolenpidon ja hellyyden, mahdollisuuden kouluttautumiseen, ruumiillisen ja henkisen koskemattomuuden, itsenäistymisen tukemisen, mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan sekä kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioon ottamisen. Lastensuojelun työskentelyn keskeisinä tavoitteina voidaan pitää lapsen edun toteutumisen arviointia, lapsen osallisuutta työskentelyssä, perheen kokonaisvaltaista tukemista, kohtelun yhdenvertaisuutta, toiminnan suunnitelmallisuutta sekä toimien suhteellisuutta. Näistä viimeisellä viitataan suhteellisuusperiaatteeseen, eli lievimmän riittävän puuttumisen periaatteeseen. Tämä tarkoittaa sitä, että Suomen ratifioiman Euroopan ihmisoikeussopimuksen (63/1999) 8 artiklan takaamaa perheen oikeutta yksityis- ja perhe-elämän suojaan ei loukata enempää kuin on lapsen etu arvioiden tarpeellista (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018; ks. myös HE 252/2006 vp, 90). Lastensuojelun tarjoamien tukimuotojen osalta tavoitteena on siis antaa perheille heidän tilanteisiinsa nähden oikea-aikaista ja oikeanlaista tukea siten, että tuki on määrältään riittävää, mutta ei ylimitoitettua (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018).

Perhekuntoutus. Nykyaikainen ymmärrys kuntouttavasta toiminnasta kytkeytyy historiallisesti toiseen maailmansotaan (1939–1945) ja sen yhteiskunnallisiin sekä inhimillisiin seurauksiin. Sodassa vammautuneita oli paljon, ja heidän kuntouttamisestaan tuli pian sodan loppumisen jälkeen tavoitteellista toimintaa. Kuntoutuksen alkuperäinen, latinankielinen käsite *habilitas* merkitsee kykyä. Suomessa käsitteestä käytettiin 1900-luvun alkupuoliskolla termiä *rehabilitaatio*, jonka *re*-alkuliite viittaa kuntoutuksen palauttavaan pyrkimykseen. Tätä vastaavaksi termiksi vakiintui 1940-luvulla *kuntouttamisen* käsite, johon ei kielellisesti sisälly samanlaista aiempaan palauttamiseen viittaavaa merkitystä. 1960–1970-luvuilla Suomessa siirryttiin käyttämään *kuntoutuksen* käsitettä, joka käsitteellisesti viittaa ihmiseen fyysiseen kuntoon (*kunto*). Terminä se on edelleen käytössä ja sitä käytetään hyvin laajalti kuvaamaan erilaista ehkäisevää ja palauttavaa sekä osallistumismahdollisuuksia parantavaa toimintaa. (Järvikoski 2013, 7–10.) Perhekuntoutus käsitteenä yksilöi kuntoutuksen kohdistuvan perheeseen (Pärnä 2010, 41). Tutkimuksessani ymmärrän *perhekuntoutuksen* käsitteellä tarkoitettavan lastensuojelullista perhekuntoutusta. Lastensuojelullinen perhekuntoutus on yksi perheiden kanssa tehtävän lastensuojelutyön, perhetyön, muoto. Työmuotona sitä on käytetty Suomessa yli 20 vuoden ajan (kts. esim. Hurtig 2010, 239), mutta sen voidaan yhä tulkita olevan kehityksen vaiheessa siten, ettei esimerkiksi yhtenäisiä käytäntöjä ole laajalti perhekuntoutuksiin muodostunut (Linnakangas ym. 2010, 51).

Lastensuojelulain (417/2007) 36 §:n mukaan lastensuojelun asiakkuudessa olevan lapsen perheelle on lapsen ja perheen tuen tarpeen niin vaatiessa järjestettävä avohuollon tukitoimia, joita ovat muun muassa taloudellisen tuen antaminen, kuntoutumista tukevien hoito- ja terapiapalvelujen järjestäminen, tehostetun perhetyön palvelujen tarjoaminen sekä perhekuntoutus. Lastensuojelullinen perhekuntoutus on siis yksi lastensuojelun asiakkuudessa tapahtuva tuen muoto. Sitä voidaan hyödyntää myös huostaanoton lakauttamista suunniteltaessa. Perhekuntoutus on laitospäristössä (vrt. kotona tapahtuva perhetyö) tapahtuvaa koko perheen kuntoutusta, jota voidaan järjestää ympärivuorokautisesti tai päivätoteutuksena. Perhekuntoutukseen lapsen ja hänen perheensä ohjaa lapsen asioista lastensuojelussa vastaava sosiaalityöntekijä, joka myös seuraa perheen tilanteen kehittymistä kuntoutusjakson aikana ja sen päätyttyä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016.)

Perheiden syyt perhekuntoutukseen osallistumiseen ovat moninaisia. Taustalla on niin vanhemmuuden haasteita, kuten vanhempien mielenterveyden häiriöihin ja päihdeongelmiin liittyviä syitä (Riihimäki 2014, 138), kuin myös perheiden sisäisiin ristiriitoihin, vuorovaikutuksen haasteisiin sekä lapsiin ja heidän psyykkiseen hyvinvointiinsa liittyviä tekijöitä (Linnakangas ym. 2010, 4; SOS-Lapsikylä 2013). Lastensuojelun asiakkaina olevien lasten perheissä toimeentulo-ongelmat ovat muuta väestöä yleisempiä. Usein perheiden elämässä monenlaiset haasteet kietoutuvat toisiinsa (Heino 2013, 95) ja ongelmat ovat saattaneet perhekuntoutukseen tullessa jatkua jo pitkään (Heino 2008, 43; Hurtig 2010, 242). Johanna Hurtigin (2010, 243) mukaan perhekuntoutus sopii etenkin perheille, joilla on kykyä tunnistaa ja tunnustaa omat olemassa olevat haasteensa sekä työstää niitä. Kuntoutusprosessi ei aina ole helppo, joten onnistuminen vaatii perheeltä voimavaroja ja halua panostaa prosessiin.

Lastensuojelullisessa perhekuntoutuksessa olevien perheiden lapsilla on lastensuojelun asiakkuus, ja siten taustalla on huoli lapsen hyvinvoinnista (Hurtig 2010, 244). Perhekuntoutustyöskentelyn lähtökohtana on aina lapsen etu. Työskentelyn perustana on systeemiteoreettinen ymmärrys siitä, että perhe on lapselle ensisijainen paikka kasvaa ja perhesuhteet heijastuvat lapsen hyvinvointiin. (Pärnä 2010, 47; Fagerström 2016, 19; SOS-Lapsikylä 2018b.) Perhekuntoutus on suunnitelmallista, tukevaa ja ehkäisevää toimintaa, jolla pyritään vakauttamaan ja parantamaan perheen tilannetta siten, että esimerkiksi huostaanotolta vältyttäisiin. Lapsen hyvä kehitys perustuu turvalliseen, läheiseen ja emotionaalisesti sensitiiviseen suhteeseen häntä hoitavan aikuisen kanssa (Kalland 2011, 207), ja tätä suhdetta pyritään perhekuntoutuksessa edistämään. Työskentelyn keskiössä ovat perheen sisäiset vuorovaikutussuhteet sekä tätä kautta vanhemman ja lapsen välisen kiintymyssuhteen vahvistaminen. Lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhteen edistämisen lisäksi perhekuntoutustyöskentelyn yleisinä tavoitteina ovat lasten kasvuolosuhteiden turvaaminen, perheen päivittäisen elämänhallinnan parantaminen sekä vanhempien kasvatustyön tukeminen. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2016.) Perhekuntoutusjakson aikana arvioidaan lapsen ja perheen tilannetta sekä tuen tarpeita, annetaan konkreettista ohjausta ja neuvontaa sekä pyritään mahdollistamaan lapselle ja perheelle vertaisten ja yhteisön tuki tilanteessa (Alatalo, Lappi & Petrelius 2017, 4). Onnistuneen perhekuntoutusjakson lopullisena tavoitteena on antaa vanhemmille ja perheelle työkaluja auttaa itse itseään, jolloin muutos jatkuu myös kuntoutusjakson jälkeen perheen palatessa kotiin (Hurtig 2010, 243–245).

Perheen kuntoutumisprosessin onnistumisen kannalta tärkeää on, että perheet osallistuvat ja ovat osallisina omassa kuntoutuksessaan (Pärnä 2010, 44–45.) Perhekuntoutuksissa jokaiselle perheelle laaditaan oma asiakassuunnitelma, joka pitää sisällään perhekoh-
taisia, yksilöllisiä tavoitteita tilanteen paranemiseksi. Perhe osallistuu tavoitteiden laa-
timiseen yhdessä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja perhekuntoutusyksikön
kanssa. (Pärnä 2010, 41; SOS-Lapsikylä 2014.)

Suomessa perhekuntoutusta järjestäviä tahoja on useita. Osa kunnista tuottaa lastensuo-
jelulain (417/2007) mukaiset avohuollon tukitoimet itse ja osa ostaa palveluja yksityisil-
tä toimijoilta tai järjestöiltä (Pärnä 2010, 42), kuten SOS-Lapsikylältä. Tutkimukseni
kohteina olevissa perhekuntoutuksissa perheet asuivat keskimäärin noin kolmesta kuu-
teen kuukautta. SOS-Lapsikylä hyödyntää uusien ympärivuorokautisten perhekuntou-
tuksien toiminnassa integroidun lapsikylän mallia, jossa perheet asuvat omissa asun-
noissaan, jotka sijaitsevat osana muuta alueen asutusta. Asunnot ovat siis lähellä toisi-
aan, mutta eivät yhdessä ja samassa paikassa. (SOS-Lapsikylä 2018c.) Perhekuntoutuk-
sissa työskentelee eri alojen ammattilaisia ja siten työskentely on moniammatillista.
Tutkimuksessani mukana olevissa perhekuntoutuksissa työskentelee muun muassa sosi-
aalityöntekijöitä, sosionomeja, sairaanhoitajia, lähihoitajia ja terapiakoulutuksen saanei-
ta perheterapeutteja.

Perhekuntoutuksien teoreettiset painotukset vaihtelevat (Linnakangas ym. 2010, 27–28).
SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksien työote on perheterapeuttinen (SOS-Lapsikylä
2018b). Perheterapeuttinen painotus työskentelyssä merkitsee kuntoutusjakson aikana
tapahtuvaa terapeutista työskentelyä yhdessä perheen kanssa, jolloin keskiössä ovat
perheenjäsenten vuorovaikutus ja perheen sisäisten haasteiden ratkaiseminen. Terapeut-
tista työskentelyä yhdessä perheen kanssa voidaan toteuttaa siten, että toimintaan osal-
listuu koko perhe tai osa siitä, esimerkiksi vanhemmat. (Aaltonen 2009.) SOS-
Lapsikylän perhekuntoutuksissa perheillä on mahdollisuus osallistua pari- ja perhetera-
piaan, joissa käsitellään muun muassa vanhemmuuteen ja sisarussuhteisiin liittyviä tee-
moja (SOS-Lapsikylä 2018b). Lapsen ja vanhemman terapiatyöskentelyssä hyödynne-
tään myös lyhytterapeutista Theraplay-menetelmää. Menetelmän keskiössä on lapsen ja
vanhemman välinen kiintymyssuhde, ja sen avulla on mahdollista tukea perheen vuoro-
vaikutusta ja lapsen itseluottamusta sekä sosiaalisia taitoja (SOS-Lapsikylä 2014; Ter-
veyden ja hyvinvoinnin laitos 2018.) Terapeutin työotteen ohella työskentelyssä hyö-

dynnetään erilaisia voimavaraistavia ja ratkaisukeskeisiä menetelmiä, kuten dialogisuutta ja asiakkaiden muodostamia vertaisryhmiä. Käytännön työkaluina toimivat muun muassa vahvuus- ja tunnekortit, vanhemmuuden roolikartan ja verkostokartan tekeminen sekä elämänjanan ja sukupuun hahmotteleminen. (SOS-Lapsikylä 2014.)

2.5 Tutkimusta perhekuntoutuksesta

Perheisiin kohdistuvaa, usein kotona tapahtuvaa, perhetyötä on Suomessa tutkittu verrattain paljon (kts. esim. Sekki 2018; Pölkki, Vornanen & Colliander 2016; Kuorilehto 2014; Heino 2008), mutta laitospäristössä tapahtuvaa, intensiivisempää, perhekuntoutusta tätä vähemmän. Perhekuntoutuksen ja yhteisöllisyyden yhdistävää suomalaista, akateemista tutkimusta en löytänyt. Englanninkielisessä tutkimuksessa, jossa yhdistetään perheen kuntoutus tai voimavaraistaminen ja yhteisöllisyys toisiinsa, teemaa käsitellään etenkin vertaistuen kautta (kts. esim. Mitwalli & Rabaia 2017; Laing & Moules 2014). Nämä tutkimukset ovat pääosin lääke- ja hoitotieteellisiä ja niiden kohderyhmänä ovat perheet, joissa on jollain tapaa somaattisesti sairas tai kehitysvammainen lapsi. Tällöin yhteisön tarjoama yhteisöllinen tuki ja perheiden väliset vertaisuussuhteet näyttävät perheitä voimavaraistavana tekijöinä kuntoutusprosessissa.

Tutkimusta perhekuntoutuksesta on löydettävissä eri näkökulmista. Esittelen tässä yhteydessä lyhyesti perhekuntoutuksen vaikuttavuuden tutkimusta, sillä se täydentää hyvin jatkumona aiempaa perhekuntoutuksen teoreettista kuvaustani. Samalla se tuo esiin myös perheiden, etenkin vanhempien, kokemuksellista näkökulmaa perhekuntoutuksen hyödyistä ja vaikuttavuudesta perheyhteisöille. Ritva Linnakangas ym. (2010) tutkivat Kelan psykiatrista perhekuntoutusta vuosina 2005–2009. Kyseisen seurantatutkimuksen tavoitteena oli kuvata Kelan psykiatrisen perhekuntoutuksen kohderyhmä, selvittää perhekuntoutusintervention vaikuttavuutta sekä sitä, millaiset toimintamuodot osoittautuivat perheille hyödyllisiksi. Tutkimukseen osallistui 1514 lasta perheineen ja 12 eri perhekuntoutuksen palveluntuottajatahoa, joissa seurantavuosien aikaan toteutettiin Kelan psykiatrista perhekuntoutusta. Tutkimuksessa aineistoa kerättiin useilla tavoilla; laadullisesti erilaisten perheille ja kuntoutuspaikoille suunnattujen kyselylomakkeiden keinoin ja määrällisesti kokoamalla dataa perheistä ja heidän taustatiedoistaan.

Tutkimustuloksia avatessa Linnakangas ym. (2010) tuovat esiin, että perhekuntoutuksen vaikuttavuutta on osittain vaikea todentaa perheyksikön monimuotoisuuden vuoksi. Perhe ei ole yksi yhtenäinen kokonaisuus, vaan sen toimintaan ja jäseniin vaikuttavat lukuisat, erilaiset tekijät, joita on vaikea todentaa samassa tutkimuksessa. On myös huomattava, että vaikuttavuuden tarkastelujakso on verrattain lyhyt; mahdollisesti vain osa vaikuttavuudesta on todennettavissa perhekuntoutusjakson aikana tai pian sen jälkeen. Tutkimuksessa vaikuttavuutta tarkasteltiin analysoimalla vanhempien ja lapsen itsensä kuvaamia lapsen oireilun muutoksia sekä vanhempien omia tuetuksi tulemisen kokemuksia.

Tutkimuksen tulosten (Linnakangas ym. 2010) mukaan Kelan psykiatriseen perhekuntoutukseen osallistuvien lasten taustamuuttujat, kuten ikä, olemassa olevat diagnoosit sekä perhetausta vaihtelevat paljon. Koska kyse on psykiatrisesta perhekuntoutuksesta, on kaikilla osallistuvilla lapsilla taustallaan lääkärin diagnosoima psykiatrinen sairaus ja voimassa oleva hoitosuhde. Vaikuttavuuden suhteen tutkimus toteaa, että vanhempinsa arvion mukaan lasten oireilu väheni perhekuntoutusjakson myötä 63 prosentilla lapsista, 19 prosentilla säilyi ennallaan ja 18 prosentilla lisääntyi. Vanhemmista valtaosa (noin 73–85 prosenttia) kertoi saaneensa perhekuntoutuksesta tukea omaan vanhemmuuteensa, kasvatukseen sekä lapsen tarpeiden sensitiivisempään huomioimiseen. Enemmän tukea vanhemmat kaipasivat taloudellisten asioiden hoitoon ja lapsen tulevaisuuden suunnitteluun. Kuntoutuksen vaikuttavuuteen vaikuttivat eniten kuntoutuksessa vietetty aika, perheen koherenssi eli sisäinen toimivuus sekä vanhempien huoli lapsesta, joka korreloi lapsen oireilun vaikeusasteeseen ja siten koettuun tarpeeseen saada tukea. Erot kuntoutusten teoreettisissa lähestymistavoissa eivät olleet vaikuttavuuden osalta merkittäviä.

3 METODISET VALINNAT JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa esittelen ja perustelen tutkimuksen toteuttamiseen liittyviä metodisia valintojani. Esittelen alkuun tutkimustehtäväni ja –kysymykseni. Sen jälkeen kuvaan fenomenologista tutkimusperinnettä, aineistonkeruuprosessia sekä fenomenologista analyysia aineiston analysointimenetelmänä. Lopuksi esittelen analyysini.

3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni lähtökohtana on ymmärrys siitä, että ihmisten muodostamissa yhteisöissä, kuten SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksissa, muodostuu lähes väistämättä jonkinlaista yhteisöllisyyttä, joka voi olla ohutta ja pinnallista tai syvempää. Tutkimuksessani analysoin SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksien asiakasperheiden kokemuksia yhteisöllisyydestä perhekuntoutuksissa. Tutkimustehtävänäni on tehdä näkyväksi se, onko SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksissa perheiden näkökulmasta kokemuksellista yhteisöllisyyttä ja jos on, niin millaisia ilmenemisen muotoja se perhekuntoutuksissa saa. Tutkielmaani ohjaava tutkimuskysymys on seuraava:

Millaisia kokemuksia SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksien perheillä on perhekuntoutuksen yhteisöllisyydestä?

3.2 Laadullinen kokemuksen tutkimus

Laadullinen tutkimus. Tutkimustehtäväni luonteesta johtuen kyseessä oli jo alun alkaen selvää, että kyseessä on laadullinen tutkimus. Yhteisöllisyyttä SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksissa ei ole aiemmin tutkittu, ja siten tutkimukseni ytimessä ovat tietyn ihmisryhmän kokemukset ilmiöstä, jonka olemus on osin tuntematon kyseisessä kontekstissa. Koska kyse on laadullisesta, tarkemmin ottaen fenomenologisesta, tutkimuksesta, ei tutkimukseni tarkoituksena ole tehdä universaaleja ja laajalti yleistettävissä olevia joh-

topäätöksiä yhteisöllisyydestä perhekuntoutuksissa, vaan tuoda esiin se kokemuksellinen todellisuus, joka tutkimukseni kohteena olevissa kahdessa SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksessa vallitsee.

3.3 Fenomenologia tutkimuksen teoreettis-metodologisena viitekehiksenä

Husserlin fenomenologia. Valitsin tutkimustani ohjaavaksi teoreettis-metodologiseksi viitekehikseksi fenomenologian. Käsite *fenomenologia* merkitsee ilmiöiden (*kreikaksi fainomena*) jäsentämistä (*kreikaksi logos*) (Backman & Himanka 2014; Miettinen, Pulkkinen & Taipale 2010, 9), ja sen juuret voidaan jäljittää 2500 vuoden päähän (Rauhala 2009, 29). Fenomenologian käsitteellä kuvataan niin saksalaisen filosofin Edmund Husserlin (1859–1938) ja hänen seuraajiensa filosofista oppiperinnettä, kuin myös nykyfilosofista teoreettista suuntausta. Fenomenologia on kuvailevaa tiedettä, josta ei missään vaiheessa ole muodostunut staattista oppijärjestelmää periaatteineen. Husserlin aikana ja hänen kuolemansa jälkeen se on ollut jatkuvan uudistustyön kohteena. Fenomenologian voidaan ymmärtää parhaimmillaan toimivan filosofisena ihanteena ja metodina siitä, miten maailmaa voidaan lähestyä ja tutkimusta tehdä. Fenomenologia ei ole sidottu erityistieteiden rajoihin, vaan sitä voidaan laajasti hyödyntää erilaisten ilmiöiden ja niiden ilmenemisen kuvailemisessa. (Miettinen, Pulkkinen & Taipale 2010, 9–12; Giorgi 2010, 3–23.)

Fenomenologia syntyi Husserlin teoksen *Logische Untersuchungen* (1900–1901) myötä, jonka jälkeen se sai kannatusta alkuun saksankielisissä maissa. Husserlin elinaikana hänellä oli useita seuraajia, joista Husserl itse käytti terniä fenomenologinen liike. Husserlin elämäntyön jatkajista merkityksellisimpänä pidetään saksalaista filosofia Martin Heideggeria (1889–1976). Husserlin ja Heideggerin ajattelussa oli paljon yhteistä, mutta myös eroavaisuuksia. Heideggerin fenomenologiassa oli vahva eksistentiaalinen painotus, josta Husserl irtisanoutui jo elinaikanaan. 1910-luvulla fenomenologian oppi levisi ja se sai kannattajia myös muun muassa Englannissa ja Amerikassa. 1940-luvulla fenomenologiasta kiinnostuivat ranskalaiset filosofit Maurice Merleau-Ponty (1908–1961) ja Jean-Paul Satre (1905–1980), jotka tulkitsivat ja kehittivät sitä edelleen. Hus-

serlin fenomenologian tapa tarkastella tajunnallisuuden rakenteita liitti fenomenologian osin uuskantilaisen filosofian perinteeseen, joskaan Husserl itse ei koskaan sitoutunut uuskantilaiseen ajatukseen kokemustiedon historiallisuudesta. (Miettinen, Pulkkinen & Taipale 2010, 14–18.) Suomessa 1900- ja 2000-luvuilla fenomenologiasta, etenkin eksistentiaalisesta fenomenologiasta, ovat kirjoittaneet Lauri Rauhala (1914–2016) ja Juha Perttula (1964–2015) (Tökkäri 2016, 15–38).

Miettinen, Pulkkinen ja Taipale (2010, 9–16) kuvaavat fenomenologian olevan lähellä jopa filosofista radikalismia, jonka tavoitteena on tarkastella todellisuutta sortumatta yliteoretisointiin. Se on nähty vastakkaisena muun muassa naturalismille ja pragmatismille. Fenomenologiassa ei pyritä luomaan suuria teoreettisia malleja tai osoittamaan hypoteeseja todeksi. Keskiössä ovat ilmiöt ja niiden rakenteiden sekä suhteiden tarkastelu; paluu asioihin itseensä. Miettinen ym. (mt.) kuitenkin huomauttavat, että fenomenologia ei pyri epätieteellisyyteen, vaan sen perimmäisenä tarkoituksena on ollut luoda erityistieteiden rinnalle jotain uutta ja entistä käyttökelpoisempaa.

Fenomenologian ytimessä on inhimillisen ilmiömaailman kuvaus; kiinnostus ihmisen kokemukselliseen todellisuuteen, elämismaailmaan ja siinä vallitseviin suhteisiin (Miettinen, Pulkkinen & Taipale 2010, 10). Fenomenologisessa tutkimuksessa keskeisiä käsitteitä ovat *ihmiskäsitys*, *tiedonkäsitys* sekä *ilmiö*, *kokemus*, *merkitys* ja *yhteisöllisyys*. Lisäksi fenomenologiaan liittyvät *ymmärtämisen* ja *tulkittamisen* käsitteet. (Laine 2010, 28–29; Miettinen, Pulkkinen, Taipale 2010, 10). Esittelen näitä käsitteitä seuraavissa kappaleissa tarkemmin.

Ihmiskäsitys. Fenomenologinen ihmiskäsitys on holistinen (Giorgi 2012, 5; Perttula 1995, 16). Lauri Rauhala (1983, 17–19, 32–34) esittää ihmisen kokonaisvaltaisen, holistisen olemassaolon jakautuvan kolmeen eri ulottuvuuteen, joita ovat tajunnallisuus, kehollisuus ja situationaalisuus. Tajunnallisuus tarkoittaa ihmisen psyykkis-henkistä olemuksellisuutta, eli ihmisen sisäistä maailmaa. Kehollisuus merkitsee ihmisen konkreettista, aineellista ja fyysistä olemassaoloa. Situationaalisuus kuvaa ihmisen yksilöllistä elämäntilannetta suhteessa muuhun, ympäröivään todellisuuteen. Jokaisen ihmisen tilaatio on ainutkertainen, sillä kahta samanlaista ihmistä ei ole.

Fenomenologinen tiedonkäsitys: ilmiö, kokemus ja merkitys. Fenomenologisen tulkinnan mukaan ilmiöt eivät ole irrallisia asioita, vaan ne tapahtuvat ihmisille heidän kokemusmaailmassaan tehden niistä todellisia. Ilmiöihin ja niiden luonteeseen päästään käiksi tutkimalla ihmisten kokemusmaailmaa. (Miettinen, Pulkkinen & Taipale 2010, 10–11.) Kokemus itsessään ymmärretään fenomenologisessa viitekehyksessä laajasti ihmisen kokemuksellisena suhteena häntä ympäröivään maailmaan. (Laine 2010, 28–29). Olennaista ei ole kuitenkaan kuvata vain sitä, *mitä* ihmiset kokevat, vaan tuoda esiin myös se, *miten* he kokevat (Miettinen, Pulkkinen & Taipale 2010, 11). Tämä edellyttää sen ymmärtämistä, että ihmisen tajunnan syvin olemus on intentionaalisuus. Todellisuuden kokemukset merkityksellistyvät ihmisten mielissä mielellisiksi kokemuksiksi (*noemiksi*), jolloin ne saavat myös keskinäisiä merkityssuhteita. Merkityssuhteiden kokonaisuuksista rakentuvat ihmisten ymmärrys maailmasta ja tavat tulkita sitä. (Rauhala 2009, 49.) Tähän liittyy myös käsite *esiymmärrys*, joka tarkoittaa näiden aiempien kokemusten ja tiedon muodostamaa laajempaa viitekehystä, jonka kautta ihmiset antavat merkityksiä yksittäisille tapahtumille. (Perttula 1995, 6–7.)

Yhteisöllisyys. Fenomenologian mielletään usein painottavan yksilöä itseään ja hänen tietoisuuttaan, ja näin onkin osittain ollut (Miettinen 2010, 151). Tästä huolimatta fenomenologian perustana on ajatus siitä, että ihmiset ovat sidoksissa ympäristöönsä; sen sosiaalisiin suhteisiin ja vallitsevaan kulttuuriin. Ihmiset ovat perustaltaan yhteisöllisiä. Ihmisen tajunnallisuuden intentionaalinen luonne ei muodostu tyhjiössä, vaan se rakentuu suhteessa niihin sosiaalisiin perhe-, suku- ja ystävyysverkostoihin sekä muihin yhteisöihin, jotka ihmistä ympäröivät ja jotka muokkaavat ihmisen maailmankuvaa. Ihmisten sisäisen maailman merkitysverkostoilla on intersubjektiiivinen luonne siten, että ne rakentuvat ihmisten välisissä suhteissa. Ajatus ihmisestä yhteisöllisenä olentona johtaa siihen, että yksilön kokemus voi paljastaa jotain laajemmin koko yhteisöstä, tehden yksilöllisestä tiedosta osin yleistä tietoa. (Laine 2010, 30; ks.myös Miettinen 2010, 151–167.)

Ymmärtäminen ja tulkitseminen. Fenomenologia tulee lähelle ihmisten arkista elämysmaailmaa, mutta fenomenologisen tutkimuksen onnistuminen vaatii myös tutkijan kriittistä etäännyttämistä tästä (Miettinen, Pulkkinen & Taipale 2010, 11). Tutkija pyrkii ymmärtämään ja tulkitsemaan ilmiötä mahdollisimman puhtaasti ja välittömästi, ja sitä kautta ymmärtämään ilmiön mielen eli *noeman* (Perttula 1995, 10). Fenomenologiassa

tällainen pyrkimys objektiivisuuteen edellyttää, että tutkija tulee reflektoiden tietoiseksi omasta historiastaan, asenteistaan ja olettamuksistaan suhteessa tutkittavaan ilmiöön. Tätä kutsutaan oman esiymmärryksen näkyväksi tekemiseksi. (Himanka 1995, 9–23.) Esiymmärryksen näkyväksi tekemisessä on kyse ontologisesta analyysistä, jonka lopullisena tarkoituksena on paljastaa ilmiö puhtaimmillaan, riisuttuna tutkijan omakohtaisesta tulkinnallisuudesta (Perttula 2000, 428–432). Tämä pyrkimys tiedon puhtauteen ja objektiivisuuteen ei poista sitä, että fenomenologinen tutkimus on kuitenkin aina luonteeltaan tulkitsevaa, kuten ihmisen suhde ympäröivään maailmaan ylipäättään (Perttula 1995, 35).

3.4 Oma esiymmärrykseni yhteisöllisyydestä ilmiönä ja perhekuntoutuksesta tutkimuksen kontekstina

Tutkimusta tehdessä käytin paljon aikaa reflektoidakseni omaa esiymmärrystäni tutkimukseni kohteena olevasta ilmiöstä eli yhteisöllisyydestä ja tutkimukseni kontekstista eli perhekuntoutuksesta. Esiymmärrykseni näkyväksi tekemisen kautta pyrin tietoisesti sulkeistamaan pois tajunnastani aiemmat käsitykseni yhteisöllisyyden ilmiöstä ja olemuksesta sekä perhekuntoutuksesta, jotta ne eivät ohjaisi tutkimustani. Tämä tarkoitti myös sitä, että ennen haastatteluja vältin tekemästä ennako-olettamuksia siitä, millaisia yhteisöllisyyden kokemuksia perhekuntoutuksien perheillä voisi olla. Tässä kaikessa minua auttoi jo alussa sen havaitseminen, että yhteisöllisyys kokemuksellisenä ilmiönä voi pitää sisällään monenlaisia ulottuvuuksia. Pyrin tutkimusta tehdessä jatkuvasti muisuttamaan itselleni, että yhteisöllisyyden ilmenemismuodot ovat ensisijaisesti kokemuksellisia ja siten ennalta määrittelemättömiä. Pidin mieleni avoimena myös sille vaihtoehdolle, että aiemman tutkimustiedon kaltaista kokemuksellista yhteisöllisyyttä ei perhekuntoutuksista löydy. Minulla ei alkujaankaan ollut kovin selkeää kuvaa tai näkemystä siitä, mitä yhteisöllisyys voisi juuri perhekuntoutuksen kaltaisessa paikassa olla. Tähän vaikutti etenkin se, että perhekuntoutus kontekstina, ja varsinkin kokemuksellisenä ympäristönä, oli minulle ennen tutkimuksen aloittamista vieras. En ole työskennellyt perhekuntoutuksessa ja tutustuin toimintaan vasta tätä tutkimusta tehdessä.

3.5 Haastattelu aineiston kerryttämismenetelmänä

Haastattelu. Käsittelem tässä luvussa aineistoni hankintaan liittyviä valintojani ja esitteen aineistoni kerryttämisen prosessin. Tutkimuksessa tietojenkeruumenetelmän on oltava huolella pohdittu ja perusteltavissa (Hirsjärvi & Hurme 1991, 13). Fenomenologiselle tutkimukselle ominaista on, että tarkkaa metodista ohjeistusta ei ole saatavilla, vaan jokainen tutkija soveltaa fenomenologiaa tutkimuksessaan huomioiden sen erityispiirteet. Näin siksi, että jokainen tutkija, tutkimuksen kohde ja tutkimuksen konteksti ovat erilaisia. Tutkijan on punnittava omakohtaisesti sitä, miten ja millä tavoin hän kykenee parhaiten tavoittamaan tutkittavien aidon kokemuksen ja merkityksenannot. Haastattelun tulkitaan kuitenkin usein olevan paras tapa tavoittaa toisen ihmisen kokemuksellinen todellisuus mahdollisimman avoimesti (Laine 2010, 31–37), sillä inhimillisiä ilmiöitä ja kokemuksia on usein vaikea etukäteen sanoittaa ja rajata. Näin ollen niitä on perusteltua lähestyä mahdollisimman avoimien tiedonhankintamenetelmien avulla. (Hirsjärvi & Hurme 1991, 7–8.) Fenomenologiselle tutkimukselle ominaisesti valitsin aineistoni kerryttämistavaksi haastattelun.

Kielellinen vuorovaikutus on fenomenologisen tutkimuksen ydintä (Laine 2010, 38). Ihmisten välinen sanallinen ja vastavuoroinen kielellinen vuorovaikutus, keskustelu, on iänikuinen tapa vaihtaa ja jakaa tietoa. Sitä hyödynnettiin jo antiikin Kreikassa, jolloin Platon (427–347) kuvasi keskustelun mahdollistavan asioiden ja ilmiöiden monitahoisuuden ymmärtämisen. Sokrates (469–399 eaa.) hyödynsi niin ikään keskustelua menetelmänä oppilaidensa opettamisessa perustellen, että se oli keino lisätä ajattelun taitoja. (Hirsjärvi & Hurme 1991, 7.) Haastattelun voi ymmärtää olevan erityinen keskustelun muoto, jossa vuorovaikutuksen toinen osapuoli pyrkii saamaan tietoa toiselta. Haastatteluna etuna voidaan pitää myös sitä, että sen aikana tutkija saa samanaikaisesti tietoa puheen tasolla, mutta toimii myös haastateltavan ja tilanteen havainnoijana. Haastattelututkimukselle tunnusomaista onkin tutkijan oma, aktiivisen toimijan rooli haastattelutilanteessa. Menetelmänä haastattelu sallii osapuolten vapaan ja välittömän vuorovaikutuksen, ja siten tiedon mahdollisimman sujuvan jakamisen ihmisten välillä. Näin haastattelut parhaimmillaan tarjoavat tutkijalle uudenlaista, syvällisempää ja ennakkokäsityksistä poikkeavaa tietoa, jota hän ei muuten olisi tavoittanut. (Hirsjärvi & Hurme 1991, 7–14.) Viimeisin on myös fenomenologisen tutkimuksen ydintä; tutkijan tulisi

tavoittaa tutkittavien kokemusmaailma mahdollisimman puhtaasti, jolloin uuden tiedon aito kerryttäminen tulee mahdolliseksi (Laine 2010, 37–39).

Haastattelun valintaa aineistonkeruumenetelmäksi puolsi haastattelun mahdollistama suora vuorovaikutus haastateltavien kanssa. Tahdoin kohdata tutkielmani aineiston tuottamiseen osallistuvat ihmiset kasvokkain, esittäytyä heille ja tarjota mahdollisuuden kysyä myös minulta vastavuoroisesti asioita. Haastattelutilanteen kasvokkainen vuorovaikutus mahdollisti minulle myös henkilökohtaisemman ja yksilöllisemmän vuorovaikutussuhteen muodostamisen haastateltaviin. Toivoin siten kannustavani haastateltavia kertomaan minulle arvokkaista kokemuksistaan. Tutkielmani keskiössä ovat perhekuntoutuksien sosiaaliset yhteisöt, mutta yhtä lailla tutkielmani rajautuu melko vahvasti perhekuntoutuksien fyysisten rakenteiden, asuintilojen, sisäpuolelle. Tästä syystä tutkijana halusin myös konkreettisesti vieraila perhekuntoutuksissa. Tulkitsen tutkimukseni aineiston kerryttämisen tavoitteena olevan Rauhalan (1983, 17–19) kuvaaman tajunnallisen ulottuvuuden, eli tutkittavien sisäisen kokemusmaailman, tavoittamisen. Yhtä lailla halusin kuitenkin kohdata tutkittavani myös muiden ulottuvuuksien osalta; fyysisesti samassa paikassa ja situationaalisesti yhteisessä haastattelutilanteessa.

Haastatteluihin valmistautuminen. Tutkielmani aineiston kerääminen alkoi tutkimussuunnitelman ja tutkimuslupan laatimisella. Hain tutkimuslupaa SOS-Lapsikylältä. Toimitin tutkimuslupahakemukseni SOS-Lapsikylän yhteyshenkilölleni, hänen esimiehellen ja perhekuntoutusyksiköiden esimiehille. Toimitettuani tutkimuslupahakemukseni sain tutkimuslupan nopeasti.

Haastattelujen onnistumiseksi ja niihin valmistautumiseksi minun oli perehdyttävä tutkimushaastattelujen tekemisen lähtökohtiin. Johanna Ruusuvuoren ja Liisa Tiittulan (2005, 22–23) mukaan tutkimushaastattelun perustana on normaali ihmisten välinen vuorovaikutus, mutta haastattelu poikkeaa kuitenkin arjen normaaleista vuorovaikutustilanteista siinä mielessä, että haastattelulla on selkeä päämäärä, jonka molemmat osapuolet tietävät. Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme (2010, 94–98) kirjoittavat, että onnistunut haastattelu edellyttää haastattelijalta avointa mieltä, kiinnostuksen osoittamista ja luottamuksellisen ilmapiirin rakentamista sekä kykyä puolueettomuuteen. Haastattelijalla voi ohjata keskustelua esimerkiksi haastattelukysymyksin, mutta hän ei koskaan ota kantaa käsiteltäviin asioihin. Haastattelijan on niin ikään yleensä helppo sisäistää oma roolin-

sa, mutta haastateltavalle oman roolinsa sisäistäminen saattaa olla vaikeampaa. Hirsjärvi ja Hurme (mt.) korostavat, että haastateltavalle on hyvä kertoa, että haastattelukysymyksiin ei ole olemassa oikeita vastauksia. Pyrin haastattelun infokirjeissäni (Liite 1) selventämään haastateltaville haastattelujeni asetelmaa, jossa haastateltavilla oli arvokasta ensikäden tietoa, jota itse olin vailla. Näin ollen kaikki haastateltavien perhekuntoutukseen liittyvä tieto oli lähtökohtaisesti minua kiinnostavaa.

Toteuttamieni haastatteluiden erityispiirteenä voi pitää sitä, että haastattelin niin aikuisia kuin lapsia. Erityisesti pienten lasten haastattelua voi pitää haastavana ja siksi valmistauduin lasten haastatteluihin huolella. Sirkka Hirsjärven ja Helena Hurmeen (2010, 128–129) mukaan lasten haastattelu vaatii tutkijalta erityistä sensitiivisyyttä ja ymmärrystä lapsen kehityksestä. Lapsen haastattelussa keskeistä on turvallisen ja myönteisen ilmapiirin luominen. Haastattelu on hyvä aloittaa lapselle tutuista aihepiireistä. Haastattelukysymyksien suhteen tulee huomioida lapsen ikä; lapsi ei välttämättä tunnista monimutkaisia käsitteitä tai lauserakenteita. Huomionarvoista on, että pienemmät lapset saattavat vastata ”kyllä”, vaikka eivät tietäisikään vastausta kysymykseen. Lapsille on hyvä esittää avoimia kysymyksiä ja kysymyksiä eri muodoissa. Hirsjärvi ja Hurme (mt.) kirjoittavat, että pienten lasten kohdalla käsiteltävän asian piirtäminen usein konkretisoi sitä lapselle ja mahdollistaa asian käsittelemisen myös puheen tasolla paremmin.

Haastattelukysymyksiä laatiminen. Fenomenologisen haastattelun tulisi lähtökohtaisesti olla mahdollisimman avoin ja sisältää vähän ohjailua. Haastattelun keskiössä ovat tutkittavan puhe ja kokemukset, joista hän kertoo haluamallaan tavalla. Haastattelun lisäksi fenomenologisessa tutkimuksessa voidaan hyödyntää mitä vain, joka saattaa parantaa kokemuksen tavoittamista. Esimerkiksi kuvat ja piirrookset voivat tarjota mahdollisuuden kokemuksen syvällisempään käsittelyyn. (Laine 2010, 36–39.) Haastattelun avoimuudesta huolimatta haastattelurungon tai –teemojen laatiminen ei fenomenologisessa tutkimuksessa ole täysin poissuljettua. Esimerkiksi Juha Perttula (1995, 128; 1994) hyödynsi omassa fenomenologiseen tutkimusotteeseen kiinnittyvässä lisensiaatin työssään aineistonaan teemahaastattelun avulla kerättyä haastatteluja.

Fenomenologinen haastattelu on vuorovaikutuksellinen tilanne, joka etenee omalla painollaan. Mahdollisimman avoimet haastattelukysymykset kannustavat haastateltavia kokemuksiensa kuvailulle ja omakohtaiselle kerronnalle. (Laine 2010, 37–38.) Arvioin

haastatteluja toteuttaessa varmimmaksi tavaksi sen, että minulla olisi valmiiksi tehtyjä haastattelukysymyksiä, jotka osaltaan ohjaisivat haastattelutilannetta tarpeen vaatiessa. Haastattelin tutkimukseni yhteydessä ensimmäistä kertaa asiakkaita ja siksi koin tärkeänä mahdollisimman perusteellisen varautumisen haastattelutilanteisiin. Haastattelurungon laatiminen antoi minulle mahdollisuuden keskittyä paremmin itse haastattelutilanteeseen ja keskusteluun haastateltavan kanssa, jolloin heidän kokemuksensa olivat aidosti vuorovaikutuksemme keskiössä. Laadinkin ennen haastatteluja haastattelukysymykset, jotka etenivät aihealueittain (Liite 5, Liite 6). Timo Laineen (2010, 38–39) mukaan fenomenologisen haastattelun kysymysten tulisi olla mahdollisimman käytännönläheisiä ja helppoja, sillä abstraktit kysymykset saattavat hämmentää haastateltavia vaikuttaen näin epäsuotuisasti haastattelutilanteeseen. Perttula (1995, 64) painottaa, että ilmiö tavoitetaan parhaiten tiedustelemalla haastateltavilta heidän arkielämäänsä liittyviä kokemuksia suhteessa ilmiöön, ei siis heidän näkemyksiään itse ilmiöstä. Hyyppä (2004, 382) puolestaan kirjoittaa yhteisöllisyyden abstraktina ilmiönä olevan vaikeasti todennettavissa ja etenkin mitattavissa. Pyrin ottamaan nämä ajatukset huomioon haastattelukysymyksiä tehdessäni.

Laadin aikuisille ja lapsille erilliset haastattelukysymykset. Pyrin haastattelukysymyksiensä kautta tavoittamaan haastateltavien kokemuksia heidän arkisesta elämästään, siihen liittyvistä toiminnoista ja puitteista, sekä sosiaalisista suhteistaan perhekuntoutuksessa. Sosiaaliin suhteisiin liittyen pyrin nostamaan esiin myös sen, millaisia mahdollisia sääntöjä ja hierarkioita perhekuntoutuksessa on. Tavoitteenani olikin, että arkisen toiminnan ja puitteiden sekä arkielämän sosiaalisten suhteiden esiin nostamisen lisäksi pyrin haastattelukysymyksiensä kautta kannustamaan haastateltavia kertomaan myös näihin liittyvistä mahdollisista piiloisemmista kokemuksistaan ja merkityksenannoistaan. Aihealueina haastattelukysymyksissä (Liite 5, Liite 6) esiintyivät perhekuntoutuksen paikallisuus, perheiden sisäiset ja ulkoiset ihmissuhteet (mukaan lukien suhteet toisiinsa ja työntekijöihin), toiminta sekä arki perhekuntoutuksessa. Lisäksi kysyin haastateltavilta ideoita toiminnan kehittämiseksi. Aikuisilta kysyin taustatietoina sukupuolta, perhekuntoutuksessa olevan perheen kokoonpanoa sekä perhekuntoutuksessa vietettyä aikaa.

Lasten haastatteluissa haastattelukysymyksiä oli aikuisten haastatteluja vähemmän ja kysymykset olivat muodoltaan yksinkertaisempia. Haastattelukysymykset liittyivät perhekuntoutuksen arkielämään ja toimintaan sekä ihmissuhteisiin perhekuntoutuksessa.

Lasten haastattelujen pääosassa oli yhteinen tekeminen, piirtäminen. Piirtämisen kautta tarkoituksena oli luoda haastattelutilanne mahdollisimman vapaamuotoiseksi ja mukavaksi lapsille. Haastattelun jälkeen lapset saivat valita haluavatko pitää piirustuksen itsellään vai antaa minulle. Kysyin lasten vanhemmilta kirjallisen suostumuksen sille, sainko ottaa heidän lapsensa kuvan mukaan ja saisiko sen julkaista tutkimuksessani (Liite 4). Kaikki vanhemmat antoivat suostumuksensa, mutta osa lapsista piti piirroksen itsellään. Piirustuksen minulle antaneiden lasten piirustukset ovat tutkimukseni liitteenä (liite 7). Alustin piirtämistuokiota seuraavalla lyhyellä ohjeistuksella:

Tässä on paperi, joka on vielä tyhjä. Haluatko auttaa sen täyttämässä? Voit piirtää siihen jotain tästä paikasta, esimerkiksi mitä sinä tällä teet ja kenen kanssa. Kun olet valmis, kuulisni mielelläni mitä olet paperiin piirtänyt ja miksi.

Haastattelujen toteuttaminen. Informoin haastateltavia etukäteen tutkielmastani, sen tavoitteista ja haastattelujen sisällöstä erillisillä kirjeillä (Liite 1, Liite 2). Kirjeitä oli kahdenlaisia, sekä aikuisille haastateltaville (Liite 1) että haastatteluun osallistuvien lasten vanhemmille (Liite 2). Haastateltavat saivat informaatiokirjeet ennen haastattelujen toteutusta oman perhekuntoutusyksikkönsä esimiehiltä. Lisäksi annoin jokaiselle haastateltavalle informaatiokirjeen ennen haastattelun aloittamista.

Haastateltavien hankkimisessa minua auttoivat SOS-Lapsikylän yhteyshenkilöni ja perhekuntoutusyksiköiden esimiehet. Olin yhteydessä perhekuntoutusyksiköiden esimiehiin ja sovin heidän kanssaan käytännön järjestelyistä sekä haastateltavien rekrytoimisesta ja informoimisesta. Kaikille kyseisissä perhekuntoutuksissa olleille perheille tarjottiin mahdollisuutta osallistua tutkimukseeni haastateltavana. Haastatteluun osallistuville tarjottiin SOS-Lapsikylän puolesta 10 euron lahjakortti S-ryhmän kauppaan.

Ensisijaisena tavoitteenani oli toteuttaa haastattelut ryhmähaastatteluina siten, että haastattelin lapsia ja aikuisia erillisissä, lukumäärältään kahdesta viiteen ihmiseen sisältävissä, pienryhmissä. Tämän toimintatavan taustalla oli ajatus siitä, että se mahdollistaisi sekä aikuisille haastateltaville että lapsille vapauden kuvata kokemuksiaan mahdollisimman avoimesti. Aikuisten haastatteluissa aikuisilla olisi vapaus tuoda esiin omia näkemyksiään varomatta lasten läsnäoloa ja lapset yhdessä saisivat haastattelun aikana tukea myös toisistaan. Tästä tausta-ajatuksistani huolimatta jätin haastateltaville itsel-

leen viime kädessä vallan päättää siitä, missä kokoonpanoissa he osallistuisivat haastatteluun.

Toteutin haastattelut kahdessa SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksessa marraskuussa 2017. Haastattelut tapahtuivat perhekuntoutuksien tiloissa, tarkemmin ottaen tyhjillään olevassa perhekuntoutuksen asunnossa, oleskeluhuoneessa ja toimistossa. Haastatteluja oli yhteensä seitsemän kappaletta, ja haastatteluihin osallistui 15 ihmistä kahdeksasta eri perheestä. Suunnitelmani mukaisesti haastattelin sekä aikuisia että lapsia; haastatteluihin osallistuneissa oli kuusi lasta ja yhdeksän aikuista. Sekä lapsissa että aikuisissa oli molemman sukupuolen edustajia. Lasten iät vaihtelivat leikki-ikäisestä esiteini-ikäiseen. Haastattelut toteutuivat vaihtelevissa kokoonpanoissa. Lasten haastattelut toteutuivat parihaastatteluina. Aikuiset haastateltavat osallistuivat yksin, kaksin tai kolmen hengen ryhmissä.

Lasten haastattelut olivat kestoltaan noin puoli tuntia. Yhdessä kolmesta lasten haastatteluista lasten vanhemmat olivat haastattelu aikaan samassa huoneistossa, joskin muuta tekemässä. Näin sovittiin tapahtuvan, sillä haastateltavat lapset olivat verrattain pieniä. Kahdessa muussa lasten haastattelussa olin lasten kanssa kolmin. Osa lapsista lähti heti mukaan yhteiseen toimintaan eli piirtämiseen. Osa ei halunnut piirtää, mutta kertoi haluavansa olla mukana haastattelutilanteessa. Hyödynsin lasten haastatteluissa haastattelukysymyksiä, mutta lähes kaikki haastatteluista pitivät sisällään paljon vapaata keskustelua. Lapset olivat puheliaita ja haastatteluissa käsitellyt aihealueet lähentyivät nopeasti lasten arkipäivän kokemuksiin, kuten leikkimistä. Kolme kuudesta haastateltavasta lapsesta halusi antaa minulle perhekuntoutuksesta piirtämänsä piirustuksen mukaan. Tähän kysyttiin erikseen vanhempien lupa (Liite 4).

Aikuisten haastattelut olivat kestoltaan tunnista puoleentoista tuntia. Haastattelut etenevät pääosin haastattelukysymysten pohjalta, mutta jokainen haastattelu piti sisällään myös vapaata keskustelua. Osassa haastatteluista tutkijan roolini oli aktiivisempi, eli kyselin paljonkin kysymyksiä. Osassa keskustelu eteni luonnollisesti siten, että minun ei tarvinnut aktiivisesti ylläpitää keskustelua, vaan haastateltavat kuvasivat kokemuksiaan hyvinkin oma-aloitteisesti. Kaikki haastatteluun osallistuneet aikuiset antoivat yhteystietonsa eli sähköpostiosoitteensa, jotta tutkimukseni voidaan toimittaa heille sähköisessä muodossa sen valmistuttua.

4 FENOMENOLOGINEN ANALYYSI

4.1 Juha Perttulan fenomenologinen metodi

Analysoin keräämäni aineiston Juha Perttulan (1995) kehittämällä fenomenologisella analyysimetodilla. Metodin taustalla on amerikkalaisen Amadeo Giorgin (1985) luoma viisiportainen fenomenologinen metodi, jota Perttula on kehitellyt eteenpäin ja laajentanut. Molemmat metodit (Giorgi 1985; Perttula 1995, 119–174) kiinnittyvät teoreettisesti fenomenologiseen psykologiaan, pyrkien kuitenkin yksittäisten psykologisten prosessien sijaan tavoittamaan ihmisen holistisen kokonaisuuden. Perttulan (mt.) fenomenologinen analyysimetodi jakautuu kahteen vaiheeseen, yksilökohtaisten merkitysverkostojen analyysiin sekä yleisen merkitysverkoston analyysiin. Molemmat vaiheet itsessään jakautuvat seitsemään pienempään vaiheeseen.

Perttulan (1995, 119–153) fenomenologisen metodin ensimmäisen vaiheen eli yksilökohtaisten merkitysverkostojen analyysin tavoitteena on tuoda esiin ja analysoida jokaisen haastatellun yksilökohtaisen merkitysverkoston rakenne. Yksilökohtaisten merkitysverkostojen rakenteiden kirjalliset kuvaukset ovat samalla analyysin ensimmäisen vaiheen lopputulos. Nämä kirjalliset kuvaukset tarjoavat tietoa siitä, millaisia merkityssuhteita ilmiöön liittyy haastateltavien kokemusmaailmassa eli miten he ilmiön kokevat ja merkityksellistävät. Tutkimuksessani osa haastatteluista on pari- ja ryhmähaastatteluita, jolloin haastatteluista rakennettu yksilökohtaisen merkitysverkoston rakenne edustaa useamman eri ihmisen merkitysverkostojen rakenteellista kokonaisuutta. Näin ollen pari- ja ryhmähaastattelujen pohjalta tuotettu yksilökohtainen merkitysverkoston rakenne on moniääninen kuvaus, jonka haastateltavat ovat itse antaneet. Pyrin luonnollisesti näiden haastattelujen osalta säilyttämään moniäänisyyden ja näkökulmien runsauden myös analyysivaiheessa. Perttulan (1995, 119–153, 94) analyysimetodin ensimmäisen osion vaiheet ovat seuraavat:

1) Tutkimusaineistoon perehtyminen

Ensimmäisen vaiheen tavoitteena on avoimin mielin perehtyä käsillä olevaan aineistoon lukemalla litteroitu teksti läpi useampaan kertaan. Tässä vaiheessa tutkija uppoutuu aineistoon, sen kerrontaan sekä kokemuksellisiin ulottuvuuksiin. Ensimmäisessä vaihees-

sa keskeistä on tutkijan kyky sulkeistaa oma esiymmärryksensä siten, että se ei vaikuta aineistoon tutustumiseen ja ohjaa aineistosta muodostuvia mielikuvia.

2) Tutkimusaineistoa jäsentävien sisältöalueiden muodostaminen

Toisessa vaiheessa tutkija rakentaa tutkimusaineistoa kuvaavat sisältöalueet. Sisältöalueet kuvaavat haastateltavien ilmiöön tai ilmiöihin liittyviä erilaisia kokemuksellisia ulottuvuuksia. Yksi sisältöalue on oma temallinen kokonaisuutensa. Sisältöalueet ovat koko aineistolle yhteisiä, eivät siis haastattelukohtaisia. Sisältöalueiden on hyvä olla mahdollisimman laajoja, jotta ne eivät jatkossa liikaa rajaa aineiston käsittelyä.

3) Aineiston jakaminen merkityksen sisältäviin yksiköihin

Kolmannen vaiheen tavoitteena on löytää aineistosta erilaisia ilmiöön liittyviä merkitystihentymiä. Tässä vaiheessa tutkija jakaa aineiston kokonaisuudessaan merkityksen sisältäviin yksiköihin. Tutkija lukee huolellisesti jokaisen litteroidun haastattelun läpi ja konkreettisesti erottaa tekstistä eri merkityksen sisältävät yksiköt toisistaan. Merkitys muuttuu, kun haastateltavan kuvaama kokemus muuttuu eroten aikaisemmasta. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi aiheen vaihtumista haastateltavan ja haastattelijan välisessä keskustelussa.

4) Merkityksen sisältävien yksiköiden muuntaminen tutkijan kielelle

Neljännessä vaiheessa tutkija muuntaa kolmannessa vaiheessa eritellyt merkityksen sisältämät yksiköt tutkijan omalle kielelle. Tämän vaiheen tavoitteena on ilmaista tutkittavan kertoma mahdollisimman yksiselitteisesti, mutta asiapitoisesti. Aineistoa käännettäessä on tärkeää, että tutkittavien kokemusten aitous ja merkitykset säilyvät. Siten saattaa olla esimerkiksi perusteltua säilyttää tekstissä joitain alkuperäisiä ilmauksia. Tarkoituksena ei toisin sanoen ole tieteellistä tai ylitulkita haastateltavien kertomaa.

5) Merkityksen sisältävien yksiköiden yhdistäminen sisältöalueisiin

Viidennessä vaiheessa merkityksen sisältävät yksiköt ja niistä tehdyt tutkijan käännökset jaotellaan aineistoa kuvaaviin sisältöalueisiin, jotka muodostettiin analyysin toisessa vaiheessa. Analyysin ensimmäisessä osassa jokainen yksilöllinen merkitysverkosto säilyy vielä omana tekstinään siten, että aineiston jakaminen sisältöalueisiin tapahtuu yksi haastattelu kerrallaan. Haastatteluaineistoja ei siis toistaiseksi yhdistetä, vaan jokainen haastattelu säilyy omana kokonaisuutenaan. Tämän vaiheen lopussa tutkija on tilanteessa, jossa jokainen haastattelu on jaoteltu merkityksen sisältäviin yksiköihin, käännetty tutkijan kielelle ja merkityksen sisältävät yksiköt sijoitettu aiemmin muodostettujen sisältöalueiden yhteyteen.

6) Sisältöalueittaisen yksilöllisen merkitysverkoston rakentaminen

Tässä vaiheessa jokainen sisältöalue muodostaa oman temaattisen kokonaisuutensa, jonka alla on haastateltavien kuvauksia ilmiöstä sekä kuvauksien käännöksiä tutkijan kielelle käännettynä. Tämän vaiheen tarkoituksena on analysoida ja rakentaa sisältöalueiden sisältämästä hajanaisesta tiedosta, eli esimerkiksi useista erilaisista kuvatuista kokemuksista, yhtenäinen sisältöaluetta kuvaava kokonaisuus, ikään kuin kertomus. Yhtenäisyys ei tarkoita erojen tai moniäänisyyden häivyttämistä vaan sitä, että tekstistä rakennetaan tekstuaalinen, lukijaystävällinen kokonaisuus. Jokainen kertomus, eli sisältöalue, edustaa näin yhtä haastateltavien yksilökohtaisen merkitysverkoston temaattista osaa.

7) Yhtenäisen yksilöllisen merkitysverkoston rakentaminen

Viimeisen vaiheen tavoitteena on systemaattisesti koota jokaisen haastattelun sisältöalueet toistensa yhteyteen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tutkija rakentaa edellisessä vaiheessa muodostetuista useista sisältöalueittaisista kertomuksista yhden kertomuksen. Tämä toteutetaan jokaisen haastattelun kohdalla erikseen. Lopputuloksena on jokaisen haastattelun osalta yksi yhtenäinen tekstuaalinen kokonaisuus, joka edustaa haastateltavan tai haastateltavien yksilökohtaista merkitysverkostoa.

4.2 Yksilökohtaisten merkitysverkostojen rakentaminen

Tässä ja seuraavassa luvussa esittelen tutkimukseni aineiston, sen analysoinnin ja analyysin lopputuloksen. Edellä kuvatusti, aineistonani toimivat kahdesta eri SOS-Lapsikylästä keräämäni haastattelut, joihin osallistui eri kokoonpanoissa viisitoista ihmistä yhteensä kahdeksasta perheestä. Nauhoitin haastattelut haastateltavien ja heidän huoltajiensa suostumuksella (Liite 3, Liite 4). Litteroin tutkimusaineiston puhutun kielen. Fenomenologisen haastattelun analysoinnin kannalta haastateltavan äänenpainoilla ja puheen tauoilla ei pääsääntöisesti ole merkitystä, joskin joskus tutkija saattaa joutua palaamaan äänitallenteeseen pohtiessaan haastateltavan tietyn, tulkinnallisen ilmauksen merkitystä (Perttula 1995, 118; Laine 2010, 42–43). Haastattelujen yksittäisissä kohdissa kirjoitin litteroituun tekstiin ylös huomioni, esimerkiksi haastateltavan naurusta. Näin toimin, kun haastateltavan naurun saattoi olettaa vaikuttavan siihen, miten hänen sanomansa tulee tulkituksi. Vaikka ei-kielellinen kommunikaatio ei ole fenomenologisen metodin keskiössä, ei sitä jätetä täysin huomiotta, ja sen nähdään vääjäämättä vaikuttavan myös tutkijan tiedon karttumiseen haastatteluista olettaen, että hän toteuttaa haastattelut itse (Perttula 1995, 120). Jätin litteroimatta ne muutamat kohdat, joissa haastateltava kertoi jostain hyvin henkilökohtaisesta, perhekuntoutukseen liittymättömästä asiasta, joka ei voisi myöskään tunnistettavuutensa vuoksi olla oleellinen omassa tutkimuksessani. Litteroitua tekstiä syntyi Times New Roman –tekstillä, koolla 12 ja rivivälillä 1,5 yhteensä 90 sivua. Litteroidussa tekstissä olen merkinnyt haastateltavat tunnuksilla H (haastateltava). Pari- ja ryhmähaastattelujen osalta haastateltavien H-tunnuksen perässä on myös numero, joka ilmaisee kuka haastateltavista puhuu. Itseni olen merkinnyt tunnuksella E (Essi).

Haastateltavien anonymiteetin turvaamiseksi olen tehnyt erinäisiä toimia litteroidessani haastattelumateriaalia. Olen ensinnäkin häivyttänyt tekstistä haastateltavien sukupuolet. Tähän syynä oli se, että esimerkiksi isiä oli perhekuntoutuksissa verrattain vähän, joten heidän tunnistamisensa riski olisi ilmeinen. Arvioin myös, että lapsen sukupuolen paljastaminen saattaisi lisätä merkittävästi perheen tunnistettavuutta. Litteroin tekstin siten, että tekstissä esiintyvistä *isistä* ja *äideistä* molemmista käytetään pääsääntöisesti *vanhemman* käsitettä, ja *pojista* ja *tyttäristä lapsen* käsitettä. Samoin olen joissain haastatteluissa vaihtanut käsitteen *lapsi* monikkoon *lapset*, sillä yksiläisiä perheitä oli perhekuntoutuksissa vähän ja heidät olisi helppo tunnistaa. Olen anonymisoinut myös yksit-

täisiä tunnistettavissa olevia tietoja perheistä, kuten tiedot perheen lemmikistä (vrt. kissa, koira, marsu), ja käyttänyt lemmikistä yksinkertaisesti ilmaisua *lemmikki*. Olen merkinnyt aineistosta anonymiteetin säilyttämisen vuoksi poistetut ja muokatut kohdat hakasuluin [], jotta lukija ymmärtää kyseessä olevan muokattu kohta.

1) Tutkimusaineistoon perehtyminen

Varsinaista aineistoon perehtymistä edeltävät tutkijan ilmiöön liittyvän esiyymmärryksen näkyväksi tekeminen ja sulkeistaminen (Perttula 1995, 120). Olen aiemmassa luvussa (luku 3.4) käsitellyt tutkimuksen tekoon liittyen oman esiyymmärrykseni näkyväksi tekemistä. Esiyymmärryksen refleктоiminen edeltää sitä, että tutkija voi tiedostaa ilmiöön liittyvät asenteensa ja ennako-olettamuksensa sekä mahdollisesti onnistua sulkeistamaan ne pois mielestään. Sulkeistamisella tutkija pyrkii siis välttämään sen, että hänen aiemmat tietonsa ja kokemuksensa vaikuttaisivat aineiston sisäistämiseen. Sulkeistaminen on tutkijan sisäinen prosessi, jonka onnistumista tutkijan on vaikeaa objektiivisesti kuvata. (Perttula 1995, 119–121.) Pysin kautta linjan tutkimusta tehdessä, haastatteluja litteroitaessa sekä aineistoon syventyessä suhtautumaan haastateltavien kokemuksiin avoimin mielin. Vältin haastateltavien kokemusten liiallista tulkitsemista ja niiden peilaamista aikaisempaan tietämykseeni. Sulkeistamista helpotti ymmärrys siitä, että yhteisöllisyyttä ilmiönä ei juuri tässä kyseisessä kontekstissa kyseisten ihmisten kohdalla ole aiemmin tutkittu, ja siksi ilmiö on joka tapauksessa jollain tapaa uusi. Toisaalta on tuotava esiin myös se, että litteroituun aineistoon syventyessä haastattelutilanteiden sulkeistaminen ei onnistunut, sillä olin henkilökohtaisesti tavannut ja toteuttanut haastatellut. Lukemani litteroidun tekstin rinnalla kulki jatkuvasti muistoni itse haastattelutilanteesta, ja näin ollen analyysi saattaa väistämättäkin sisältää jonkinlaista tulkinnallisuutta sen suhteen, miten olen tutkijana haastattelutilanteen pohjalta haastateltavan kertoman omakohtaisesti ymmärtänyt.

Kuten todettu, keräsin itse tutkimukseni aineistona toimivat haastattelut ja myös litteroin ne. Tämän ansiosta minulla oli selkeä ennakkokäsitys siitä, mitä aineisto piti sisällään. Toteutin varsinaisen tutkimusaineistoon tutustumisen lukemalla litteroidut haastattelut lävitse kolme kertaa eri päivinä. Tekstin lukeminen lisäsi ymmärrystäni aineistosta ja huomasin myös tekstistä erilaisia painotuksia ja sanavalintoja, joihin en haastatteluti-

lanteessa kiinnittänyt huomiota. Koin aineistoon syventymisen hyödylliseksi analyysivaiheessa, koska nähdäkseni aineiston tunteminen läpikotaisin mahdollisti aineiston käsittelemisen kattavasti ja loi siten analyysiin syvyyttä.

2) Tutkimusaineistoa jäsentävien sisältöalueiden muodostaminen

Muodostin tutkimusaineistoa jäsentävät sisältöalueet haastattelurunon ja aineistossa esiintyvien yhtenäisten temaattisten ulottuvuuksien pohjalta. Tämä oli mahdollista, koska haastattelurunko oli kaikille haastateltaville ainakin jossain määrin yhteinen ja sen pohjalta kaikissa haastatteluissa käsiteltiin systemaattisesti tiettyjä kokemuksellisia ulottuvuuksia. Aineistoani kuvaavat sisältöalueet ovat seuraavat: *perhekuntoutus arjen kokemuksellisena tilana, suhteet muihin ihmisiin, elämä perhekuntoutuksessa, perheen sisäiset suhteet ja toiveita toiminnalle*. Lisäksi keräsin haastatteluissa mainitut haastateltavien taustatiedot omaksi sisällölliseksi alueekseen. Tämän tein, koska en varmuudella tiennyt tulisinko tarvitsemaan taustatietoja tutkimukseni teossa. En kuitenkaan haastateltavien anonymiteetin suojaamiseksi tule esittämään heidän taustatietojaan, eli esimerkiksi perheen kokoonpanoa ja perhekuntoutuksessa oloaikaan, analyysissä. Kaikille haastatteluille yhteisiä sisältöalueita olisi voinut muodostaa enemmänkin, mutta Perttulan (1995, 121) esimerkin perusteella pyrin nostamaan esiin vain laajimmat sisältöalueet. Näin ollen kukin sisällöllinen alue on laaja ja käsittää useammanlaisia kokemuksellisia ulottuvuuksia.

3) Aineiston jakaminen merkityksen sisältäviin yksiköihin

Vaiheet kolme ja neljä nivoutuivat tutkimuksessani kiinteästi yhteen. Jaoin ensin aineiston haastattelu kerrallaan merkityksen sisältäviin yksiköihin siten, että lukiessani maalaasin tekstinkäsittelyohjelmassa eri merkityksen sisältävät tekstin kohdat erivärisiksi. Näin eri merkityksen sisältävät kohdat oli visuaalisesti helppo havaita tekstistä. Perttulan (1995, 122) esimerkin rohkaisemana jaoin aineiston merkityksin sisältäviin yksiköihin melko intuitiivisesti, asiaa liikaa pohtimatta. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että haastattelun edetessä uuteen aiheeseen, vaihtui tekstissä myös merkityksen sisältävä yksikkö. Haastatteluissa oli lukuisia erilaisia aihealueita, joten myös yksittäisiä merkityksen

sisältäviä yksiköitä muodostui paljon. Ensimmäinen ryhmähaastattelu oli haastatteluista pisin; sivumäärältään noin 30 sivua. Se sisälsi kaikkiaan 48 merkityksen sisältävää yksikköä. Annan seuraavaksi esimerkin merkityksen vaihtumisesta tekstissä kyseisen haastattelun kohdalla.

H2: Meillä on tällainen oma mummokerho, kun me ollaan innostuttu neulomaan.

E: Mistä se neulominen lähti?

H2: Yksi meidän ohjaaja on tosi innostunut neulomisesta ja mietin, että voi vitsi kun mäkin haluaisin. Mä oon viimeksi yläasteella neulonut. Ja sitten mä ajattelin, että no aloitetaan tämmösestä yksinkertaisesta asiasta kuin kaulaliina. No sitten hän [viittaa toiseen haastateltavaan] tuli mukaan siihen, että hänkin haluaa. Häntä [viittaa kolmanteen haastateltavaan] en oo saanut vielä innostettua tähän.

H3: Ja se on just kiva, että se ohjaaja niinku neuvoo, että kun munkin viimeisestä neulomiskerrasta on vuosia. Oliko kuutosluokalla viimeksi, että siitä on oikeasti kauan aikaa eikä ne oo muistissa. Se on kiva että ne ohjastaa.

E: Kiva. Seuraava kysymys on, että miten kuvaisitte tätä paikkaa, jossa nyt ollaan... Kuvaisitteko tätä esimerkiksi asunnoksi vai kodiksi vai..?

H2: Tämä on koti.

H3: Kyllä mulla meni pari päivää ennen kuin sanoin tätä kodiksi. Sanoin ennen, että mennään nyt sisälle tai nyt mä oon täällä asunnolla, mutta kyllä se nyt on niin, että mä meen nyt kotiin. Sanon lapsillekin, että lähdetään nyt kotiin syömään.

H1: Kyllä minäkin sanon just lapselle, että mennään kotiin. Tämä on vähän niin kuin toinen koti.

4) Merkityksen sisältävien yksiköiden muuntaminen tutkijan kielelle

Edellisen vaiheen jälkeen muotoilin jokaisen merkityksen sisältävän yksikön perään tekstin, jossa käänsin haastateltavan kertoman tutkijan kielelle. Tutkijan kielelle kääntäminen oli ajoittain haastavaa, sillä halusin mahdollisimman pitkälti säilyttää tekstissä sen moniäänisyyden, enkä saattaa tekstiä liian karsittuun suuntaan. Jouduin myös pohtimaan sanavalintojen merkitystä, jotta tutkijan käännös antaisi oikeutta alkuperäiselle tekstile. Seuraavassa on esimerkkejä haastattelujen litteroidusta tekstistä ja sen käännöksistä tutkijan kielelle. Esimerkit ovat haastatteluista 1, 2, 3 ja 4.

LITTEROITU HAASTATTELUTEKSTI	KÄÄNNÖS TUTKIJAN KIELELLE
<p><u>Haastattelu 1, kolme aikuista</u></p> <p><i>E: Miten jos teidän pitäisi parilla sanalla kuvata teidän suhdetta työntekijöihin niin mitä ne olisi?</i></p> <p><i>H3: Humoristinen, luotettava.</i></p> <p><i>H2: Rempseä ja lämmin.</i></p> <p><i>E: Mulla on seuraavana, että mitä tää toiminta käsittää. Mitä te teette täällä?</i></p> <p><i>H2: Ohjattua toimintaa on muutamana päivänä. Semmoista niinku askartelua ja että kaikki kokoonnutaan yhteen. Muuten me just niinku aika nopee... Mä oon sellainen, että mä oon helppo tutustuja. Ollaan vaihdettu aika nopeasti puhelinnumeroita ja facebookia ja sitä kautta niinku puolin ja toisin, että hei lähdetäänkö pihalle tai juodaanko kahvia. Meillä kävi sellainen hassu sattuma, että [kuvaa tapahtumaa].</i></p> <p><i>H3: Me käydään kirjastossa ja sit justiin askarrelaan ja käydään kaupoilla ja käydään ulkona. Tai kahvitellaan sunnuntaisin. Siinä on semmoista rentoa, hauskaa ajanviettoa. Se ei ole aina sitä, että me vaan kuntoudutaan, kuntoudutaan ja kuntoudutaan.</i></p> <p><u>Haastattelu 2, kaksi lasta</u></p> <p><i>E: Miltä tämä talo näyttää, minkä värinen se voisi olla?</i></p> <p><i>H1: Keltanen.</i></p> <p><i>E: Tällain. Onko tämä iso talo?</i></p> <p><i>H1: On.</i></p> <p><i>E: Missä kerroksessa sinä asut?</i></p>	<p>Haastateltavat kuvaavat suhteitaan työntekijöihin humoristisiksi ja luotettaviksi, rempseiksi ja lämpimiksi.</p> <p>Haastateltavat kuvaavat, että perhekuntoutuksessa on välillä ohjattua toimintaa, jolloin kaikki kokoontuvat yhteen. Haastateltavat kertovat tutustuneensa nopeasti. He soittelevat usein keskenään ja tapaavat toistensa luona, perhekuntoutuksen tiloissa tai ulkona.</p> <p>Yhteisellä piirustushetkellä haastateltava ideoi, että hän asuu äitinsä kanssa piirämässämme talossa, joka kuvaa perhekuntoutuksen taloa. Talossa hän pitää leikkimisestä. Haastateltavan mukaan hänellä on samassa talossa useampi ka-</p>

H1: [Numero] kerroksessa [vanhemman] kanssa.

E: Onko muita, jotka asuu täällä?

H1: [Luettelee nimiä] asuvat samassa talossa eri kerroksessa. Ovat kavereita.

E: Onko ne sun kavereita?

H1: On, ne on vähän eri ikäisiä. [Nimi] on musta vanhempi ja mä oon [nimi] vanhempi. Ja sitten mulla on näin paljon kavereita, seitsemän! Kaikki ei ole tässä talossa, jotkut on tuosta talosta ja jotkut tuon talon vierestä.

E: Mutta vähän täältä näin kaikki? Mitä tässä talossa on sellaista tekemistä, jota sitä tykkäät tehdä?

H1: Leikkiminen.

E: Laitetaanko tähän lapsi joka leikkii?

H1: Mä.

Haastattelu 3, yksi aikuinen

E: Okei. Jos sun pitäisi kuvata sun suhteita muihin ihmisiin täällä, niin millaisia ne suhteet ovat?

H: Työntekijöihin vai?

E: Niin tai kehen tahansa.. Jotenkin vähän avata sitä.

H: No, työntekijät joiden kanssa olen tekemisissä.. Jokaista työntekijää kohtaan on erilainen suhde. Vaikka ne on työntekijöitä, ne on kuitenkin ihmisiä. Joitain työntekijöitä kohtaan suhde on jopa kaverillinen, vähän niinku sellainen ihan kuin kaveri, vaikka se on töissä. Ei paljon poikkeaa siitä.

E: Onko se sitten jotenkin.. Ootteko te samaa ikäluokkaa?

H: Ei, siis ei, se on vaan niin että jotenkin kemiaat kohtaa. Täällä oikeastaan kaikki työnteki-

veri ja lisäksi hänellä on kavereita myös lähellä olevissa taloissa.

Haastateltavan mukaan hänen suhteensa jokaiseen työntekijään on erilainen. Hänen mielestään kaikki työntekijät ovat mukavia. Hän sanoo, että joidenkin työntekijöiden kanssa suhde on kaverillinen. Tämä johtuu siitä, että heidän kemiansa kohtaavat hyvin. Haastateltava kuvaa alun olleen haastava, koska hän ei yleensä halua ottaa apua vastaan.

<p><i>jät on ihan törkeän mukavia. Vaikka mä olin aluksi sillain jumissa, että ei vitsi tää on sosiaalitoimen alainen paikka, niin.. taas sitä mennään ja. Oli ehkä vähän hankalaa, kun mä en ota mitään aputarjouksia yleensä vastaan.</i></p> <p><u>Haastattelu 4, kaksi lasta</u></p> <p><i>E: Kerrotteko te mulle vähän että millainen paikka tämä perhekuntoutus on, missä te ootte [vanhemman] kanssa olleet, missä ootte nyt asuneet?</i></p> <p><i>H1: Kiva paikka.</i></p> <p><i>E: Mikä on kivointa?</i></p> <p><i>H1: Kaikki piirtäminen ja karkin syöminen ja legoilla leikkiminen, ja jumppaaminen jumppasalissa.</i></p> <p><i>E: Tunnetteko työntekijöitä täältä?</i></p> <p><i>H2: Aika paljonkin, ne on kivoja.</i></p>	<p>Haastateltava kuvaa perhekuntoutusta kivaksi paikaksi, jossa kivaa on piirtäminen, karkin syöminen ja legoilla leikkiminen sekä jumppaaminen jumppasalissa.</p> <p>Haastateltava sanoo tuntevansa useita työntekijöitä ja työntekijöiden olevan kivoja.</p>
--	--

5) Merkityksen sisältävien yksiköiden yhdistäminen sisältöalueisiin

Tässä vaiheessa yhdistin merkityksen sisältävät yksiköt tutkijan käänöksineen aiemmin muotoilemiini sisältöalueisiin. Tekstin jaotteluun sisällöalueisiin kävi pitkälti hyvin intuitiivisesti, joskin pyrin työskentelyssä luonnollisesti systemaattisuuteen siten, että jaottelin saman sisältöalueen alle jokaisessa haastattelussa samankaltaisia asioita. Näin sisältöalueiden pääasiallinen merkitys pysyi haastattelusta toiseen jokseenkin samana, vaikkakin haastateltavien kokemukset eroavat toisistaan. *Perhekuntoutus arjen kokemuksellisenä* tilana –sisällöalueeseen jaottelin niitä haastateltavien kokemuksia, jotka liittyivät perhekuntoutuksen fyysisiin tiloihin, niiden mahdollistamaan tekemiseen ja viihtymiseen sekä tiloihin liittyviin tunnekokemuksiin. Tämä sisältöalue pitää sisällään esimerkiksi haastateltavien kuvauksia siitä, miten tilat mahdollistavat perheen elämisen ja merkitseekö perhekuntoutus heille kotia. *Suhteet muihin ihmisiin* –sisällöalue pitää sisällään perhekuntoutuksessa olevien ihmisten kokemuksia heidän sosiaalisista

suhteistaan muihin ihmisiin. *Elämä perhekuntoutuksessa* -sisältöalue pitää sisällään haastateltavien kokemuksia heidän arkisesta elämästään ja sen toiminnoista perhekuntoutuksessa. *Perheen sisäiset suhteet* –sisältöalue sisältää haastateltavien kokemuksia oman perheensä tilanteesta ja sen kehittymisestä sekä pohdintaa perhesuhteista. *Toiveita toiminnalle* –sisältöalueeseen jaottelin haastateltavien kehittämisehdotuksia perhekuntoutukseen liittyen. Tässä yhteydessä kartoitin osissa, pääosin aikuisten, haastatteluissa myös haastateltavien haastatteluun tulon syitä. Analyysin edetessä sisältöalueista selkeästi suurimmiksi muodostuivat *suhteet muihin ihmisiin* ja *elämä perhekuntoutuksessa*. Annan seuraavaksi esimerkkejä sisältöalueista ja katkelmia niihin jaotellusta tekstistä. Edellisessä vaiheessa esittelin lainauksia haastatteluista 1, 2, 3 ja 4. Nämä esimerkit ovat haastatteluista 5, 6 ja 7.

Sisältöalue 1. Perhekuntoutus arjen kokemuksellisenä tilana

LITTEROITU HAASTATTELUTEKSTI	KÄÄNNÖS TUTKIJAN KIELELLE
<p><u>Haastattelu 5, kaksi aikuista (saman perheen vanhemmat)</u></p> <p><i>H1: On kyllä tosi perhekeskeistä, ei pitäisi perheelle ainakaan tulla sellainen olo, että olisi missään laitoksessa. Justiinsa niin kaikki osallistuminen on niin vapaaehtoista ja vaikka soiteltaisikin joskus perään, että oletko tulossa niin voi kuitenkin sanoa, että en aio osallistua. Siitä ei tuu mitään sanktioita tai mitään enempää.</i></p> <p><i>E: Mikä tekee tästä niin kodinomaisen?</i></p> <p><i>H1: Tosi nopeasti alkaa tuntumaan kodilta, kun ollaan omissa asunnoissa. Se on silleen kun ollaan omissa asunnoissa eikä oo silleen yksi huone ja vessa mitkä jaettais.</i></p>	<p>Haastateltava sanoo elämän perhekuntoutuksessa olevan perhekeskeistä. Hänen mukaansa ei tunnu siltä kuin olisi laitosympäristössä. Tämä johtuu siitä, että osallistuminen on vapaaehtoista. Hän kokee voivansa vapaasti sanoa, jos ei haluaisi osallistua johonkin toimintaan.</p> <p>Haastateltava kertoo, että perhekuntoutuksen asunnosta kodinomaisen tekee se, että he asuvat omissa asunnoissaan.</p>

Haastattelu 6, kolme aikuista

E: Osaatteko sanoa siitä, että miten teidän vastaanotto?

H2: No mä tulin ekana tähän.. Tässä samassa penkissä mä nökötin, kun päätettiin, että mä muutan tohon. Kaikki otti hyvin vastaan. Pait-si sitten kun mä aloin ihan paineissa panikoi-maan, että nyt pitää vielä muuttaa niin siellä googlettelin ja kirjoittelin kaikkea, eikä löytynyt mitään.. Eikä löytynyt kuvia eikä mitään, niin se oli ihan kauheeta.

H1: No mä kävin täällä neuvottelussa ennen kun tultiin tänne, sosiaalityöntekijän kanssa. Sitten mä pyysin että [lapset]haluaa tutustua siihen paikkaan mihin muutetaan, niin se jär-jestettiin sitten.

Haastattelu 7, kaksi lasta

E: Onko täällä jotain mikä on kivaa?

H2: Ainaskin se on kivaa, että saa mennä pussilakanan sisälle ja välillä nukkua siellä pussilakanan sisällä. Siellä on niin lämmin. Kun välillä mulle tulee liian kylmä tai hiostavan kuuma.

H1: No ainaskin kiva paikka, paitsi ei todella kiva jos ei saa ottaa lemmikkejään mukaan tänne. Sen takia tää ei oo niin kiva paikka. Ne lemmikit on tuolla hoitolassa.

Haastateltava sanoo vastaanoton perhekuntoutuksessa olleen hyvä. Hän kertoo etsineensä perhekuntoutuksesta tietoa internetistä, mutta ei löytänyt sitä. Haastateltavat kävivät paikan päällä tutustumassa ennen muuttoa. Toinen haastateltavista sanoo pyytäneensä, että lapset saisivat tutustua perhekuntoutukseen ennen muuttoa, ja se järjestyi.

Haastateltava kertoo, että hänestä perhekuntoutuksessa on mukavinta nukkua pussilakanan sisällä. Toinen haastateltavaa sanoo, että hänestä perhekuntoutus on kiva paikka. Paikan mukavuutta vähentää hänestä se, että omia lemmikkejä ei saa tuoda perhekuntoutukseen.

Sisältöalue 2. Suhteet muihin ihmisiin

LITTEROITU HAASTATTELUTEKSTI	KÄÄNNÖS TUTKIJAN KIELELLE
<p><u>Haastattelu 5, kaksi aikuista (saman perheen vanhemmat)</u></p> <p><i>E: Onko lapset saaneet täältä kavereita?</i></p> <p><i>H1: Lapset tulee toimeen kaikkien lasten kanssa joita täällä on, tosi nopeasti lapset sillain ystäväystyy. Kerran kun ne näkee niin jatkossa ne tulee halaamaan toisiaan heti.</i></p> <p><u>Haastattelu 6, kolme aikuista</u></p> <p><i>E: Osallistuuko kaikki toimintoihin?</i></p> <p><i>H2: Musta vähän tuntuu, että tässä on ne aktiivisimmat ja sitten tuolla, että ei kaikki osallistu.</i></p> <p><i>H1: Niin.</i></p> <p><i>E: Tiedättekö onko siihen joku syy?</i></p> <p><i>H2: Vissiinkin se, että kun just sillä hetkellä ei ohjaaja käy niin saa olla hetken rauhassa.</i></p> <p><i>E: Mikä on teidän syy osallistua tai miksi haluatte osallistua?</i></p> <p><i>H2: Se, että ei tarte kotona vaan kykkiä ja sitten on jotain tekemistä ja ihmisiä. Ei tarte ihan vaan olla tuolla.</i></p> <p><i>H1: Kun sopii niihin aikoihin ja sitten tänään oli mieluista toi askartelu, niin.. On vähän niinku lepoa mulle kun ei tarte koko ajan mieltä, että mitä nahistelee ja on niinku yhteistä tekemistä. Lapset aina tykkää, että tänä aamunakin oli että lähetään jo lähetään jo me ollaan myöhässä.</i></p> <p><i>E: He tykkää?</i></p>	<p>Haastateltava sanoo lastensa saaneen nopeasti ystäviä perhekuntoutuksesta.</p> <p>Haastateltavat arvelevat olevansa aktiivisimpia yhteiseen toimintaan osallistujia perhekuntoutuksessa. Kaikki perheet eivät osallistu samalla tavalla. Yksi haastateltavista pohtii syyn olevan ehkä se, että perheet kaipaavat omaa aikaa silloin, kun ohjaajat eivät ole heidän luonaan. Hän sanoo itse osallistuvansa, koska perhe ei halua viettää aikaa vain kotona, vaan haluaa tehdä asioita ja tavata ihmisiä. Toinen haastateltava kertoo perheen osallistuvan, kun toiminta sopii heidän aikatauluunsa. Lisäksi hän sanoo lapsille suunnatun tekemisen tarjoavan hänelle hengähdystauon. Lapset pitävät, kun on toimintaa. Kolmas haastateltava sanoo osallistuvansa, koska hänestä on mukavaa nähdä muita ihmisiä sekä juoda heidän kanssaan kahvia ja antaa lasten leikkiä yhdessä.</p>

<p><i>H1: He tykkää kovasti kun on tekemistä.</i></p> <p><i>E: Minkä takia sinä osallistut ryhmiin?</i></p> <p><i>H3: On kivaa mennä, lauantaina ja sunnuntaina voi mennä leikkimään lasten kanssa ja juoda teetä ja kahvia.. On kiva nähdä vähän muita ihmisiä.</i></p> <p><u>Haastattelu 7, kaksi lasta</u></p> <p><i>E: Aijaa. Millainen sellainen kiva työntekijä on?</i></p> <p><i>H2: Mä tykkään sointukuutiosta ja hattarasta. Käytän niistä [viittaa työntekijöihin] lempinimiä. Ne on kivoja. Ne on ainaskin poikaryhmässä ollut. Ainaskin se [työntekijän nimi] on välillä yövuorossa.</i></p>	<p>Haastateltava sanoo käyttävänsä työntekijöistä lempinimiä. Hänestä tietyt työntekijät ovat kivoja.</p>
--	---

Sisältöalue 3. Elämä perhekuntoutuksessa

LITTEROITU HAASTATTELUTEKSTI	KÄÄNNÖS TUTKIJAN KIELELLE
<p><u>Haastattelu 5, kaksi aikuista (saman perheen vanhemmat)</u></p> <p><i>H1: Siinä viereisessä talossa on toimisto. Sinne voi kyllä mennä vaikka soittelee ovikelloa jos tarvii jotain. Sieltä voi lainata kahvia tai vauvan maitoa tai käydä käyttämässä tietokonetta tai tulostinta tai mikä nyt onkaan sellaista tarvittavaa. Jos ei kotona oo.</i></p> <p><i>E: Joo. Onko työntekijät usein toimistolla?</i></p> <p><i>H1: Ei kun yleensä perheissä, mutta on siellä toimistollakin jotain kirjallista hommaa tekmässä.</i></p> <p><i>E: Onko toimistolle helppo mennä?</i></p> <p><i>H1: Voi reteesti mennä ja voi soittaa aina</i></p>	<p>Haastateltava kertoo, että toimistolle voi mennä reteästi matalalla kynnyksellä, jos tarvitsee jotain. Toimistolta voi lainata esimerkiksi kahvia tai vauvan maitoa. Siellä voi myös käyttää tietokonetta ja tulostinta. Työntekijöille voi myös soittaa ja he tulevat nopeasti auttamaan, jos kotona tarvitsee apua.</p>

ihan milloin vaan sinne työntekijälle. Ne yleensä pystyy tulee ihan vaikka samantien jos on joku ongelma kotona.

Haastattelu 6, kolme aikuista

E: Miten täällä perheet.. Minkälaista toimintaa teillä on yhdessä?

H2: On äitiryhmä ja siinä, onko se nyt joka kolmas kerta on sillain, että on sitten vauva mukana. Sitten just nää lauantaicin tää yhteisjuttu missä on eri tekemistä ja sitten on vielä sunnuntaikahvit.

H2: No sitten mun lapsilla, tää [lapsen nimi]on mukana sellaisessa poikaryhmässä, joka on kerran viikossa.

E: Mitä siellä poikaryhmässä tehdään?

H1: No ne taitaa pelata siellä, pelata pelejä ja sitten tossa liikuntasalissa voi pelata jalkapalloa, sulkapalloa, tennistä.. Sitten niillä on ollut jotain yhteistoimintaa, joskus on leivottu. Sitten oli äiti-tytär-ryhmä, jota piti yksi harjoittelija. Siellä oli niitä naisten juttuja, kynsien lakkaamista ja sitten me leivottiin kerran piparia ja piparkakkutaloa ja..

E: Onko nää ryhmät hyviä?

H2: On.

E: Sä olit käynyt siinä äiti-vauva-ryhmässä, onko se sama kuin äiti-tytär-ryhmä?

H1: Ei, se on vanhempia.

H2: Niin siihen ei oteta vauvoja.

H1: Se on esikouluiästä, siitä viis kuus ylöspäin, että pystyy niinku siihen toimintaan osallistumaan.

E: Miten noissa ryhmissä sitten, mitä teette?

H2: Äiti-vauva-ryhmässä.. Mitähän siellä..

Haastateltavat kuvaavat, että perhekuntoutuksessa on perheille monenlaista ryhmätoimintaa. Siellä on esimerkiksi isä- ja äitiryhmä (joka ajoittain myös äiti-vauva-ryhmä), äiti-tytär-ryhmä ja poikaryhmä. Äiti-tytär-ryhmässä tehtiin naisten asioita, kuten lakattiin yhdessä kynsiä sekä leivottiin piparkakkutalo. Poikaryhmässä on pelattu pelejä ja liikuntasalissa jalkapalloa, sulkapalloa sekä tennistä. Toinen haastateltava sanoo, että äiti-vauva-ryhmässä heillä on ollut vauvahierontaa ja värileikkejä. Kolmas haastateltava kertoo käyneensä isäryhmän kanssa yhdessä keilaamassa. He kertovat, että lauantaicin on perheille yhteistä toimintaa ja sunnuntaicin sunnuntaikahvit.

<p><i>On ollut vauvahierontaa, viime kerrat.. Väri- leikkejä. Yhdellä kerralla vasta on ollut vauva mukana.</i></p> <p><i>E: Oletko sinä osallistunut johonkin ryh- mään?</i></p> <p><i>H3: Isäryhmään, menimme keilaamaan.</i></p> <p><u>Haastattelu 7, kaksi lasta</u></p> <p><i>E: Mitä te teette täällä viikonloppuisin?</i></p> <p><i>H1: Välillä pelataan pelejä, luetaan yksin, välillä mennään Hoploppiin.</i></p> <p><i>H2: No ei me siellä olla vähään aikaan käyty.</i></p> <p><i>H1: Ulkona ollaan, käydään kotona. Ulkona leikitään hippaa, vaikka työntekijän kanssa.</i></p>	<p>Haastateltavat kertovat viikonloppuisin per- hekuntoutuksessa pelaavansa pelejä, lukevan- sa itsekseen sekä käyvänsä välillä sisähuvi- puistossa. Lisäksi he ulkoilevat pelaten esi- merkiksi hippaa työntekijöiden kanssa. He käyvät myös omassa kodissaan.</p>
---	---

Sisältöalue 4. Perheen sisäiset suhteet

LITTEROITU HAASTATTELUTEKSTI	KÄÄNNÖS TUTKIJAN KIELELLE
<p><u>Haastattelu 5, kaksi aikuista (saman perheen vanhemmat)</u></p> <p><i>E: Onko perheenne tilanne muuttunut sen jälkeen kun olette tulleet tänne?</i></p> <p><i>H1: On.</i></p> <p><i>H2: On, parisuhde mennyt paremmaksi.</i></p> <p><i>H1: Ja sitten tietysti.. Se on ollut sellainen mikä huomattavasti parantanut lapsen tilan- netta, on alkanut ruokailut sujua paremmin ja puhe edistynyt.</i></p> <p><i>E: Onko tässä toiminnassa jotain erityisen hyvää tai säilytettävää?</i></p>	<p>Haastateltavien mukaan heidän perheensä tilanne on muuttunut perhekuntoutukseen tulon jälkeen. Toinen heistä sanoo parisuhteen parantuneen. Lapsen kehitys on edennyt. Haastateltavat sanovat itse saaneensa tukea käytännön asioihin, kuten omasta taloudesta huolehtimiseen. He ovat opetelleet pitämään kirjaa omasta taloudestaan.</p>

H1: Me ollaan saatu tosi paljon apuja käytännön asioihin, omasta taloudesta asti autettu täällä. On tehty laskelmia että paljon on tuloja ja yritetty katsoa niitä menoja ja opetettu pitämään kirjaa niistä.

Haastattelu 6, kolme aikuista

E: Mitä ajattelette siitä, että onko perhekuntoutuksella ollut joku hyvä tai huono tai jokin merkitys teidän tilanteelle?

H2: On tää silleen ihan hyvä juttu, saa apua ja oppii kaikkia ja on joku jolta kysyä apua. Jos on joku huoli niin voi soittaa ja kysyä ja pyytää vaikka kattomaan. On turvallista ainakin.

Haastattelu 7, kaksi lasta

E: Mitä te yleensä teette täällä?

H1: No me käytiin eilen keilaamassa.

H2: Kaupassa käydään [vanhemman] kanssa, mä sain kaupasta [viittaa tavaraan].

H2: Välillä pitää tietyt asiat itse ostaa. Kauppapäivät [vanhemman] kanssa on kivoja.

Haastateltava sanoo perhekuntoutusjakson olleen hänelle hyödyllinen, koska hän on saanut apua ja oppinut uusia taitoja. Hän pohtii sen olevan turvallista, että voi aina soittaa työntekijöille ja pyytää heitä auttamaan.

Haastateltava sanoo, että he ovat käyneet keilaamassa ja kaupassa. Kaupasta he ovat saaneet kivoja asioita.

Haastateltava kertoo kauppapäivien vanhemman kanssa olevan hänestä kivoja.

Sisältöalue 5. Toiveita toiminnalle

LITTEROITU HAASTATTELUTEKSTI	KÄÄNNÖS TUTKIJAN KIELELLE
<p><u>Haastattelu 5, kaksi aikuista (saman perheen vanhemmat)</u></p> <p><i>H1: Eläimet on jääneet hoitoon. Sitä mietin, kun eläimiä ei voi tuoda, niin että voisi tehdä jonkun tietyn hoitolan kanssa sopimuksen minne [viittaa eläinten lajiin]ensijaisesti menisi. Voisi sitten sillä samalla paikkakunnalla missä ollaan niin eläimiä siirtää ja käydä katsomassa.</i></p> <p><u>Haastattelu 6, kolme aikuista</u></p> <p><i>E: Onko jotain mitä muuttaisitte täällä?</i></p> <p><i>H2: Vähän vapaampi voisi olla.. että jos lähettäis [viittaa kaupunkiin] ja lapsi olisi vaikka [viittaa henkilöön]kanssa, ja siitä ilmoitais vaikka kaksi päivää etukäteen tai lähtisi seuraavana päivänä, niin siitä tulis kauhee show ja koko juttu siirtyisi eteenpäin.</i></p> <p><u>Haastattelu 7, kaksi lasta</u></p> <p><i>E: Onko täällä jotain mitä muuttaisitte?</i></p> <p><i>H1: Että ei saa kiroilla.</i></p>	<p>Haastateltava toivoisi, että SOS-Lapsikylällä olisi samalla paikkakunnalla jonkin tietyn eläinhoitolan kanssa sopimus siitä, että lemmikkieläimet voisi viedä sinne. Tällöin perheet voisivat käydä tapaamassa lemmikkijään.</p> <p>Haastateltava toivoo, että perhekuntoutusjakson aikana voisi matkustaa perhekuntoutuksen ulkopuolella vapaammin.</p> <p>Haastateltava muuttaisi perhekuntoutuksessa sen, että siellä ei saa kiroilla. Hän siis toivoisi, että saa kiroilla.</p>

6) Sisältöalueittaisen yksilöllisen merkitysverkoston rakentaminen

Kuudetta analyysin vaihetta aloittaessani minulla oli aineistonani edellisessä vaiheessa kuvattu litteroitu teksti tutkijan käänöksineen, joka oli jaoteltu viiden eri sisältöalueen alle. Tässä vaiheessa poistin tekstistä litteroidun tekstin, jolloin jäljelle jäi vain sisältöalueittain jaoteltu tutkijan kielelle käännetty teksti. Tämän vaiheen tavoitteena oli muokata haastattelujen jokaisesta sisältöalueesta oma yhtenäinen kertomuksensa, eli sisältö-

alueittainen yksilöllinen merkitysverkosto. Käytännössä tiivistin jokaisen sisältöalueen tekstiä jonkin verran ja muotoilin tekstin yhteneväisempään muotoon. Pysin tekemään tämän alkuperäistä tekstiä edelleen kunnioittaen, mikä nähdäkseni saattoi vähentää lopullisen tekstin kertomuksellista sujuvuutta, mutta antoi oikeutta haastateltavien kokemuksille. Tämä vaihe kytkeytyy hyvin tiiviisti seuraavaan, seitsemänteen vaiheeseen.

7) Yhtenäisen yksilöllisen merkitysverkoston rakentaminen

Yksilökohtaisen merkitysverkoston analyysin viimeisessä vaiheessa kokosin jokaisen haastattelun sisällölliset alueet yhdeksi, haastattelua ilmentäväksi kokonaisuudeksi. Tämä kävi siten, että poistin sisältöalueiden otsikot ja muodostin aiemmassa vaiheessa muodostamastani tekstistä yhden kokonaisen tekstin ilman väliotsikoita. Myös tämä vaihe edellytti tekstin tiivistämistä ja muotoilemista, jota oli tehtävä paljon. Tekstin muotoilun keskiössä oli kuitenkin koko ajan vahva pyrkimys mahdollisimman autenttiseen, haastateltavien kertomaa kunnioittavaan, lopputulokseen. Lopputuloksena jokaisesta haastattelusta syntyi oma yksilökohtaisen merkitysverkoston kuvauksensa. Perttulan (1995, 137–154) mukaan yksilökohtaiset merkitysverkostot ovat yleisen merkitysverkoston ohella analyysin keskeisin lopputulema, joten ne on suotavaa esitellä kokonaisuudessaan. Perttulan esimerkin viitoittamana esittelen ne myös tässä tutkimuksessani täysimittaisina, sillä ymmärrän ne hyvin merkityksellisenä osana tutkimukseni tuloksia. Yksilökohtaisiin merkitysverkostoihin tutustumalla myös tutkimukseeni perehtyvä ulkopuolinen henkilö saa kuvan siitä, millaista on haastateltavien kuvaama arkinen elämä perhekuntoutuksessa ja millaisina yhteisölliset siteet perhekuntoutuksissa haastateltaville näyttäytyvät. Seitsemästä haastattelusta, joihin osallistui kaikkiaan 15 ihmistä, ja näistä tuottamastani 90 sivun litteroidusta haastatteluaineistosta, muodostui seitsemän erillistä yksilökohtaista merkitysverkostoa. Yksittäiset yksilökohtaiset merkitysverkostot heijastelevat pituudeltaan haastateltavien määrää siten, että merkitysverkostot ovat sanamäärältään sitä laajempia, mitä useampi haastateltava sen tuottamiseen osallistui ja mitä moniäänisempi teksti siten on.

PERHEIDEN KOKEMUKSELLISTA YHTEISÖLLISYYTTÄ KUVAAVAT YKSILÖKOHTAISET MERKITYSVERKOSTOT

Haastattelu 1, kolmen aikuisen haastattelu

Haastateltavat olivat henkilökohtaisesti yhteydessä perhekuntoutuksen työntekijöihin ennen perhekuntoutukseen tulemistä. Osa haastateltavista keskusteli työntekijöiden kanssa puhelimesta, osa kävi paikan päällä tutustumassa. Jos tutustumiskäynti järjestettiin, olivat lapset mukana. Tutustumiskäynti helpotti siirtymistä perhekuntoutukseen. Ilman tutustumiskäyntiä olisi kuntoutukseen muuttaminen saattanut olla pelottavaa.

Haastateltavien mielestä perhekuntoutus on kotoisa paikka. Kaikki haastateltavat kertovat kokevansa perhekuntoutuksen kodikseen, ainakin toiseksi kodikseen. Haastateltavien mukaan perhekuntoutuksen merkitys kotina tulee esiin esimerkiksi siinä, että haastateltavat puhuvat siitä kodin käsitteellä. Haastateltavat sanovat joskus kuitenkin ikävöivänsä omaa, toisaalla sijaitsevaa kotiaan ja elämää siellä.

Perhekuntoutuksen asunnot ovat tyyliltään samanlaisia. Haastateltavista on parempi, että perheillä on omat asunnot. He eivät pitäisi siitä, että perheet olisivat yhdessä huoneessa ja tilat olisivat jaetut. Haastateltavat sanovat arvostavansa sitä, että omaa rauhaa saa, jos sitä tarvitsee. Hyvää on myös se, että asuinhuoneistoissa on oma keittiö. Osa haastateltavista harmittelee, että lemmikkejä ei saa tuoda mukanaan perhekuntoutukseen. Heillä on ikävä lemmikkejään.

Haastateltavien mukaan perhekuntoutuksessa on monenlaisia yhteisöjä, kuten perheiden yhteisö. Haastateltavat kuvaavat, että tutustuminen toisten perheiden vanhempiin on perhekuntoutuksessa helppoa. Siinä auttaa oma aktiivisuus ja halu tutustua toisiin. Haastateltavat kertovat tulevansa keskenään toimeen erittäin hyvin; heistä on tullut ystäviä. Osa haastateltavista on tutustunut myös naapuruston muihin aikuisiin ja viettää heidän kanssaan aikaa. Tutustuminen on tapahtunut lasten kautta. Näin myös lapset ovat saaneet ystäviä naapuruston lapsista. Isommat lapset kulkevat naapurustossa itsenäisesti ystävien kanssa. Yksi haastateltavista sanoo aikovansa vieraila perhekuntoutuksessa sieltä lähdettyään, sillä hänen lapsensa on saanut naapurustosta niin hyviä ystäviä. Haas-

tateltavat eivät tunnista perhekuntoutuksen yhteisössä olevan klikkejä, joiden kautta joku suljettaisiin ryhmän ulkopuolelle.

Perhekuntoutuksen yhteisöön kuuluu haastateltavien mukaan myös työntekijöitä. Haastateltavat sanovat tulevansa heidän kanssaan hyvin toimeen ja ottavansa heidät mielellään mukaan yhteiseen tekemiseensä. Haastateltavat kuvaavat suhteitaan työntekijöihin humoristisiksi ja luotettaviksi, rempseiksi ja lämpimiksi. Haastateltavien mukaan työntekijät osaavat kohdata eri-ikäiset lapset hyvin.

Haastateltavat sanovat kokevansa, että perhekuntoutuksessa on yhteenkuuluvuutta. Haastateltavat pohtivat, että perhekuntoutuksessa on hyvä henki; siellä toisia kannustetaan ja työntekijät huomaavat hyvän heissä. Haastateltavien mukaan etenkin ohjaajat antavat heille paljon myönteistä palautetta. Se auttaa suhtautumaan omaan itseän myönteisemmin. Haastateltavat sanovat yhteisöllisyyden käsitteen perhekuntoutuksen kontekstissa tuovan heille mieleen yhdessä olemisen ja tekemisen sekä heittäytymisen yhteiseen toimintaan. Yhteisöllisyys tarkoittaa heille myös vastavuoroisuutta. Haastateltavat sanovat pääsääntöisesti luottavansa muihin ihmisiin perhekuntoutuksessa. He kuitenkin pohtivat voiko toisiin ihmisiin ikinä luottaa sataprosenttisesti. Haastateltavat kertovat omista asioistaan melko avoimesti muille perhekuntoutuksen aikuisille ja ohjaajille. Kaikesta ei ole kuitenkaan helppo kertoa. He kertovat kokevansa, että voivat perhekuntoutuksessa näyttää avoimesti tunteitaan toisilleen ja työntekijöille. Haastateltavat saavat vertaistukea toisiltaan, joskus myös ohjaajilta.

Haastateltavat kuvaavat, että perhekuntoutuksessa on välillä ohjattua toimintaa, jolloin kaikki kokoontuvat yhteen. He kertovat osallistuvansa mielellään kaikkeen toimintaan perhekuntoutuksessa. He kertovat voivansa myös itse vaikuttaa siihen, millaista toimintaa heidän päiviinsä sisältyy. Haastateltavat voivat keksiä tekemistä yksin, keskenään tai yhdessä ohjaajien kanssa. Usein asioita tehdään siten, että mukana on useampi perhe ja ohjaajia. Keskenään ja ohjaajien kanssa he käyvät kirjastossa, kaupassa ja askartelevat sekä neulovat. Lisäksi he käyvät ulkona. Haastateltavat tapaavat myös keskenään ja esimerkiksi kahvittelevat toistensa luona. Sunnuntaisin perhekuntoutuksessa on yhteinen kahvihetki. Yhteistä ajanviettoa he kuvaavat rennoksi ja hauskaksi. Haastateltavat kertovat, että ohjaajien toimistolle voi mennä ovikelloa soittaen.

Haastateltavat kuvaavat perhekuntoutuksen sääntöjä. He nostavat esiin perhekuntoutuksen päihteettömyyden. Perhekuntoutus on heidän mukaansa täysin alkoholiton paikka. Osaa haastateltavista alkoholittomuus ei häiritse. Yksi haastateltavista kertoo, että alkoholittomuus hieman häiritsee häntä. Yksi haastateltavista kertoo alkuun tupakoineensa salaa parvekkeella, mutta saaneensa sittemmin tietää, että tupakoiminen ei ole varsinaisesti kiellettyä. Haastateltavat kertovat itse ostavansa ruuat ja tekevänsä ruuat itse. Heistä jokainen vastaa itse ruoanlaitostaan, sitä ei erikseen valvota. Haastateltavien mukaan he saavat vapaasti lähteä perhekuntoutuksesta asioimaan muualle, mutta asiasta on hyvä sopia ohjaajien kanssa. Menoista sovitaan yleensä viikkosuunnitelmaa tehtäessä yhdessä ohjaajien kanssa. Perhekuntoutukseen saa myös tulla vieraita sovitusti. Kaikilla haastateltavilla on käynyt vieraita.

Haastateltavien mukaan heillä on ollut työntekijöiden kanssa myös ristiriitoja. Yksi haastateltavista sanoo, että hän ei heti tullut erään ohjaajan kanssa toimeen. Haastateltavan mukaan hän keskusteli asiasta kyseisen ohjaajan kanssa ja asia saatiin sillä tapaa käsiteltyä. Toinen haastateltava kertoo hänellä olleen erimielisyyksiä lähes jokaisen työntekijän kanssa perhekuntoutuksessa. Haastateltavan mukaan nämä erimielisyydet johtuvat mielipide-eroista hänen ja työntekijöiden kesken. Hänen mukaansa erimielisyydet käsitellään keskustellen ja sopien, minkä jälkeen niistä päästään yli ja ne unohdetaan. Haastateltavat sanovat työntekijöiden kannustaneen heitä nostamaan esille asioita, jotka esimerkiksi häiritsevät heitä työntekijöiden toiminnassa. Yksi haastateltava kuvaa voivansa sanoa työntekijöille, jos hän esimerkiksi haluaa olla rauhassa eikä halua, että työntekijä on juuri sillä hetkellä hänen luonaan. Toinen haastateltavista kuvaa, että esimerkiksi ruoanlaitto on hänelle asia, jonka hän haluaa tehdä vain itse. Haastateltavat sanovat kokevansa, että perhekuntoutuksessa kunnioitetaan heidän rajojaan.

Haastateltavat kertovat, että heidän ennako-oletuksensa perhekuntoutuksesta eivät vastanneet todellisuutta. He kertovat yllättyneensä myönteisesti, sillä perhekuntoutus on heidän olettamaansa parempi paikka. Haastateltavien mukaan heitä ei jännitä perheen kotiinpaluu. Tässä auttaa se, että perhekuntoutusjakson aikana järjestellään myös tulevaa tukea kotiin. Haastateltavat sanovat, että perhekuntoutusjaksolla on ollut suuri merkitys heidän perheelleen. Kaikki haastateltavat arvioivat, että heidän perheensä tilanne muuttuu perhekuntoutusjakson aikana paremmaksi. Heidän mukaansa perhekuntoutuksen myönteinen vaikutus perheen tilanteessa näkyy jo jakson aikana. Muutosta tukevat

perhekuntoutuksen rauhallinen ilmapiiri, stressittömyys ja säännöllinen päivärytmi. Yksi haastateltavista kertoo, että hän on saanut käytännön tukea ja neuvoja muun muassa lapsen kehitysvaiheiden, kuten uhman, kohtaamiseen. Toinen haastateltavista kuvaa, että perhekuntoutusjaksolla hänellä on ollut aikaa ja mahdollisuus tehdä ruokaa aiempaa monipuolisemmin. Haastateltavat kuvaavat taloudellisen tilanteensa parantuneen perhekuntoutusjakson aikana, koska omaa rahaa ei mene niin paljon ruokakuluihin. Haastateltavat sanovat säästyneillä rahoilla ostaneensa lapsille uusia vaatteita ja tehneensä asioita lasten kanssa enemmän.

Haastateltavien näkemyksen mukaan perhekuntoutuksen toiminnassa erityisen säilytettävää on toiminnan rentous. Tämän he kuvaavat tarkoittavan sitä, että ohjaajat ovat rentoja ja toiminta ei ole kellontarkasti aikataulutettua. Lisäksi haastateltavien mielestä perhekuntoutuksessa hyvää on sen kodikkuus. Kodikkuus tukee heistä kuntoutumisprosessin onnistumista, ja vastaavasti paikan laitosmaisuus vaikeuttaisi sinne asettumista. Haastateltavat toivovat perhekuntoutuksessa kehitettävän sitä, että vanhemmat saisivat ajoittain myös omaa aikaa. Haastateltavat esittävät lisäksi kehittämissuhteena, että perhekuntoutuksesta olisi enemmän tietoa tarjolla internetissä. Heistä olisi tärkeää, että ennen perhekuntoutukseen tuloa perheet saisivat tietoa siitä millainen paikka perhekuntoutus tiloiltaan ja toiminnaltaan on.

Haastateltavia motivoi tulemaan haastatteluun se, että he voivat auttaa haastattelijaa ja SOS-Lapsikylää toiminnan analysoimisessa ja kehittämisessä. Haastateltavat sanovat ajatelleensa, että he sopivat haastateltaviksi erityisen hyvin, koska heillä on jo pitkä kokemus perhekuntoutuksen toiminnasta ja he halusivat jakaa tätä kokemustietoaan.

Haastattelu 2. kahden lapsen haastattelu

Yhteisellä piirustushetkellä haastateltava ideoi, että hän asuu äitinsä kanssa piirtämäsämme talossa, joka kuvaa perhekuntoutuksen taloa. Talossa hän pitää leikkimisestä. Haastateltavan mukaan hänellä on samassa talossa useampi kaveri ja lisäksi hänellä on kavereita myös lähellä olevissa taloissa. Hän sanoo leikkivänsä kavereiden kanssa sisällä tai ulkona. Haastateltava sanoo, että hän on ollut toimistolla värityksessä yhdessä työntekijän kanssa. Hän kertoo myös leikkivänsä työntekijän kanssa. Perhekuntoutuksessa hänestä on kivaa, kun kaverit käyvät (perheen asunnossa). Kaikista kivointa teke-

mistä on leikkiä leluilla ulkona. Lisäksi hän tykkää värittää vanhemman kanssa. Haastateltavan mielestä perhekuntoutuksessa ei ole mitään tylsää, vaan kaikki on kivaa.

Toinen haastateltava kertoo, että hänen mielestään perhekuntoutuksessa ei ole kivaa tekemistä, siellä hänellä on aina tylsää. Syyksi hän arvelee sitä, että on ollut aiemmin kotona paljon puhelimella. Kotona hän pitää kauhupelin pelaamisesta puhelimella. Hänen sanoo, että perhekuntoutuksessa hänestä on mukavampaa olla sisällä kuin ulkona. Hän kertoo, että hänen lempiruokansa on [-]. Hänen mukaansa vanhempi tekee joskus hyvää ruokaa perhekuntoutuksessa.

Kodista puhuttaessa molemmat haastateltavat yhdistävät kodin käsitteen alkuun heidän omaan, muualla sijaitsevaan kotiinsa. Toisen haastateltavan mielestä perhekuntoutuksen talossa on helppo nukkua. Hänellä on oma huone, mutta öisin hän menee äidin viereen nukkumaan.

Haastattelu 3, yhden aikuisen haastattelu

Haastateltava kertoo, että hän tuli perheineen perhekuntoutukseen sosiaalityöntekijöiden ohjaamana. Hän pohtii, että hänen piti näyttää olevansa yhteiskuntakelpoinen. Hänen puolisonsa ja lapset kävivät tutustumassa perhekuntoutuksessa etukäteen. Hän otti myös itse selvää perhekuntoutuksesta ja esitti siitä kysymyksiä. Vastaanotto perhekuntoutukseen saapuessa oli hänestä hyvä, eikä tunnelma ollut jännittynyt.

Perhekuntoutuksen ympäristöä haastateltava kuvaa normaaliksi lähiöksi. Haastateltava sanoo, että hän ei koe perhekuntoutusta kodikseen. Hän odottaa omaan kotiin palaamista, vaikka viihtyykin perhekuntoutuksessa. Hänelle perhekuntoutus merkitsee asuntoa ja ilmaista ruokaa. Hän sanoo, että perhekuntoutuksen asunto on kuten normaali asunto. Haastateltavan mielestä perhekuntoutuksen tilat ovat hyvät. Hän kertoo, että perhekuntoutuksessa on muun muassa kuntosali. Hän pohtii, että paikassa on paljon hyvää, mutta sijainti on hänelle huono. Haastateltavan lapset ovat viihtyneet perhekuntoutuksessa. Lapset pitävät työntekijöistä. Lapset ovat osallistuneet perhekuntoutuksessa poikaryhmään, joka on suunnattu perhekuntoutuksen pojille. Haastateltavasta ryhmä on erittäin hyvä.

Haastateltava kuvaa perhekuntoutusta arviointipaikaksi, jossa varmistetaan, että perheellä on kaikki kunnossa ja lapsilla turvallinen kasvuympäristö. Hän kuvaa perhekuntoutusta normaalin kodin tapaiseksi paikaksi. Perhekuntoutuksen asunto tuntuu hänestä turvalliselta paikalta ja siellä hänellä on turvallinen olo. Asunnosta kodin oloisen tekee myös se, että työntekijät eivät mene asuntoon hänen poissa ollessaan omatoimisesti. Työntekijät soittavat ovikelloa tullessaan heille. Hän kehottaisi perhekuntoutukseen tulevia perheitä olemaan kuin omassa kodissaan ja huomaamaan, että työntekijät pyrkivät varmistamaan sen, että perheellä on kaikki hyvin.

Perhekuntoutuksen yhteisöistä kysyttäessä haastateltava kertoo siellä olevan työntekijöitä. Hän kuvaa heidän perheensä viettävän aikaa työntekijöiden kanssa. Hänen suhteensa jokaiseen työntekijään on erilainen. Kaikki työntekijät ovat mukavia. Hänellä on kaksi omatyöntekijää, joista hän pitää erityisen paljon. Hän sanoo, että joidenkin työntekijöiden kanssa suhde on kaverillinen. Tämä johtuu siitä, että heidän kemiansa kohtaavat hyvin.

Haastateltava sanoo pyytävänsä apua keneltä tahansa työntekijältä, jos sitä tarvitsee. Hän jakaa joitain asioita elämästään työntekijöiden kanssa. Hän sanoo kertoneensa työntekijöille asioita, vaikka ei olisi tarvinnutkaan. Haastateltava sanoo puhuvansa työntekijöiden kanssa arjen kuulumisista, mutta joskus myös syvällisemmistä asioista. Hän kertoo luottavansa työntekijöihin. Haastateltavasta on hyvä, että työntekijät kertoivat alkuun mitä asioita dokumentoivat ja toimivat siten, kuin ovat sanoneet. Hän on tyytyväinen siihen, että asiat kirjataan, kuten hän on ne aidosti sanonut. Haastateltava sanoo kokevansa, että perhekuntoutuksessa hänen ympärillään olevat tahot toimivat hänen hyväkseen.

Haastateltavan mukaan perhekuntoutuksessa järjestetään paljon erilaista toimintaa. Hän kertoo, että ei itse halua osallistua toimintaan, vaikka työntekijät häntä mukaan kysyvät. Haastateltava sanoo kokevansa perhekuntoutuksessa olemisen ennemminkin suoritusena, joten hän tekee vain sen, mitä häneltä vaaditaan. Haastateltava kuvaa, että he käyvät perheenä työntekijän kanssa kerran kuukaudessa sisäleikkipuistossa. Perhekuntoutuksessa järjestetään tapahtumia salissa. Hän muistelee, että kesällä perhekuntoutuksessa on grillattu ja sunnuntaisin on yhteinen kahvi- ja herkutteluhetki, johon kaikki perheet voivat osallistua sekä vanhemmat jutella keskenään. Haastateltava ei itse halua osallistua tällaiseen toimintaan. Hän sanoo, että ei tunne muita perheitä, sillä hän ei

yleensä osallistu muiden perheiden yhteiseen tekemiseen. Hän ei ole varma ovatko muut perheet yrittäneet tutustua häneen (nauraa tästä kysyttäessä).

Haastateltava kuvaa omaa arkeaan perhekuntoutuksessa. Hän kertoo käyvänsä perhekuntoutuksesta käsin töissä arkisin. Lapset ovat päiväkodissa. Iltaisin perheen luona käyvät perhetyöntekijät. Kotiin tultua hän tekee ruokaa ja lapset katsovat pikkukakkosta. Sen jälkeen hän ja työntekijä yleensä tekevät lasten kanssa jotain, kuten leikkivät tai menevät pihalle. Seitsemän aikaan työntekijä lähtee. Viikonloppuisin perhe viettää aikaa omassa kodissaan.

Haastateltavan mukaan kannustus kuuluu perhekuntoutuksen arkeen. Hän kertoo tapahtumasta elämässään ja sanoo, että jos hän ei olisi sen tapahtuessa ollut perhekuntoutuksessa, ei hän tiedä mitä olisi tapahtunut. Haastateltava sanoo uskovansa, että voi vaikuttaa perhekuntoutuksessa asioihin. Hän pohtii, että työntekijät kuuntelevat häntä hyvin. Hän sanoo työntekijöiden olleen hyviä hänelle ja toimiessaan perheen kanssa. Haastateltavalle tulee yhteisöllisyyden käsitteestä mieleen työntekijät perhekuntoutuksessa. Hän ei tiedä, mitä yhteisöllisyys voisi tarkoittaa perhekuntoutuksessa. Hän ei ole aiemmin kuullut puhuttavan yhteisöllisyydestä perhekuntoutuksessa.

Haastateltava kertoo perhekuntoutuksen säännöistä. Perhekuntoutuksessa tehdään joka perjantai viikko-ohjelma seuraavalle viikolle. Siihen kirjoitetaan työntekijöiden tuloajat ja kauppapäivät. Haastateltava sanoo, että on tärkeää, että sitoutuu viikko-ohjelmaan. Lisäksi haastateltava sanoo, että perhekuntoutuksessa edellytetään päihteettömyyttä. Se ei haittaa häntä, koska hän on muutenkin päihteetön. Haastateltava sanoo, että hänelle on kerrottu se, miksi hän on perhekuntoutuksessa. Hän kertoo osallistuneensa palaveriin, joissa on keskusteltu jakson tavoitteista. Hän pohtii, että heidän perheestään ei ole samanlaista huolta kuin monista muista perhekuntoutuksessa olevista perheistä.

Haastateltava sanoo kokeneensa perhekuntoutusjakson hyödyllisenä. Alussa häntä arvelutti se, miten jakso sujuu. Nyt hän tietää perheen pärjäävän, sillä he ovat saaneet perhekuntoutuksesta uudenlaisia työkaluja pärjäämiseen. Perhekuntoutuksessa heidän arkensa on tasapainottunut ja haastateltavan suhde lapsiin on lähentynyt. Haastateltava on tyytyväinen työntekijöiden työskentelyyn. Hän pohtii, että työntekijät eivät voisi tehdä asioita enää tätä paremmin. Hän ei olisi odottanut, että olisi niin tyytyväinen siihen. Haastateltava sanoo, että perhekuntoutuksen työskentelyn avoimuus ja luottamuksellisuus ovat

auttaneet häntä luottamaan työntekijöihin. Lasten osalta hän ajattelee, että työskentely on auttanut heitä monellakin tapaa, mutta hän ei osaa eritellä miten.

Haastattelu 4, kahden lapsen haastattelu

Haastateltavat pohtivat mitä he piirtäisivät perhekuntoutuksesta. Lopulta he eivät halua piirtää. Toinen haastateltava kuvaa perhekuntoutusta kivaksi paikaksi, jossa kivaa on piirtäminen, karkin syöminen ja legoilla leikkiminen sekä jumppaaminen jumppasalissa. Haastateltavat sanovat käyneensä myös poikaryhmässä. He eivät muista mitä poikaryhmässä tapahtuu. He muistelevat, että siellä on heidän lisäksi muitakin poikia.

Toinen haastateltava kuvaa tehneensä ”kaikkea” vanhemman kanssa perhekuntoutuksessa. He ovat perhekuntoutuksessa tehneet vanhemman kanssa ruokaa, myös kahdestaan. Lisäksi he ovat käyneet vanhemman kanssa ulkona. Haastateltavat kertovat saaneensa kavereita perhekuntoutuksesta ja leikkivänsä heidän kanssaan. Toinen haastateltavista toteaa saaneensa kaksi kaveria perhekuntoutuksesta.

Haastateltavat eivät muista millaisia ihmisiä perhekuntoutuksessa on. Toinen haastateltavista sanoo tuntevansa useita työntekijöitä ja työntekijöiden olevan kivoja. Myös toinen haastateltava sanoo, että perhekuntoutuksessa on kiva työntekijä. Haastateltavat sanovat askarrelleensa juuri joulukortteja työntekijöiden kanssa. He ovat tehneet joulukortit vanhemmalleen. Haastateltavien mukaan perhekuntoutuksessa ei ole sääntöjä, ei edes nukkumaanmenon ja ruokailun suhteen. Heidän koiransa ei ole ikinä käynyt perhekuntoutuksessa, koska koirat eivät saa vierailia siellä.

(Haastattelu sisälsi runsaasti keskustelua lasten päiväkotikavereista.)

Haastattelu 5, kahden aikuisen haastattelu (saman perheen vanhemmat)

Haastateltavat kertovat perheen käyneen tutustumassa perhekuntoutukseen ennen sinne tuloa. Vastaanotto oli heistä hyvä. Haastateltavat kuvaavat perhekuntoutusta rennoksi paikaksi. He kertovat viihtyvänsä siellä ja ajan kuluvan siellä hyvin. Perhekuntoutuksesta käsin voi opiskella ja siellä voi tehdä vapaasti asioita. Heistä on myönteistä, että esi-

merkiksi heräämis- ja nukkumaanmenoajat eivät ole ennalta määrättyjä. Haastateltavat kertovat työntekijöiden soittavan ovikelloa tullessaan heille. Heistä on hyvä, että he eivät vain kävele sisään. On mukavaa asua omassa asunnossa, eikä tunnu siltä kuin olisi laitosympäristössä. Asuntoja he kuvaavat kodinomaisiksi. Haastateltavat sanovat perhekuntoutuksen olevan heille koti siihen saakka, kun he pääsevät sieltä pois. He kertovat olevansa tyytyväisiä perhekuntoutuksen fyysisiin tiloihin. Siellä on liikunta- ja kuntosali sekä askartelutiloja. Lisäksi on mahdollista tehdä puutöitä ja lainata ompelukonetta.

Haastateltava kuvaa perhekuntoutuksen asuinaluetta rauhalliseksi paikaksi asua. He eivät ole kokeneet häiriöitä eivätkä saaneet valituksia. Haastateltavat kertovat tutustuneensa naapureihinsa, jotka eivät kuulu perhekuntoutukseen. He ovat käyneet naapurissa usein kylässä ja myös lapset ovat saaneet naapurustosta ystäviä. Perheellä on käynyt myös omia vieraita perhekuntoutuksessa.

Haastateltavat kuvaavat, että heidän suhteensa työntekijöihin ovat hyvät, ja työskentely sujuu hyvin kaikkien työntekijöiden kanssa. He pitävät työntekijöissä siitä, että he eivät ohjeista liikaa ja työskentelyä tehdään perheen omilla ehdoilla, perhettä tukien. Heidän on helppo kertoa omista asioistaan työntekijöille. Eniten he luottavat omaohjaajiinsa, koska heidän kanssaan he viettävät eniten aikaa. Lisäksi omaohjaajien kanssa käydään suunnitellusti keskustelua.

Haastateltavat sanovat saaneensa joitain kavereita perhekuntoutuksesta. He ovat muiden perheiden vanhempien kanssa tekemisissä, kun yhteistä toimintaa järjestetään. Tällöin he keskustelevat esimerkiksi kuulumisista. Heidän mukaansa yhteisissä ryhmissä keskustellaan myös esimerkiksi vanhemmuudesta ja lapsen kasvusta. He kertovat jakaaneensa omia asioitaan ryhmissä. Toisaalta he pohtivat, että yhteisellä ajalla ei usein ehdi keskustella muiden aikuisten kanssa syvällisesti, koska jokainen katsoo omien lastensa perään. Toinen haastateltavista sanoo, että hän voisi käsitellä asioitaan syvällisemmin, jos muut vanhemmat kokisivat sen esimerkiksi ryhmissä mielekkääksi. Hän lisää, että ketään ei voi pakottaa kertomaan omista yksityisasiostaan, jos ei halua.

He sanovat työntekijöiden kannustavan osallistumaan yhteiseen tekemiseen. Perhekuntoutuksessa on perheille yhteistä toimintaa etenkin viikonloppuisin. Lisäksi perheille järjestetään erilaisia retkiä. Perhekuntoutuksessa toteutetaan erilaisia ryhmiä, jotka ovat suunnattuja esimerkiksi äideille tai isille tai äideille ja tyttärille. Ryhmiä ovat järjestä-

neet myös perhekuntoutuksessa olevat opiskelijat. Haastateltava kertoo, että työntekijöiden toimistolle voi mennä matalalla kynnyksellä, jos tarvitsee jotain. Toimistolta voi lainata esimerkiksi kahvia tai vauvan maitoa. Siellä voi myös käyttää tietokonetta ja tulostinta.

Haastateltavat kuvaavat oman perheensä arkea perhekuntoutuksessa. Perheellä on päivittäin ohjelmaa, johon he osallistuvat. Haastateltavat sanovat, että he osallistuvat järjestettäviin ryhmiin lähes aina. He ovat perheistä aktiivisimpia osallistujia. Heidän on mahdollista osallistua, koska he eivät käy perhekuntouksesta käsin töissä. Heille ryhmät tuovat vaihtelua arkeen. Lisäksi perhetyöntekijät käyvät perheen kotona useamman kerran päivässä. Haastateltava kertoo, että perhetyö on suurimmaksi osaksi käytännön työskentelyä, eli lastenhoidossa, siivoamisessa ja ruoanlaitossa tukemista. Hän pohtii perheen hyödyntäneen perhetyötä etenkin lastenhoitoon, sillä heillä on useampi pieni lapsi. Haastateltavat sanovat, että perhekuntoutuksessa on tarjolla lastenhoitoapua. Tarvittaessa myös yököltä saa öisin apua lapsen hoidossa.

Haastateltavat kertovat, että yleisesti ottaen valtaosa perheistä osallistuu aktiivisesti yhteiseen tekemiseen ja pienempi osa ei osallistu lähes lainkaan. Toinen heistä pohtii, että perhekuntoutuksen nuoret vanhemmat ovat myös enemmän toistensa kanssa tekemisissä kuin muut vanhemmat. Toinen haastateltava sanoo panneensa merkille, että isiä on melko vähän perhekuntoutuksessa ja siksi hän ei ole tutustunut kovin moneen muuhun isään. Haastateltavat pohtivat sen kuitenkin olevan hyvä, että perheitä ei pakoteta osallistumaan. Heidän näkemyksensä mukaan ihmiset ovat erilaisia ja kaikki eivät ole yhtä sosiaalisia. Toinen haastateltava sanoo, että perheiden yhteistä tekemistä perhekuntoutuksessa rajoittaa osaltaan se, että osa vanhemmista käy perhekuntouksesta käsin töissä. Hän sanoo, että perhekuntouksesta vielä yhteisöllisemmän tekisi se, että siellä olisi vielä nykyistä enemmän perheiden yhteistä toimintaa.

Haastateltavat sanovat luottavansa muihin ihmisiin perhekuntoutuksessa, mutta kokevansa perhekuntoutuksen ihmisistä työntekijät itselleen läheisimmiksi. Haastateltavien mielestä perhekuntoutuksessa on yhteenkuuluvuutta ja yhteisöllisyyttä ihmisten kesken. Toinen haastateltava sanoo, että sitä aikaansaa se, että he ovat kaikki samanlaisista syistä perhekuntoutuksessa. Hän kuvaa, että perheiden yhdessä tekeminen onnistuu hyvin. Myös lapset tekevät asioita yhdessä, esimerkiksi leipovat ja askartelevat. Kun yhdessä ollaan, osallistuvat kaikki yhteiseen tekemiseen.

Haastateltavat sanovat heidän lastensa viihtyneen perhekuntoutuksessa. Lapset ovat saaneet nopeasti ystäviä perhekuntoutuksen muiden perheiden lapsista. Lapset pitävät siitä, että työntekijät leikkivät heidän kanssaan. Lapsille järjestetään omaa toimintaa; lauantaisin liikuntasalissa on temppurata ja aiemmin pihalla on ollut trampoliini. Työntekijät käyvät välillä lasten kanssa ulkona. Haastateltava kertoo lasten käyneen työntekijöiden kanssa hampurilaisella. Heistä on helppo antaa lapset työntekijöiden hoidettaviksi. Lapset ovat tutustuneet hyvin myös perhekuntoutuksen opiskelijoihin. Haastateltavat ovat huomanneet, että perhekuntoutuksessa myös opiskelijat otetaan hyvin osaksi yhteisöä.

He sanovat, että heillä on selkeä ymmärrys siitä, miksi he ovat perhekuntoutuksessa. Aiheesta on käyty keskustelua. Haastateltavat sanovat kokevansa, että pystyvät perhekuntoutuksessa vaikuttamaan asioihin ja toimintaan. Heidän perhettään ei ole ikinä pakotettu osallistumaan mihinkään, vaan heitä kohtaan on oltu hänen mukaansa joustavia. He kuvaavat pystyvänsä perhekuntoutuksessa aina kysymään, jos eivät ymmärrä jotain asiaa.

Haastateltavat kertovat perhekuntoutuksen säännöistä. Perhetyöntekijöiden käynnit sovitaan etukäteen ja niistä pidetään kiinni. On hyvä ilmoittaa, jos on myöhässä tai ei tarvitse perhetyön käyntiä. Näin voi olla, jos perheelle tulee muuta menoa. Toinen haastateltava sanoo, että yökkö tulee noin klo 21 soittamaan ovikelloa ja myös hänelle on hyvä ilmoittaa, jos ei ole vielä kotona. Haastateltavia ei haittaa kuntoutuksen päihteettömyys. Haastateltava kuvaa, että perhekuntoutuksessa ei tunnu siltä, että heitä tarkkailaan. Hän sanoo tietävänsä, että käynneistä perheessä kirjoitetaan raportti. Raportin saa itse lukea, jos haluaa. Hän kertoo, että noin kerran kuukaudessa he keskustelevat työntekijöiden kanssa syvällisemmin siitä, miten jakso on sujunut.

Haastateltavat sanovat perheen viettävän paljon aikaa yhdessä perhekuntoutuksessa. Heistä on myönteistä, että perhekuntoutuksessa saa keskittyä omaan perheeseen. Toinen haastateltavista sanoo oikeastaan ajattelevansa, että perhekuntoutuksessa oleminen painottuu enemmän perheyhteisöön kuin perheyhteisön asiakasyhteisöön. Hän kuvaa, että heillä on enemmän perheen keskinäistä aikaa ja tekemistä kuin yhteistä aikaa muiden vanhempien kanssa. Vanhempina he osallistuvat parisuhdeterapiaan. He ovat saaneet mahdollisuuden tehdä pariskuntana asioita myös perhekuntoutuksessa olon aikana. Lisäksi he osallistuvat lasten kanssa Theraplay-työskentelyyn. Hänestä se on hyvä työ-

muoto, koska se mahdollistaa oman käyttäytymisen muuttamisen. Toinen haastateltava sanoo työskentelyn olevan mieluista myös lapselle, koska lapsi saa vanhemman täyden huomion.

Haastateltavat sanovat uskovansa, että oma asenne ratkaisee sen, millaiseksi perhekuntoutusjakso perheelle muodostuu. He pohtivat, että ihmisen tulee aidosti olla valmis osallistumaan ja ratkomaan ongelmiaan. Haastateltavien mukaan heidän perheensä tilanne on muuttunut perhekuntoutukseen tulon jälkeen. Toinen heistä sanoo parisuhteen parantuneen. Lasten kehitys on heistä edennyt perhekuntoutusjakson aikana. Haastateltavat sanovat itse saaneensa tukea moniin käytännön asioihin, kuten omasta taloudesta huolehtimiseen. He ovat opetelleet pitämään kirjaa omasta taloudestaan. He ovat keskustelleet jatkosta työntekijöiden kanssa ja tulevaa on suunniteltu yhdessä.

Toinen haastateltavista kertoo, että hänelle on ollut vaikeaa olla perhekuntoutuksessa ilman koiraa. Hän toivoisi, että SOS-Lapsikylällä olisi samalla paikkakunnalla jonkin tietyn eläinhoitolan kanssa sopimus siitä, että eläimet voisi viedä sinne. Haastateltavat sanovat tulleensa haastatteluun työntekijöiden pyynnöstä.

Haastattelu 6, kolmen aikuisen haastattelu

Kaikki haastateltavat kävivät paikan päällä tutustumassa ennen muuttoa. Haastateltavat sanovat vastaanoton perhekuntoutuksessa olleen hyvä. Yhden haastateltavan mukaan paikkaan tutustuminen etukäteen oli tärkeää etenkin lapsille.

Kaksi haastateltavaa sanovat, että eivät varsinaisesti ole perhekuntoutuksessa omasta tahdostaan. Toinen heistä sanoo viihtyvänsä perhekuntoutuksessa, kun hänellä on mahdollisuus välillä vieraila muuallakin. Hän sanoo sen lisäävän viihtyvyyttä, että perheellä käy perhekuntoutuksessa ajoittain sukulaisia vieraina. Toinen haastateltava sanoo, että hänen viihtyvyyttään parantaisi se, että hän voisi käydä päivittäin töissä perhekuntoutuksesta käsin (tällä hetkellä ei mahdollista).

Haastateltavista kaksi kuvaisi perhekuntoutusta kodikseen (kodin käsitteellä). Toinen heistä sanoo, että perhekuntoutuksen asunnossa hänellä on kaikki omat tavaransa, ja se tekee paikasta kodin. Hän pohtii myös käyttävänsä paikasta kodin käsitettä arkisessa puheessaan. Toinen haastateltava sanoo, että hänellä ei ole toista kotia, joten tämä on

koti. Hän sanoo, että perhekuntoutuksessa on hyvä olla. Kolmas haastateltava kertoo perhekuntoutuksen edustavan hänelle ja lapsille tilapäistä kotia (ei kotia kodin varsinaisessa merkityksessä). Hän sanoo lasten kyselevän milloin pääsevät kotiin. Haastateltavat kertovat asuntojen olleen valmiiksi kalustettuja. Se on heistä hyvä asia.

Yksi haastateltavista sanoo perhekuntoutuksen yhteisöön kuuluvan nuoria, työntekijöitä ja perheitä sekä lapsia. Haastateltavat tuntevat toisensa perhekuntoutuksen yhteisten tapahtumien kautta. He arvelevat olevansa aktiivisimpia osallistujia perhekuntoutuksessa. Heidän mukaansa kaikki perheet eivät osallistu samalla tavalla. Yksi haastateltavista pohtii syyn olevan ehkä se, että perheet kaipaavat omaa aikaa silloin, kun ohjaajat eivät ole heidän luonaan. Hän sanoo itse osallistuvansa, koska perhe ei halua viettää aikaa vain kotona, vaan haluaa tehdä asioita ja tavata ihmisiä. Toinen haastateltava kertoo perheen osallistuvan, kun toiminta sopii heidän aikatauluunsa. Lisäksi hän sanoo lapsille suunnatun tekemisen tarjoavan hänelle hengähdystauon. Kolmas haastateltava sanoo osallistuvansa, koska hänestä on mukavaa nähdä muita ihmisiä sekä juoda heidän kanssaan kahvia ja antaa lasten leikkiä yhdessä.

Haastateltavat sanovat tervehtivänsä naapureita ja juttelevansa heidän kanssaan, mutta he eivät ole varsinaisesti tutustuneet naapureihin. Haastateltavat kuvaavat suhteitaan muihin perheisiin perhekuntoutuksessa. Yksi haastateltava sanoo, että hänellä on hyvä mieli näistä suhteista. Haastateltavat pohtivat yhdessä, että aktiivisesti osallistuvien perheiden keskinäiset suhteet ovat läheiset, aikuiset keskustelevat asioista ja lapset leikkivät yhdessä. Haastateltavat kuvaavat perheiden olevan yhteisten hetkien aikana vapautuneesti vuorovaikutuksessa. Heidän mukaansa yhteiset hetket sisältävät huumoria ja yhdessä jutustelua. Niihin perheisiin, jotka eivät osallistu aktiivisesti toimintaan, ei haastateltavien mukaan muodostu samanlaista suhdetta. Yksi haastateltava kuvaa perheiden keskinäisten suhteiden olevan kaverillisia. Se tarkoittaa sitä, että hän ei kovin syvällisesti puhu muiden perheiden kanssa oman perheensä sisäisistä asioista. Hän sanoo, että hän ei ole vielä löytänyt perhekuntoutuksesta varsinaista kaveria itselleen. Hän pohtii, että se voisi olla kuitenkin mahdollista. Toinen haastateltava kertoo jutelleensa paljon erään toisen perheen äidin kanssa, myös syvällisemmistä asioista. Hän lisää, että myös perheiden isät ovat ystäväystyneet kuntoutusjaksolla.

Haastateltavien mielestä perhekuntoutuksessa on joidenkin perheiden osalta keskinäistä yhteishenkeä. Haastateltavat sanovat luottavansa muihin ihmisiin perhekuntoutuksessa.

Yksi haastateltava sanoo luottamuksen rakentuvan siitä, että toiset ihmiset ovat apuna ja tukevat. Toinen haastateltava kertoo, että hänelle tärkeää on se, että muut ihmiset eivät ole syyttäneet häntä ongelmistaan. Kolmas haastateltava kuvaa, että hän kertoo muille, jos jokin asia painaa häntä.

Ohjaajat ovat heille läheisimpiä ihmisiä perhekuntoutuksessa. Haastateltavat kuvaavat heidän ja työntekijöiden suhteita tasavertaisiksi. Yksi haastateltavista sanoo kokevansa, että työntekijöiden ja asiakkaiden välillä ei ole hierarkiaa. Haastateltavat kuvaavat työntekijöitä hauskoiksi ja rennoiksi. He kuvaavat, että ohjaajien toiminta ei ole tiukkapiipista. He sanovat voivansa kertoa ohjaajille mitä vain. Haastateltavat sanovat keskustellevansa työntekijöiden kanssa kuulumisista, arjesta, lapsista ja perheen asioista sekä tulevaisuudesta. Haastateltava sanoo kokevansa, että perhekuntoutuksessa työntekijät ovat hänen puolellaan. Toinen haastateltava kuvaa työntekijöiden tulleen hyvin läheiseksi hänelle ja perheelle. Hän jatkaa, että hyvän työntekijän kanssa voi olla kuin oman äitinsä kanssa. Haastateltavat kertovat kokevansa, että heitä kuullaan ja he voivat vaikuttaa asioihin perhekuntoutuksessa. He ovat osallistuneet esimerkiksi ryhmien sisällön suunnitteluun. Yksi haastateltava sanoo vaikuttavansa perhekuntoutuksen toimintaan antamalla vihjeitä siitä, mitä perhekuntoutuksessa voisi tehdä.

Haastateltavat kertovat kokemuksiaan tuen saannista. Yksi haastateltavista toivoo, että hän saisi enemmän kannustusta. Hän toivoisi myös saavansa heti kuulla, jos hänen toimissaan lasten kanssa on jotain kehitettävää. Toinen haastateltava sanoo saaneensa perhekuntoutuksessa erittäin paljon kehuja ja kannustusta, etenkin nyt kun perheessä on ollut vaikea tilanne. Kolmas haastateltava kertoo, että he keskustelevat työntekijöiden kanssa, jos ongelmia tulee.

Haastateltavat kuvaavat perhekuntoutuksen sääntöjä. Yksi haastateltavista kertoo tiedossaan olevan, että perhekuntoutuksen pähteettömyyden vaatimus on ärsyttänyt kahta vanhempaa. Toinen haastateltava nostaa esiin sen, että perhekuntoutuksessa ollessaan perheen tulee sopia menoistaan ja tämä on heijastunut perheeseen niin, että lapset eivät ole iltaisin tavanneet kavereitaan. Kolmas haastateltava sanoo, että ohjaajat kertovat hänelle, miten tulee toimia. Hän ei ole kokenut sääntöjä ikäviksi ja niitä on helppo noudattaa. Haastateltava sanoo, että joskus työntekijöiden kirjauksissa on ollut ristiriitaisuuksia ja silloin hän on pyytänyt korjaamaan asian. Hän ajattelee sen olevan hyvä asia, että työntekijöiden kirjaukset saa itselleen nähtäväksi.

Haastateltavat kertovat viettävänsä aikaa etenkin oman perheensä ja ohjaajien kanssa. He tekevät ohjaajien kanssa monenlaisia arjen asioita. Ohjaajat tulevat haastateltavien kotiin ja ovat siellä päivittäin useamman tunnin ajan (perhetyö). Yksi haastateltavista kertoo itse tekevänsä ohjaajien kanssa ruokaa ja keskustelevansa. Yhdessä he suunnittelevat sitä, miten heidän perheyhteisönsä toimisi paremmin. Toinen haastateltava kuvaa katsovansa ohjaajien kanssa televisiota ja keskustelevansa samalla kuulumisista. Lisäksi ohjaajat tukevat häntä kodin askareiden tekemisissä, kuten tiskien tiskaamisessa ja tuttipullojen keittämisessä. Välillä hän saa hetken aikaa siivota itsekseen, kun ohjaaja on vauvan kanssa. Kolmas haastateltava sanoo ohjaajien auttavan häntä ruoanlaitossa ja keskustelevan samalla. Hän sanoo ruokaa valmistaessaan tarvitsevänsä ohjaajan apua etenkin useamman pienen lapsensa kaitsemisessa.

Haastateltavat kuvaavat, että perhekuntoutuksessa on perheille monenlaista yhteistä toimintaa. Siellä on esimerkiksi isä- ja äitiryhmä (joka ajoittain myös äiti-vauva-ryhmä), äiti-tytär-ryhmä ja poikaryhmä. Haastateltava kertoo, että äiti-tytär-ryhmässä on tehty naisten asioita, kuten lakattu yhdessä kynsiä sekä leivottu piparkakkutalo. Poikaryhmässä pojat ovat pelanneet pelejä ja liikuntasalissa jalkapalloa, sulkapalloa sekä tennistä. Toinen haastateltava sanoo, että äiti-vauva-ryhmässä heillä on ollut vauvahierontaa ja värileikkejä. Kolmas haastateltava kertoo käyneensä isäryhmän kanssa yhdessä keilaa-massa. Hänestä se on ollut hyvä ryhmä. He kertovat, että lauantaisin on perheille yhteistä toimintaa ja sunnuntaisin sunnuntaikahvit. Joskus perheet ruokailevat yhdessä, esimerkiksi isänpäiväbrunssin yhteydessä. Välillä he tapaavat ohjaajia toimistolla. He kertovat toimiston olevan paikka, jossa voi juoda myös yhteisesti kahvit tai pestä pyykkiä. Toinen haastateltava sanoo käyvänsä välillä päivisin keskustassa tapaamassa ystäviään. Heidän perheensä on myös matkustanut sukulaisten luokse vierailulle useamman kerran perhekuntoutuksesta käsin.

Haastateltavien mukaan he ja ohjaajat tekevät paljon myös lasten kanssa. Lasten kanssa leikitään, muun muassa pelataan pelejä ja ollaan ulkona sekä käydään retkillä. Joskus ohjaajat auttavat lasten päiväkotiin/kouluun viennissä ja lasten läksyjen teossa. Haastateltavat ja ohjaajat harjoittelevat lasten kanssa arjen perustaitoja kuten omista tavaroista huolehtimista ja oman huoneen siivoamista. Haastateltavat ajattelevat lastensa viihtyvän perhekuntoutuksessa. Yksi haastateltavista sanoo lasten viihtyvän ja pitävän toiminnas-

ta, mutta kaipaavan myös kotiin. Haastateltava pohtii lastensa pitävän perhekuntoutuksessa etenkin yhteisestä toiminnasta ja ryhmätoiminnasta.

Haastateltavien mielestä arkea on helppo elää perhekuntoutuksessa. He hoitavat itse ruoanlaiton ja pyykin pesun. Ohjaajien kanssa he käyvät yhdessä kaupassa. Yksi haastateltavista sanoo, että on kiva tehdä itse asioita, kun saa tehdä niitä omaan tapaansa.

Haastateltavien mukaan perhekuntoutuksen yhteisössä opiskelijoilla on iso rooli. He sanovat tehneensä opiskelijoiden kanssa paljon asioita, koska opiskelijoilla on hyvin aikaa. Opiskelijat ovat järjestäneet esimerkiksi retkiä ja makkaran paistoa. Yksi haastateltavista sanoo erityisesti lasten pitävän opiskelijoista.

Haastateltavat sanovat ymmärtävänsä miksi he ovat perhekuntoutuksessa ja millaisia tavoitteita kuntoutusjaksolla on heidän perheelleen. Haastateltavat eivät osaa tarkasti arvioida sitä, miten perhekuntoutusjakso on vaikuttanut perheeseen. Yksi haastateltavista pohtii, että hänen perhekuntoutuksessa olonsa syyt ovat sellaiset, että hän ei voisi niihin itse paljoa vaikuttaa. Hän sanoo perhekuntoutusjakson olleen hänelle hyödyllinen, koska hän on saanut apua ja oppinut uusia taitoja. Hän pohtii sen olevan turvallista, että voi aina soittaa työntekijöille ja pyytää heitä auttamaan.

Haastateltavien mielestä se, että perheiden asunnot ovat hajallaan eivätkä samassa rapussa, vähentää perhekuntoutuksen yhteisöllisyyden muodostumista. Yksi haastateltavista pohtii, että jos asunnot olisivat samassa rapussa tai tiiviimmin yhdessä, olisi myös lasten helpompi leikkiä keskenään. Kaksi haastateltavaa toivovat, että he voisivat perhekuntoutusjakson aikana mennä ja tulla vapaammin. Toinen heistä sanoo toivovansa, että lapsi voisi mennä esimerkiksi isovanhemman luokse yökylään toiseen kaupunkiin perhekuntoutusjakson aikana ilman, että siitä sovitaan pitkän aikaa ennen. Hän sanoo kokevansa sen nipottamiseksi, että tällainen ei onnistu kovin helposti, ainakaan nopealla aikataululla. Toinen haastateltava sanoo toivovansa, että hän pääsisi töihin. Hän sanoo myös ihmettelevänsä sitä, että perheen tulee aina ilmoittaa menoistaan työntekijöille. Hän kertoo lapsia harmittaneen sen, että heidän lemmikkinsä eivät voineet tulla mukaan perhekuntoutukseen. Haastateltava pohtii lemmikkien toimivan terapiana lapsille.

Haastattelu 7, kahden lapsen haastattelu

(Haastattelun aluksi piirrettiin.) Toinen haastateltava kertoo piirtäneensä talon omasta kodistaan, jonka pihalla ovat hän ja hänen perheensä. Toinen haastateltava sanoo piirtäneensä kuvan perhekuntoutuksen kotitalosta. Hänen mukaansa kotitalon yläkerrassa ja vastapäätä asuu lapsiperheitä ja sieltä kantautuu heille lasten ääniä. Kerran on myös palohälytin soinut naapurissa.

Haastateltavat kertovat, että heillä on omat huoneet perhekuntoutuksessa. Heidän mielestään huoneet ovat mukavat. Toinen haastateltavista lisää, että heidän huoneisiinsa kuuluu naapurista puhetta. Haastateltavat kuvaavat perhekuntoutusta mukavaksi paikaksi. Heistä siellä on ollut kivaa. Haastateltavat kertovat saaneensa perhekuntoutuksesta kavereita. Toinen haastateltavista pohtii, että hän ei ikänsä vuoksi ole saanut montaa kaveria.

Toinen haastateltavista sanoo, että hänestä työntekijät ovat kivoja. Hän pitää etenkin kahdesta opiskelijasta, jotka ovat olleet perhekuntoutuksessa. Haastateltavat ovat viettäneet aikaa opiskelijoiden kanssa. Haastateltavien mukaan he tekevät yleensä perhekuntoutuksessa asioita vanhempien kanssa, mutta joskus myös ohjaajien ja vanhemman kanssa yhdessä. Työntekijöiden kanssa he leikkivät, esimerkiksi piilosta. Haastateltavat kertovat perheellä olevan kaksi omatyöntekijää. He kertovat käyneensä ohjaajien toimistolla. Siellä voi heidän mukaansa käydä välipalalla. Toinen haastateltava sanoo, että hänellä on yleensä erään työntekijän kanssa asioita, joita hän tekee toimistolla. Toinen haastateltavista sanoo käyttävänsä kivoista työntekijöistä lempinimiä.

Haastateltavat kertovat siitä, mitä tekevät koulusta päästyään. Haastateltavat kertovat vapaa-ajalla pelaavansa pelejä, lukevansa itseksensä sekä käyvänsä välillä sisähuvipuitossa. Lisäksi he ulkoilevat pelaten esimerkiksi hippaa työntekijöiden kanssa. He käyvät myös omassa kodissaan. Toinen haastateltavista sanoo, että toisen haastateltavan arkeen kuuluu paljon pelaamista tietokoneella. Haastateltavat sanovat tekevänsä ruokaa perhekuntoutuksessa. He ovat tehneet erilaisia ruokia yksin ja vanhemman kanssa. Välillä he saavat itse päättää, mitä ruokaa syödään. Haastateltavista toinen kertoo oppineensa tekemään uudenlaista ruokalajia. Hän kertoo kauppapäivien olevan hänestä kivoja. Aina hän ei pääse mukaan, jos on koulussa. Haastateltava kertoo koulumatkoihin kuluvaan aikaa. Toinen haastateltava sanoo, että perhekuntoutuksessa oloaikana he ovat muun

muassa käyneet keilaamassa ja kaupassa. Kaupasta he ovat saaneet kivoja asioita. Haastateltavat sanovat, että heillä on täksikin päiväksi vielä tiedossa ohjelmaa.

Haastateltava kertoo, että hänestä perhekuntoutuksessa on mukavinta nukkua pussilakanan sisällä. Perhekuntoutuksessa on helppo nukkua. Hän kertoisi perhekuntoutukseen tuleville lapsille, että se on kiva paikka. Paikan mukavuutta vähentää hänestä se, että omia lemmikkejä ei saa tuoda perhekuntoutukseen. Heillä on ikävä lemmikkejä. Toinen haastateltava ei tiedä, mikä hänestä on kivointa perhekuntoutuksessa. Haastateltavat sanovat, että he eivät ole kertoneet kavereille siitä, että perhe on perhekuntoutuksessa. Vain opettaja tietää. Perhekuntoutuksessa olo on salaisuus.

Haastateltava kertoo perhekuntoutuksessa olevan sääntöinä, että ei saa lyödä, kiljua eikä kiroilla. Haastateltavat eivät tiedä, onko perhekuntoutuksessa aikuisilla sääntöjä. Haastateltava muuttaisi perhekuntoutuksessa sen, että siellä ei saa kiroilla. Hän toivoisi, että saa kiroilla. Haastateltavan mielestä perhekuntoutusta voisi kehittää myös siten, että sinne saisi tuoda eläimiä.

4.2 Yleisen merkitysverkoston rakentaminen

Analyysin toisen vaiheen tavoitteena on rakentaa ilmiötä, tässä tapauksessa SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen perheiden kokemuksellista yhteisöllisyyttä, kuvaava yleinen merkitysverkosto. Vaiheen analyysin aineistona toimivat edellisessä vaiheessa rakennetut haastateltavien yksilökohtaiset merkitysverkostot. Tarkoituksena on analysoida näistä yksilöllisistä merkitysverkostoista esiin nousevia ilmiöön liittyviä kokemuksia. Aiemmassa vaiheessa tuotiin siis esiin jokaisen haastateltavan yksilökohtainen merkitysverkosto, ja tässä vaiheessa nämä yksilökohtaiset merkitysverkostot yhdistetään ja niistä muodostetaan yleistä, ilmiötä kuvaavaa tietoa. Yleinen tieto on ilmiötä kuvaavaa abstraktimpaa ja tiivistettyä tietoa, mutta aina sidoksissa ja kiinteästi jäljitettävissä yksilökohtaiseen tietoon. (Perttula 1995, 154–155.)

Perttulan (1995, 154–177) analyysimetodin toisessa osiossa on edelleen seitsemän vaihetta, kuten ensimmäisessäkin. Vaiheet ovat melko identtiset ensimmäisen analyysiosion vaiheiden kanssa. Perttula (2000, 429) korostaa tutkijan vastuuta fenomenologisen

metodin muokkaamisessa tutkimuskohteeseen sopivaksi siten, että sen avulla parhaiten tavoitetaan ilmiön syvin olemus. Tässä analyysin toisessa vaiheessa muokkasin Perttulan (1995, 154–177) metodia paremmin omaan tutkimukseeni sopivaksi. Perttula itse jakaa metodinsa toisen osion neljännessä vaiheessa sisältöalueisiin jaotellun aineiston vielä yksityiskohtaisempiin sisältöalueiden alaosioidiin. Omassa tutkimuksessani en nähnyt aineiston pilkkomista sisältöalueiden alaosioidiin tarpeelliseksi, vaan ensimmäisen osion tavoin pidätydyin kertaalleen muodostamissani laajemmissa sisältöalueissa. Yleisen merkitysverkoston rakentamisen vaiheet olivat tässä tutkimuksessa seuraavat:

- 1) Tutkimusaineistoon eli yksityiskohtaisiin merkitysverkostoihin perehtyminen
- 2) Aineiston jakaminen merkityksen sisältäviin yksiköihin
- 3) Merkityksen sisältävien yksiköiden kääntäminen yleiseksi tiedoksi eli ei-yksilölliselle kielelle
- 4) Uusien tutkimusaineistoa jäsentävien sisältöalueiden muodostaminen
- 5) Merkityksen sisältävien yksiköiden yhdistäminen uusiin sisältöalueisiin
- 6) Sisältöalueittaisen yleisen merkitysverkoston rakentaminen
- 7) Yhtenäisen yleisen merkitysverkoston rakentaminen.

Perttulan (1995, 154–177) esimerkin mukaisesti metodin toisen osion ensimmäisessä vaiheessa perehdyin aineistoon lukemalla kaikki yksilökohtaiset merkitysverkostot useampaan kertaan läpi. Tämän jälkeen toisessa vaiheessa jaoin aineiston merkityksen sisältäviin yksiköihin samoin periaattein kuin metodin ensimmäisessä osiossa. Kolmannessa vaiheessa käännsin merkityksen sisältävät yksiköt yleiseksi tiedoksi. Perttulan mukaan (1995, 154) yleisen tiedon kieli häivyttää haastateltavan yksilöllisen kokemuksen ja antaa tilaa itse ilmiölle sekä sen kuvaukselle. Seuraavana esimerkkejä ensimmäisestä haastattelusta, jonka olen jakanut uudelleen merkityksen sisältäviin yksiköihin ja kääntänyt yleisen tiedon kielelle:

TUTKIJAN KIELELLE KÄÄNNETTY TEKSTI	KÄÄNNÖS YLEISEN TIEDON KIELELLE
<p>Haastateltavat kertovat osallistuvansa mielellään kaikkeen toimintaan perhekuntoutuksessa. He kertovat voivansa myös itse vaikuttaa siihen, mil-laista toimintaa heidän päiviinsä sisältyy. Haastateltavat voivat keksiä tekemistä yksin, keskenään tai yhdessä ohjaajien kanssa. Usein asioita tehdään siten, että mukana on useampi perhe ja ohjaajia. Keskenään ja ohjaajien kanssa he käyvät kirjastossa, kaupassa ja askartelevat sekä neulovat. Lisäksi he käyvät ulkona. Haastateltavat tapaavat myös keskenään ja esimerkiksi kahvittelevat toistensa luona. Sunnuntaisin perhekuntoutuksessa on yhteinen kahvihetki. Yhteinen ajanvietto on rentoa ja hauskaa. Haastateltavat kertovat, että ohjaajien toimistolle voi mennä ovikelloa soittaen.</p> <p>Haastateltavien mukaan perhekuntoutuksessa on monenlaisia yhteisöjä, kuten perheiden yhteisö. Haastateltavat kuvaavat, että tutustuminen toisten perheiden vanhempiin on perhekuntoutuksessa helppoa. Siinä auttaa oma aktiivisuus ja halu tutustua toisiin. Haastateltavat kertovat tulevansa keskenään toimeen erittäin hyvin; heistä on tullut ystäviä. Osa haastateltavista on tutustunut myös naapuruston muihin aikuisiin ja viettää heidän kanssaan aikaa. Tutustuminen on tapahtunut lasten kautta. Näin myös lapset ovat saaneet ystäviä naapuruston lapsista. Isommat lapset kulkevat naapurustossa itsenäisesti ystävien kanssa. Yksi haastateltavista sanoo aikovansa vieraila perhekuntoutuksessa sieltä lähdettyään, sillä hänen lapsensa on saanut naapurustosta niin hyviä ystäviä. Haastateltavat eivät tunnista perhekuntoutuksen yhteisössä olevan klikkejä, joiden kautta joku suljettaisiin ryhmän ulkopuolelle.</p> <p>Haastateltavat sanovat kokevansa, että perhekuntoutuksessa on yhteenkuuluvuutta. Haastateltavat pohtivat, että perhekuntoutuksessa on hyvä henki; siellä toisia kannustetaan ja työntekijät huomaavat hyvän heissä. Haastateltavien mukaan etenkin</p>	<p>Vanhemmat osallistuvat mielellään yhteiseen toimintaan. He voivat itse vaikuttaa päiviensä sisältöihin. Yhdessä ohjaajien kanssa perheet käyvät kirjastossa, kaupassa, askartelevat ja neulovat sekä käyvät ulkona. Välillä he käyvät ohjaajien toimistolla. Vanhemmat vierailevat toistensa luona esimerkiksi kahvittelevat toistensa luona. Sunnuntaisin on perheiden ja työntekijöiden yhteinen kahvihetki. Yhteinen ajanvietto on rentoa ja hauskaa.</p> <p>Perhekuntoutuksessa on monenlaisia yhteisöjä, joista yksi on perheiden muodostama yhteisö. Muihin perheisiin tutustumista pidetään helppona, kun siihen on halua ja on itse valmis aktiivisuuteen. Vanhemmat ovat ystäväystyneet keskenään perhekuntoutuksessa. Vanhempien yhteisöstä ei suljeta ketään ulos. Vanhemmat ovat tutustuneet naapuruston muihin aikuisiin. Lapset ovat saaneet perhekuntoutuksen ympäristöstä kavereita ja leikkivät heidän kanssaan.</p>

<p>ohjaajat antavat heille paljon myönteistä palautetta. Se auttaa suhtautumaan omaan itseen myönteisemmin. Haastateltavat sanovat yhteisöllisyyden käsitteen perhekuntoutuksen kontekstissa tuovan heille mieleen yhdessä olemisen ja tekemisen sekä heittäytymisen yhteiseen toimintaan. Yhteisöllisyys tarkoittaa heille myös vastavuoroisuutta. Haastateltavat sanovat pääsääntöisesti luottavansa muihin ihmisiin perhekuntoutuksessa. He kuitenkin pohtivat voiko toisiin ihmisiin ikinä luottaa sataprosenttisesti. Haastateltavat kertovat omista asioistaan melko avoimesti muille perhekuntoutuksen aikuisille ja ohjaajille. Kaikesta ei ole kuitenkaan helppo kertoa. He kertovat kokevansa, että voivat perhekuntoutuksessa näyttää avoimesti tunteitaan toisilleen ja työntekijöille. Haastateltavat saavat vertaistukea toisiltaan, mutta joskus myös ohjaajilta.</p>	<p>Perhekuntoutuksessa on yhteenkuuluvuutta ihmisten kesken. Siellä vallitsee hyvä henki. Vanhemmat saavat työntekijöiltä kannustusta ja työntekijät huomaavat hyvän heissä. Tämä auttaa vanhempia suhtautumaan myös itseensä myönteisemmin. Yhteisöllisyys perhekuntoutuksessa merkitsee yhdessä olemista, tekemistä ja heittäytymistä yhteiseen toimintaan. Se tarkoittaa myös vastavuoroisuutta ja luottamuksellisia ihmissuhteita.</p>
--	--

Perttulan (1995, 156–164) esimerkin mukaisesti muodostin analyysin toisen osion neljännessä vaiheessa uudet aineistoa jäsentävät sisältöalueet. Analyysin toisen osion sisältöalueet ovat seuraavat: *yhteisöllisyyden paikallinen ulottuvuus*, *yhteisöllisyyden sosiaalinen ulottuvuus*. Nämä sisältöalueet pitävät sisällään metodin ensimmäisen osion useimmat pienemmät sisältöalueet. Näkemykseni mukaan nämä kaksi laajaa sisältöaluetta kuvaavat niitä kahta kokemuksellista yhteisöllisyyden ulottuvuutta, jotka aineistosta nousevat esiin. Ne tuovat esiin sen, että yhteisöllisyys muodostuu sosiaalisissa suhteissa, mutta vaatii tuekseen sopivat paikalliset puitteet. Näistä sisältöalueista rakentuva yleinen merkitysverkosto vastaa kokonaisuudessaan tutkimuskysymykseeni siitä, millaisia kokemuksia perhekuntoutuksessa olevilla perheillä on perhekuntoutuksen yhteisöllisyydestä.

Perttulan (1995, 156–164) metodin mukaisesti analyysini viidennessä vaiheessa jaotelin jokaisen yksilökohtaisen merkitysverkoston yleiselle kielelle käännetyn merkityksen sisältävän yksikön jommankumman sisältöalueen alle. Näin lopputuloksena olivat edellisessä vaiheessa muodostetut kaksi sisältöaluetta, jotka pitivät sisällään merkityksen sisältäviä yksikköjä kaikista yksilöllisistä merkitysverkostoista. Toteutin tämän vaiheen vastaavalla tavalla kuin yksilökohtaisten merkitysverkostojen analyysissä esittelemäni

vastaavan, viidennen, vaiheen. Nyt yleistä merkitysverkostoa rakennettaessa *yhteisöllisyyden sosiaalinen ulottuvuus* –sisältöalue muodostui kooltaan laajimmaksi.

Perttulan (1995, 171–177) analyysimetodin kuudennessa vaiheessa sisältöalueista ja niihin jaotelluista yksilökohtaisten merkitysverkostojen yleisen tiedon käännoksistä rakennetaan jokaisen sisältöalueen yleinen merkitysverkosto. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että edellä kuvatuista kahden sisältöalueen sisältämistä yleisen tiedon kielelle käännettyistä merkityksilöistä muodostetaan ehyt kuvaus. Tämä vaihe vastaa analyysin ensimmäisen osion vastaavaa vaihetta, ja kytkeytyy kiinteästi analyysin viimeiseen eli seitsemänteen vaiheeseen. Analyysin toisen osion seitsemännessä vaiheessa nämä sisältöalueiden kuvaukset integroidaan yhteen ja niistä rakennetaan ilmiötä kuvaava yleinen merkitysverkosto (Perttula 1995, 173).

Perttulan (1995, 33, 67) mukaan yhtenäisen yleisen merkitysverkoston tarkoituksena on kuvata ilmiötä, ei enää sinällään haastateltavien yksilöllisiä kokemuksia. Hän kuitenkin korostaa, että fenomenologian deskriptiivisenä pyrkimyksenä on näyttää kokemuksen aito merkityksellisyys, ja tämä merkitys voi olla myös ristiriitainen. Tutkijan on siis tuotava nämä mahdolliset ristiriitaisuudet esiin. Yleistä merkitysverkostoa rakentaessani olen jättänyt näkyviin haastateltavien kokemusten monimuotoisuuden eli sen, että heidän kokemuksensa olivat toisistaan eriäviä. Yksilökohtaisiin merkitysverkostoihin suhteutettuna yleinen merkitysverkosto on sanamäärällisesti noin viidesosan yksilökohtaisten merkitysverkostojen kuvauksesta. Esittelen seuraavaksi analyysini kuudennen ja seitsemännen vaiheen tuotoksena rakentuneen SOS-Lapsikylän perheiden kokemuksellista yhteisöllisyyttä kuvaavan yleisen merkitysverkoston:

PERHEIDEN KOKEMUKSELLISTA YHTEISÖLLISYYTTÄ KUVAAVA

YLEINEN MERKITYSVERKOSTO

Paikallinen ulottuvuus

Perhekuntoutukseen muuttoa helpottavat edeltävästi tapahtuva työntekijöiden kanssa keskusteleminen ja tutustumiskäynti. Perheiden kokemukset muutosta ja vastaanotosta

perhekuntoutukseen ovat hyviä. Paikkaan etukäteen tutustuminen on tärkeää etenkin lapsille.

Valtaosa vanhemmista kokee perhekuntoutuksen asunnon kodikseen tai tilapäiseksi kodikseen. Kodin siitä tekevät omat tavarat ja tilanne, jossa se saattaa olla perheen ainoa senhetkinen koti. Näissä tilanteissa asunnon kokeminen kodiksi näyttäytyy siten, että siitä puhutaan perheessä kodin käsitteellä. Valtaosa vanhemmista sanoo ajoittain kaipaavansa omaan, muualla sijaitsevaan kotiinsa. Pieni osa vanhemmista ei koe asuntoa lainkaan kodikseen, vaan näkee sen paikkana, jossa on oltava. Kaikki vanhemmat mieltävät asunnot rennoiksi, kodinomaisiksi ja viihtyisiksi. Niihin yhdistetään myös kokemus turvallisuudesta. Osa vanhemmista kokee perhekuntoutuksessa olevan mahdollista tehdä monenlaisia asioita, kuten opiskella. Heillä on kokemus siitä, että he voivat vapaasti suunnitella arjen menojaan. Osa vanhemmista käy töissä ja lapset päiväkodissa/koulussa. Osa perheistä viettää aikaa myös omassa, muualla sijaitsevassa kodissaan viikonloppuisin.

Lasten kohdalla kodin käsite yhdistyy ensisijaisesti perheen omaan, muualla sijaitsevaan kotiin. Lapset kuvaavat perhekuntoutuksen kotia myönteisin sanankääntein, esimerkiksi mukavaksi paikaksi, jossa on helppo nukkua. Lapsille oma huone on tärkeä. Tästä kertoo se, että lähes kaikki lapset tuovat haastattelussa jollain tapaa esiin sen, että heillä on perhekuntoutuksessa oma huone.

Perhekuntoutuksen ympäristö koetaan normaaliksi asuinalueeksi, jossa ei ole koettu häiriöitä. Vanhemmat ovat tyytyväisiä perhekuntoutuksen tilallisiin puitteisiin. Omissa asunnoissa asuminen nähdään mielekkäänä vaihtoehtona, koska se mahdollistaa tarvittaessa perheille oman rauhan. Monet vanhemmista mieltävät perhekuntoutuksen kodin ei-laitosmaiseksi. Asuntojen lisäksi se, että työntekijät eivät tule niihin avaimilla vaan ovikelloa soittaen, antavat perheille mahdollisuuden yksityisyyteen ja lisäävät perhekuntoutuksen kodinomaisuutta. Perhekuntoutuksen tilat koetaan monipuolisiksi; on liikunta- ja kuntosali sekä askartelutiloja, mahdollisuus tehdä puutöitä ja lainata ompelukonetta.

Sääntönä on, että omista menoista sovitaan ohjaajien kanssa. Pieni osa vanhemmista kokee heidän menojaan rajoitettavan liikaa työntekijöiden taholta. Vanhemmat näkevät sääntöihin kuuluvan lisäksi päihitteettömyyden. Valtaosaa tämä ei haittaa, pientä osaa

harmittaa. Viikko-ohjelmaan sitoutuminen nähdään myös tärkeänä. Lapset ovat havainneet perhekuntoutuksessa sääntöinä olevan esimerkiksi sen, että ei saa lyödä, kiljua eikä kiroilla.

Sosiaalinen ulottuvuus

Perhekuntoutuksen yhteisö pitää sisällään perheitä ja työntekijöitä. Perheet viettävät työntekijöiden kanssa paljon aikaa. Työntekijät viettävät perheiden luona päivittäin useamman tunnin. Lisäksi perheet ja ohjaajat ovat käyneet yhdessä muun muassa kirjastossa, kaupassa ja ulkona. Heidän välisensä suhteet näyttävät perheiden kuvauksissa myönteisinä ja tiiviinä. Perheet kokevat työntekijät kautta linjan mukaviksi. Heitä kuvataan myönteisin ilmauksin, esimerkiksi humoristisiksi, luotettaviksi, rempseiksi ja lämpimiksi. Suhteita ohjaajiin kuvataan tasavertaisiksi. Työntekijöiden rento asenne nousee esiin lähes kaikkien vanhempien kertomuksissa. Osa vanhemmista kokee omatyöntekijänsä erityisen läheisiksi, osa ei tee eroa työntekijöiden välille. Työntekijöillä on taito kohdata eri-ikäiset lapset hyvin. Lasten kertomuksissa nousevat esiin heidän hyvät suhteensa työntekijöihin. Lapset leikkivät ja puuhailevat paljon työntekijöiden kanssa sisällä, ulkona ja toimistolla.

Valtaosa vanhemmista kokee saavansa työntekijöiltä tukea ja kannustusta sekä työntekijöiden huomaavan hyvän heissä. Vanhemmat kuvaavat keskustelewansa työntekijöiden kanssa melko avoimesti. He uskaltavat näyttää erilaisia tunteita työntekijöille. Yhteiset keskustelut liittyvät arjen kuulumisiin, käytännön neuvoihin ja perheyhteisön toimivuuden parantamiseen, mutta joskus myös syvällisempiin asioihin. Kaikki vanhemmat kuvaavat luottavansa työntekijöihin. Luottamusta lisää se, että työntekijöiden päivittäisiin käynteihin liittyvät dokumentit on mahdollista nähdä. Osa vanhemmista tuo esiin kokemuksensa siitä, että työntekijät ovat heidän puolellaan.

Osalla vanhemmista on ollut suhteessa työntekijöihin myös ristiriitoja, jotka ovat liittyneet mielipide-eroihin. Perhekuntoutuksessa tapana on, että ristiriidat käsitellään avoimesti keskustellen ja sopien, minkä jälkeen niistä päästään yli ja ne unohdetaan. Osa vanhemmista tuo esiin, että heitä on kannustettu nostamaan esiin heitä mahdollisesti häiritseviä asioita. Vanhemmat kokevat voivansa keskustella avoimesti itseään pohdituttavista asioista työntekijöiden kanssa. Vanhemmilla on kokemuksia siitä, että heidän

omia rajojaan ja tarpeitaan kunnioitetaan työntekijöiden taholta. He kokevat voivansa vaikuttaa omiin asioihinsa ja toiminnan suunnitteluun perhekuntoutuksessa.

Perheille yhteistä sosiaalista toimintaa on tarjolla ympäri viikon erilaisten ryhmien muodossa. Lauantaisin järjestetään perheille yhteistä vapaamuotoisempaa ohjelmaa ja sunnuntaisin on perheiden ja ohjaajien yhteinen kahvihetki. Välillä aikaa vietetään ohjaajien toimistolla. Lisäksi järjestetään yhteisiä retkiä ja tapahtumia, kuten grillausta ja isänpäiväbrunssi. Valtaosa lapsista kuvaa pääosin kaiken perhekuntoutuksessa olevan kivaa. Yhden lapsen mielestä kaikki on tylsää. Lapsista kivaa on muun muassa piirtäminen, kauppapäivät, karkin syöminen ja legoilla leikkiminen sekä jumppaaminen jumppasalissa.

Osa perheistä on hyvin aktiivisesti mukana yhteisessä toiminnassa. Muihin perheisiin tutustuminen nähdään helpoksi, kun siihen on omaa halua ja on itse aktiivinen. Osa vanhemmista on ystäväystynyt keskenään siten, että he vierailevat toistensa luona ja esimerkiksi kahvittelevat yhdessä. He aikovat pitää yhteyttä myös perhekuntoutukselta lähdettyään. He voivat keskustella keskenään myös syvällisemmistä asioista. Osa vanhemmista osallistuu yhteiseen toimintaan, mutta ei ole varsinaisesti löytänyt ystäviä perhekuntoutukselta. Tällöin he eivät tule välttämättä käsitelleeksi muiden perheiden kanssa omia asioitaan kovin syvällisesti. Perheiden yhteisiä hetkiä kuvataan läheisiksi, rennoiksi, hauskoiksi ja mutkattomiksi. Perheet haluavat osallistua yhteiseen toimintaan, koska heillä on tarve tavata muita ihmisiä ja vaihtaa kuulumisia. Muiden perheiden kanssa keskustellaan esimerkiksi vanhemmuudesta ja lasten kasvusta. Yhteinen tekeminen mahdollistaa lapsille leikkikaverien kanssa leikkimisen. Pieni osa vanhemmista ei halua osallistua lainkaan yhteiseen toimintaan. Tähän syynä saattavat olla työssä käyminen ja kiireinen arki sekä se, että muihin perheisiin tutustumiseen ei ole omaa halua.

Osa vanhemmista ajattelee perhekuntoutuksessa olevan löydettävissä yhteenkuuluvuutta ihmisten kesken. Yhteenkuuluvuutta aikaansaa muun muassa vertaisuus. Vanhemmilla on kokemus siitä, että perhekuntoutuksessa on hyvä henki, yhteistä tekemistä ja vastavuoroisuutta. He luottavat myös toisiin perheisiin. Osa vanhemmista kokee, että jonkinlaista yhteenkuuluvuutta on perhekuntoutuksessa löydettävissä niiden perheiden osalta, jotka ovat tekemisissä keskenään. Pienellä osalla vanhemmista ei ole mainittavasti yhteenkuuluvuuden kokemuksia suhteessa muihin perheisiin, vaikka työntekijät koetaan

läheisiksi. Tämä saattaa johtua siitä, että perhe ei osallistu perheiden yhteiseen toimintaan. Aktiivisesti osallistuvat perheet tuovat esiin sen, että suhde perheisiin, jotka eivät osallistu yhteiseen toimintaan, jää ohueksi.

Osa vanhemmista tuo esiin sen, että ajallisesti he viettävät perhekuntoutuksessa eniten aikaa keskenään oman perheensä kanssa. Perheyhteisö ja sen vahvistaminen näyttäytyy olevan perheiden toiminnan keskiössä. Kaikkien perheiden osalta perheyhteisön arkeen kytkeytyvät tiiviisti myös työntekijät. Työntekijöiden lisäksi perhekuntoutuksen opiskelijoiden panokseen ollaan tyytyväisiä. Suhteiden rakentaminen muiden perheiden vanhempiin vaikuttaa olevan näitä enemmän kiinni vanhempien omasta halusta ja tarpeesta.

Perheet luovat ja ylläpitävät perhekuntoutusjakson aikana sosiaalisia suhteita myös muihin ihmisiin. Osa perheistä on tutustunut hyvin perhekuntoutuksen naapureihinsa. He vierailevat naapureiden luona. Lapset ovat löytäneet naapureista ystäviä ja leikkivät heidän kanssaan. Osa perheistä ei tunne naapureitaan, mutta tervehtii heitä. Osa perheistä on käynyt sovitusti muualla tapaamassa perheelle läheisiä ihmisiä. Valtaosalla perheistä on käynyt perhekuntoutuksessa omia vieraita, kuten sukulaisia. Useat perheet tuovat esiin sen, että perheyhteisöön kuuluvat eläimet eivät ole voineet tulla perhekuntoutukseen.

Vanhemmilla on selkeä ymmärrys siitä, miksi he ovat perhekuntoutuksessa ja mitä tavoitteita jaksolle on. Valtaosa vanhemmista kokee perhekuntoutusjakson vaikuttaneen myönteisesti perheen tilanteeseen. He ovat saaneet apua ja tukea kasvatuksellisissa kysymyksissä, käytännön asioissa sekä opetelleet arkielämään liittyviä taitoja. Vanhemmat kuvaavat esimerkiksi parisuhteen parantuneen ja suhteen lapsiin lähentyneen. Muutosta tukevat perhekuntoutuksen rauhallinen ilmapiiri, stressittömyys ja säännöllinen arki. Vanhemmilla on ollut mahdollisuus keskittyä lapsiin. Myös lapset tuovat esiin tekemisiänsä vanhemman kanssa. He ovat tehneet vanhemman kanssa ruokaa, leikkineet, värittäneet sekä päässeet vanhemman viereen nukkumaan. Pieni osa vanhemmista ei osaa arvioida miten kuntoutusjakso on vaikuttanut perheen tilanteeseen.

5 POHDINTA

5.1 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuseettisten pohdintojen tulisi toteutua tutkimuksen kaikissa vaiheissa (Rauhala & Virokannas 2011, 238). Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2012, 6) mukaan tutkimuksen luotettavuuden perustan muodostavat muun muassa rehellinen tutkijan työskentely, eettisesti kestävä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmät, aineiston huolellinen käsittely ja tulosten raportointi sekä muiden tutkimusten kunnioittaminen. Olen aiemmissa luvuissa pyrkinyt reflektoida tutkimukseni lähtökohtia, omaa esiymmärrystäni aiheesta sekä tuomaan näkyväksi tutkimukseni toteuttamiseen liittyvää pohdintaa. Tässä luvussa käsittelen kattavammin tutkimukseni eettisyyttä ja luotettavuutta sekä arvioin sitä, miten tutkimukseni onnistui ratkaisemaan tutkimustehtävänsä.

Ensimmäinen valintani liittyi tutkimukseni aiheeseen. Aihetta tarjottiin minulle SOS-Lapsikylästä. Valitsin aiheen ensisijaisesti siksi, että olin kiinnostunut lastensuojelun sosiaalityöstä, johon perhekuntoutus liittyy. Pidin kiinnostavana myös sitä, että yhteisöllisyys ilmiönä tarjoaa lähtökohtaisesti mahdollisuuden käsitellä lastensuojelun perhekuntoutusta melko myönteisestä näkökulmasta. Kuten jo todettu, yhteisöllisyyteen sisällytetään usein positiivisia ja voimavaraistavia merkityksiä. Koin tärkeänä sen, että sosiaalityön piirissä tehdään myös sellaista tutkimusta, jonka kautta asiakasperheet ja heidän tilanteensa voivat tulla nähdyksi muistakin kuin perheiden haasteita korostavista näkökulmista käsin. Tämä pyrkimys ei kuitenkaan missään tutkimukseni vaiheessa poissulkenut sitä mahdollisuutta, että tutkimukseni johtopäätöksenä olisi voinut olla, että perhekuntoutuksissa ei ole kokemuksellista yhteisöllisyyttä. Arvioin myös, että tällainen tutkimustulos ei olisi tutkimukseeni osallistuvien asiakasperheiden tai yleisesti perhekuntoutuksien asiakasperheiden kannalta erityisen arkaluonteinen tai haitallinen.

Tutkimustani raportoitaessa olen johdonmukaisesti pyrkinyt läpinäkyvyyteen. Säilytin aineistoa erityisellä huolellisuudella kotonani ja tuhoan sen tutkimukseni valmistuttua. Arvioin aineiston keräämiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä ennen aineiston keräämistä, sen aikana ja analyysii sekä tulosten raportointia toteuttaessani. Nämä kysymykset liit-

tyivät esimerkiksi jo aiemmin esiteltyyn haastattelukysymyksien laadintaan ja pohdintaan siitä, missä kokoonpanossa haastattelut pidettäisiin. Olen kuvannut haastattelujen toteuttamisen yksityiskohtaisemmin luvussa kolme. Jätin lopulta haastatteluun osallistuville mahdollisuuden valita missä kokoonpanossa he haluaisivat haastatteluun osallistua. Tällä varmistin sen, että kaikki haastateltavat tunsivat haastattelujen aikana olonsa mahdollisimman hyväksi ja heillä olisi mahdollisuus jakaa kokemuksiaan sellaisten ihmisten läsnä ollessa, joille he haluaisivat itse kokemuksiaan jakaa. Halusin myös erityisesti varmistua siitä, että lapset osallistuisivat aidon vapaaehtoisesti tutkimukseeni eivätkä vanhempiansa ohjaamina. Lasten haastattelujen osalta olin valmis keskeyttämään haastattelun, jos lapsi vaikuttaisi siltä, että hän ei koe oloaan hyväksi haastattelutilanteessa. Lasten haastatteluissa mahdollisuus piirtää teki tilanteesta luonnollisemman ja vapautuneemman, ja siten todennäköisesti lapsille mukavamman. Lasten lisäksi myös aikuiset haastateltavat osallistuivat haastatteluihin tietoisina siitä, että tutkimukseen osallistumisen voisi keskeyttää missä tahansa vaiheessa (Liite 1, Liite 2). Haastateltavilla oli mahdollisuus esittää minulle myös tarkentavia kysymyksiä tutkimusprosessista, koska tapasin kaikki haastateltavat henkilökohtaisesti.

Perheiden haastattelu oli hyvä valinta tiedon kerryttämiseksi, sillä se tarjosi mahdollisuuden lähestyä ilmiötä avoimesti. Pidän haastattelukysymyksiä onnistuneina, sillä niiden avulla onnistuin saamaan tietoa kokemuksellisesta yhteisöllisyydestä perhekuntoutuksissa. Tämä ei olisi onnistunut kuitenkaan ilman haastateltavia, jotka antoivat aikaansa haastatteluille ja jakoivat avoimesti kokemuksiaan. Haastatteluihin liittyvänä, tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavana tekijänä, nostan esiin oman roolini haastattelijana. Aineistoa litteroitaessa tunnistan, että haastatteluja toteuttaessani en ole aina osannut asetella kysymyksiäni täysin avoimiksi, vaan joidenkin kysymyksenasettelujen voidaan tulkita sisältävän myös johdattelua, sillä olen kysyessäni tarjonnut haastateltaville valmiita vastausvaihtoehtoja. Näin on esimerkiksi kysymyksissä, joissa olen tiedustellut haastateltavilta perhekuntoutuksen merkitystä heille, esimerkiksi kokevatko he perhekuntoutuksen asunnoksi vai kodiksi. Tämä on myös osoitus siitä, että en ole ennen haastatteluja aina onnistunut sulkeistamaan pois tajunnastani yhteisöllisyyteen mahdollisesti liittyviä merkityssuhteita. Päädyin hyödyntämään aineistossani myös sellaisia muutamia haastattelun kohtia, joissa oli tapahtunut edellä kuvattua johdattelua. Toimin näin siksi, että näissäkin muutamissa haastattelun kohdissa haastateltavat olivat kysymykseni jälkeen avoimesti itse tuottaneet kokemukseen liittyvää merkityksellisyyttä, eli lähteneet

melko spontaanisti ja rohkeasti kertomaan kokemuksiaan aiheesta. Olen analyysivaiheen esittelyssä nostanut esiin, lukijan nähtäväksi, muutamia näitä kysymyksiäni, joiden voi tulkita sisältävän johdattelevuutta. Valtaosin olen kuitenkin onnistunut asettelemaan kysymykseni avoimiksi siten, että haastateltava on vastannut kysymykseen vain oman tulkintansa pohjalta. On kuitenkin todettava, että haastattelu on vuorovaikutustilanne, jossa haastattelijana olen ollut suuressa roolissa. Siten myös oma ulosantini on saattanut vaikuttaa siihen, miten haastateltavat ovat asennoituneet haastatteluun ja käsiteltyihin teemoihin.

Osa tutkimukseni eettistä ulottuvuutta oli pyrkimys siihen, ettei haastatteluun osallistuminen saisi vaikeuttaa haastateltavien elämää perhekuntoutuksessa eikä sen jälkeen. Tämä edellytti ensinnäkin haastateltavien kattavaa informointia tutkimukseni tarkoituksesta ja toteutuksesta (Liite 1, Liite 2), jotta he tietäisivät täysin mihin osallistuvat. Tähän liittyen kiinnitin tutkimustuloksia analysoitaessa ja esiteltäessä erityistä huomiota myös haastateltavien anonymiteettiin. Haastattelujen anonymisointia olen kuvannut yksityiskohtaisesti luvussa neljä. Haastateltavien anonymiteettiä lisäsi myös se, että en tutkimuksessani tuonut esiin sitä, missä kaupungeissa tutkimukseni kohteena olevat kaksi SOS-Lapsikylän perhekuntoutusta sijaitsevat. SOS-Lapsikylä tarjoaa ympärivuorokautista perhekuntoutusta neljässä eri kaupungissa. Näiden toimien avulla olen onnistunut suojaamaan haastateltavien anonymiteettiä siten, että perhekuntoutuksesta ulkopuolisen henkilön on heitä vaikeaa tunnistaa. En kuitenkaan täysin pysty poissulkemaan sitä, että kaikki perheet hyvin läheisesti tunteva ihminen, kuten työntekijä, saattaa kyetä yhdistämään tietoja toisiinsa, jolloin esimerkiksi yksittäinen perhe saattaisi olla mahdollista tunnistaa. Tässä tapauksessa haastateltavien anonymiteettiä suojaa kuitenkin myös se, että perheitä osallistui tutkimukseeni kahdesta eri perhekuntoutuksesta.

Arvioin fenomenologisen kokemuksen tutkimuksen kautta tavoittaneeni hyvin perheiden yhteisöllisyyden kokemuksia, joten teoreettis-metodologisena valintana fenomenologia oli onnistunut. Perttulan (1995) fenomenologinen metodi on selkeä ja sen avulla aineiston analysointi tapahtui hyvin systemaattisesti ja kattavasti. Fenomenologisen aineiston analysointivaihe vaati erityisen tarkkaa eettistä huolellisuutta, etenkin merkityssisältöjen säilyvyyden osalta, eli litteroidun aineiston kääntämisessä tutkijan kielelle ja yleisen tiedon kielelle. Tässä yhteydessä minun oli reflektoitava sitä, ymmärränpö itse haastateltavien kertoman siten, kuten se heidän kokemusmaailmassaan merkityksel-

listyy ja he ovat sen halunneet kuvata. Aineistoa kääntäessä kiinnitin siis jatkuvasti huomiota siihen, että haastateltavan kuvauksen alkuperäinen merkitys ei muuttuisi. Samoin pidin tärkeänä sitä, että sisällytin kuitenkin kaiken vähänkin oleelliselta vaikuttavan tiedon käännöksiin, jotta jokin myöhemmin merkitykselliseksi osoittautuva kokemuksen kuvaus ei häviäisi. Pyrin myös siihen, että toisistaan eroavat kokemukset tulevat kauttaaltaan esiin yksilökohtaisissa merkitysverkostoissa ja lopulta yleisessä merkitysverkostossa. Näin ollen, vaikka yleinen merkitysverkosto toimii tietynlaisena ilmiön synteesinä, tuo se esiin kaikkien haastateltavien äänen ja heidän yksittäisiä kokemuksiaan. Tämä pyrkimys tiedon objektiivisuuteen oli nähdäkseni keskeisin osa tutkimukseni tulosten luotettavuutta.

Tutkimuksen toteuttaminen työelämäyhteistyössä saattaa vaikuttaa tutkimuksen tekoon siten, että eri tahoilla on erilaisia intressejä tutkimukselle (Rauhala & Virokannas 2011, 238). Tutkimusta toteuttaessani olen neuvotellut sen suuntaviivoista, kuten aiheesta ja tutkimuskysymyksistä sekä aineiston keräämisen tavoista, SOS-Lapsikylän yhteyshenkilöiden kanssa. En ole kokenut SOS-Lapsikylän osalta ohjailua, vaan tutkimuksen suunnittelu ja toteutus ovat edenneet pitkälti omista lähtökohdistani käsin. Minulla ei ole henkilökohtaisia sidonnaisuuksia SOS-Lapsikylään. En saanut tutkimuksen teosta korvausta, joskin SOS-Lapsikylä kustansi matkakuluni perhekuntoutuksiin ja takaisin (noin 150 euroa).

SOS-Lapsikylä kannusti haastateltavia osallistumaan tutkimukseeni tarjoamalla heille haastattelun osallistumisen vastineeksi 10 euron lahjakortin S-ryhmän kauppaan. Tämän vaikutusta haastattelujen sisältöön on sinällään vaikea arvioida. Oletan lahjakorttien parhaimmillaan toimineen kannustimena haastatteluihin osallistumiselle ja siten mahdollisesti lisänneen tutkimukseni kohderyhmän monimuotoisuutta. Lahjakortti saattoi vaikuttaa siihen, että haastatteluihini osallistui myös aikuisia, jotka eivät osallistuneet muuhun perhekuntoutuksen yhteiseen toimintaan. Toisaalta tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on tuotava esiin myös se, että monet haastatteluihin osallistuneista henkilöistä kertoivat vastaavasti olevansa aktiivisimpia osallistujia perhekuntoutuksessa. Heidän kokemuksensa toiminnan yhteisöllisyydestä saattoivat olla keskivertoa myönteisempiä. Tutkimukseni luotettavuutta lisää se, että haastatteluihin osallistui melko suuri osa perhekuntoutuksen asiakasperheistä; kahdeksan perhettä yhdestätoista. Luotetta-

vuutta olisi edelleen lisännyt se, jos olisin selvittänyt syyn sille, miksi kolme perhettä ei osallistunut haastatteluihin.

5.2 Tutkimuksen tulosten tarkastelu

Tutkimukseni tavoitteena oli analysoida sitä, millaisia kokemuksia haastateltavilla asiakasperheillä on yhteisöllisyydestä SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksissa. Aiemmassa luvussa olen esitellyt aineistoni analyysin ja analyysin lopputuloksena muodostuneen ilmiötä kuvaavan yleisen merkitysverkoston rakenteen. Yleinen merkitysverkosto on luotu aineiston pohjalta, enkä ole sen yhteydessä varsinaisesti tulkinnut tutkimukseni tuloksia. Teen sen tässä luvussa. Käsittelen perhekuntoutuksen yhteisöjä ja yhteisöllisyyttä myös suhteessa tutkimukseni alussa esiteltyyn teoreettiseen taustoitukseen. Tutkimukseni tulokset kertovat kyseisten perhekuntoutuksien senhetkisten asiakasperheiden yhteisön kokemuksellisesta yhteisöllisyydestä, eivätkä ne ole sellaisinaan yleistettävissä koskemaan muiden perheiden kokemuksia tai perhekuntoutuksia. Tulokset antavat kuitenkin osviittaa siitä, millaiset tekijät laajemminkin saattavat olla yhteydessä perhekuntoutuksien asiakasperheiden yhteisöllisyyden kokemusten muodostumiseen.

Yhteisöt. Yleisen merkitysverkoston rakenteen pohjalta näyttää siltä, että SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksissa asiakasperheet ovat keskimäärin jäsenenä neljässä kokemuksellisessa yhteisössä. Nämä yhteisöt ovat oma perheyhteisö, perheen ja heidän työntekijöidensä yhteisö, asiakasperheiden yhteisö sekä koko perhekuntoutuksen yhteisö. Näistä yhteisöistä perheille kokemuksellisesti vahvimpana näyttäytyy oma perheyhteisö, jonka kanssa haastatellut perheenjäsenet viettävät eniten aikaa ja jonka toimintaan he vahvasti sitoutuvat. Perheyhteisön jäsenyys näyttää määräytyvän sukulaisuussuhteen perusteella. Haastatteluista esiin nousee kuitenkin myös Forsbergin (2003, 1, 10) kuvaama perheyhteisön rakenteen vahva kokemuksellisuus. Monet perheet vaikuttavat kokemuksellisesti liittävän esimerkiksi perheen muualla olevat lemmikit perheyhteisön jäseniksi. Lemmikkejä kaivataan ja niistä keskustellaan.

Perheyhteisö vaikuttaa olevan perheiden toiminnan keskipiste siten, että toiminnan sisäistettynä, tiedostettuna tavoitteena näyttää olevan oman perheyhteisön vahvistaminen, sen toimivuuden parantaminen ja hyvinvoinnin lisääminen. Kaikki haastateltavat van-

hemmat tuovat tämän tavoitteen haastatteluissa jollain tapaa esiin. Perheyhteisön hyvinvoinnin edistämiseen pyrkivä toiminta näyttää perhekuntoutuksessa olevan Colemanin (1998, 95–120) kuvauksen kaltainen yhteisön kollektiivisesti jaettu ihanne ja yhteinen päämäärä. Tämä saattaa selittyä myös yleisesti perheen suurella merkitysarvolla ihmisille ja toisaalta sillä, että perhekuntoutukseen valikoituu lastensuojelun asiakkuudessa olevia perheitä, joilla on motivaatiota parantaa perheensä tilannetta. Yhtäältä perheyhteisön merkityksen korostuminen on johdonmukaisessa linjassa sen kanssa, että perhekuntoutuksien tavoitteena on perheyhteisöjen toimivuuden edistäminen, ja tutkimuksen kontekstina on nimenomaan perhekuntoutus.

Toisena kokemuksellisenä yhteisönä perheille näyttäytyy oman perheen ja perheen työntekijöiden muodostama yhteisö. Tämä yhteisö muodostuu perheyhteisön pysyvistä jäsenistä ja siihen ajoittain liittyvistä työntekijöistä, jotka perheet näyttävät kokevan itselleen hyvinkin läheisiksi. Läheisistä ja luottamuksellisista väleistä kertoo esimerkiksi se, että monet vanhemmista kuvaavat voivansa ilmaista itseään vapaasti työntekijöille ja käsittelevänsä avoimesti myös mahdollisia ristiriitoja työntekijöiden kanssa. Aineiston perusteella perheet vaikuttavat jakavan työntekijöiden kanssa jokseenkin yhtenäisen ja ristiriidattoman ymmärryksen perhekuntoutusjaksolla perheille asetetuista tavoitteista. Allardtin (1971, 1–5) mukaan yhteisön tunnusmerkkinä voidaan pitää paitsi yhteisön jäsenten jakamaa arvopohjaa ja yhteisiä tavoitteita, myös yhteisön jäsenten välistä avointa vuorovaikutusta, jolloin rajanvedoistakin voidaan neuvotella. Saastamoiseen (2012, 44–45) viitaten haastatellut näyttävät jakavan yhtenäisen kulttuurisen ymmärryksen perhekuntoutuksen ydintehtävästä (perheyhteisön kuntoutus) sekä siellä vallitsevista säännöistä (pähentettömyys, sitoutuminen viikko-ohjelmaan), mikä tukee tulkintaa kyseisten perhekuntoutuksien perheiden ja työntekijöiden yhteenliittymistä kokemuksellisinä, yhteisiä arvoja, normeja ja tavoitteita jakavina yhteisöinä.

Haastateltavat kuvaavat työntekijöitä lähes poikkeuksetta hyvin myönteisesti. Perheiden ja työntekijöiden läheiset välit saattavat osin selittyä sillä, että työntekijät viettävät perheiden kanssa päivittäin aikaa useita tunteja. Siihen voivat myös vaikuttaa yhtäältä työntekijöiden perheitä kunnioittava, pääosin joustavaksi koettu, työtapo sekä toisaalta heidän mahdolliset henkilökohtaiset ominaisuutensa ja kykynsä, kuten kohtaamisen taidot ja huumorintaju. Perheyhteisöihin sekä perheiden ja työntekijöiden muodostamiin yhteisöihin liittyen johtopäätöksenä voidaan todeta, että nämä yhteisöt näyttäytyvät ko-

kemuksellisesti vahvoina yhteisöinä kaikille haastateltaville. Kaikki haastateltavat näyttävät sitoutuvan tiiviisti näiden yhteisöjen toimintaan.

Perheille kolmas kokemuksellinen yhteisö on asiakasperheiden muodostama yhteisö. Tähän yhteisöön liittyminen näyttytyy perheiden omakohtaisena valintana; osa perheistä näyttää kiinnittyvän siihen vahvasti ja osa heikommin. Osa perheistä on luonut tiiviit siteet toisiinsa ja viettää paljon aikaa yhdessä toistensa kotona, yhteisissä tiloissa ja ulkona. Osa perheistä osallistuu ohjattuun yhteiseen tekemiseen, mutta ei vietä vapaa-ajallaan aikaa muiden kanssa. He ilmoittavat syyksi sen, että haluavat viettää aikaa perheyhteisön kesken tai eivät yksinkertaisesti ole vielä löytäneet toista sellaista perhettä, jonka kanssa viettäisivät aikaa vapaa-ajalla. Pienempi osa vanhemmista ei halua lainkaan liittyä muiden perheiden muodostamaan yhteisöön, jolloin perheiden väliset suhteet jäävät ohuiksi. Tätä haluttomuutta selitetään sillä, että perheen sosiaalinen elämä on pitkälti perhekuntoutuksen ulkopuolella, eli esimerkiksi työpaikalla ja päivähoidossa, ja vapaa-aika kuluu työntekijöiden kanssa. Asiakasperheyhteisöön kuuluvat perheet ja siihen kuulumattomat perheet näyttävät tunnistavan asiakasperheyhteisön jäsenet ja siten myös yhteisön rajat tavalla, jolla Coleman (1998, 95–120) kuvaa sosiaalista sulkeumaa. Yhteisön rajat näyttytyvät kuitenkin sikäli joustavina, että perheet osallistuvat sen toimintaan vaihtelevan intensiivisesti.

Kolme edellä kuvattua yhteisöä muodostavat perhekuntoutuksien neljännen kokemuksellisen yhteisön, eli molempien perhekuntoutuksien yhteisöt kokonaisuudessaan. Tämä yhteisö pitää sisällään kaikki perhekuntoutuksessa olevat ihmiset ja pienemmät yhteisöt. Nämä perhekuntoutuksien laajemmat yhteisöt näyttävät rakentuvan ennen kaikkea paikallisuuden ympärille. Perheet mieltävät tähän yhteisöön kuuluviksi ihmiset, jotka ovat fyysisesti paikalla perhekuntoutuksen tiloissa ja jollain asteella sitoutuneita toimintaan. Yhteisön ensimmäisenä perusedellytyksenä onkin Allardtin (1971, 1–5) mukaan se, että siihen kuuluvilta odotetaan tiettyä sitoutuneisuutta ja pysyvyyttä. Allardt kuvaa myötemielisyyden yhteisön jäseniä kohtaan olevan toinen yhteisön perusedellytys. Aineiston perusteella perhekuntoutuksien perheet ilmaisevat solidaarisuutta toisiaan kohtaan. Esimerkiksi aktiivisesti toimintaan osallistuvat perheet osoittavat ymmärrystä sille, että pienempi osa perheistä ei osallistu aktiivisesti toimintaan. He esimerkiksi kuvaavat erilaisia ymmärrettäviä syitä näiden perheiden osallistumattomuudelle. Lisäksi lähes kaikkien haastateltavien kertomuksista esiin nousevat vertaisuuden kokemukset perheiden

välillä. Allardtin (1971, 1–5) mukaan kolmas yhteisön perusedellytys on jäsenten välinen jatkuva vuorovaikutus, mikä sekin toteutuu perhekuntoutuksien yhteisöissä. Perhekuntoutuksen eri yhteisöt ovat päivittäisessä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja heidän välillään on tiiviitäkin suhteita. Kaikkien pienempien yhteisöjen suhteet toisiinsa eivät ole yhtä vahvoja, mutta suhteita kuitenkin on. Näillä perusteilla, Allardtiin (1971, 1–5) viitaten, perhekuntoutuksien yhteisöt kokonaisuudessaan eivät määri miiksi tahansa ihmisryhmittymäksi, vaan nimenomaan yhteisöiksi.

Yhteisöllisyys. Yleisen merkitysverkoston rakennetta tarkasteltaessa voidaan todeta, että kaikki haastatellut kuvaavat niissä yhteisöissä, joihin he perhekuntoutuksessa kuuluvat, esiintyvän aiemmissa tutkimuksissa tunnistettuja yhteisöllisyyden elementtejä. Perhekuntoutuksien eri yhteisöissä kokemuksellista yhteisöllisyyttä perheiden kertomuksissa ilmentävät yhdessä tekeminen, luottamukselliset ja vastavuoroiset ihmissuhteet, yhteenkuuluvuuden tunne, vertaisuus, yhteisöjen tarjoama apu ja tuki sekä osallisuuden ja vaikuttamisen kokemukset (vrt. Jaakkola 2015, 103–211; Koivula 2010, 153–166). Näissä yhteisöllisyyden kokemuksissa esiintyy vaihtelua vastaajittain. Osalle haastateltavista, kuten aktiivisesti osallistuvien perheiden vanhemmille, asiakasperheyhteisö näyttäytyy varsin yhteisöllisenä. Toisaalta kaikki perheet eivät jaa kokemusta tämän yhteisön yhteisöllisyydestä. Kuten jo aiemmin todettu, omaan perheyhteisöön sekä oman perheyhteisön ja työntekijöiden muodostamaan yhteisöön liitetään asiakasperheyhteisöä systemaattisemmin positiivisia, yhteisöllisiä merkityksiä. Siten asiakasperheyhteisön yhteisöllisyys näyttäytyy kokemuksellisesti vahvana vain siihen kiinteästi kiinnittyneille perheille. Perhekuntoutuksien eri yhteisöihin liittyy erilaisia ominaispiirteitä, jotka ovat osaltaan vaikuttamassa siihen millaiseksi kyseisten yhteisöjen jäsenten väliset yhteisölliset siteet muodostuvat. Yhteisöllisyys saa siis erilaisia muotoja erilaisissa yhteisöissä.

Allardtin (1971, 49–60) mukaan yhteisö on sitä vahvempi, mitä kiinteämpi kokonaisuus se on. Perhekuntoutuksien yhteisöistä kiinteimpinä näyttäytyvät perheyhteisöt. Ne pitävät myös sisällään vähemmän jäseniä kuin muut yhteisöt. Perheyhteisöt eroavat muista yhteisöistä, sillä niihin kytkeytyvät muun muassa sukulaisuussuhteiden merkitys, perheen yhteiset aiemmat kokemukset ja perheyhteisön asema yhteiskunnassa. Osa haastateltavista kuvaa jakavansa perheyhteisönsä kanssa asioita, joita ei jaa muiden kanssa. Perheyhteisöjä voidaankin pitää melko suljettuina yhteisöinä siten, että niihin liittymisen ei ole kaikille mahdollista. Perheyhteisöjen yhteisöllisyyden muodostumista, kuten

muidenkään yhteisöjen, ei nähdäkseni ole mielekästä sellaisenaan tarkastella suhteessa muihin yhteisöihin. Jokaisen perheyhteisön, ja yhteisöjen ylipäätään, yhteisöllisyys näyttää muotoutuvan omansalaiseksi. Analysoin tutkimuksessani kuitenkin perheyhteisöjen yhteisöllisyyttä niiden sisäisten muutosten, kuten perheyhteisöjen vuorovaikutuksen, tuen ja kiinteyden lisääntymisen, kautta. Perheet kuvaavat pääsääntöisesti oman perheyhteisönsä yhteisöllisyyden ja koherenssin lisääntyneen perhekuntoutusjakson aikana. He kuvaavat perheenjäsenten keskinäisen kommunikaation parantuneen, mikä heijastuu perheyhteisön sosiaaliseen toimivuuteen. Perheenjäsenet viettävät keskenään enemmän aikaa ja tekevät enemmän asioita yhdessä. Yhdessä vietetyn ajan koetaan olevan entistä laadukkaampaa siten, että kiireen tunnun koetaan vähentyneen. Vanhemmat sanovat luottavansa aiempaa paremmin perhe-elämän sujumiseen ja saaneensa tukea omaan vanhemman rooliinsa. Osa vanhemmista kokee myös parisuhteensa parantuneen. Haastateltavat näyttävät sitoutuvan oman perheyhteisönsä yhteisöllisen hyvinvoinnin edistämiseen vahvasti.

Allardt (1971, 49–60) korostaa yhteisöön liittymisen vapaaehtoisuuden merkitystä aidon yhteisöllisyyden muodostumisen edellytyksenä. Perhekuntoutuksien asiakasperheiden yhteisöjen erityispiirteenä suhteessa muihin perhekuntoutuksien yhteisöihin voidaan pitää sitä, että niihin kuulumisen on vapaaehtoista. Perheiden haluan liittyä asiakasperheyhteisöön näyttävät vaikuttavan ennen kaikkea emotionaaliset tekijät (vrt. Allardt 1971, 5). Asiakasperheyhteisöön liittyminen ja sen tarjoamat perheiden väliset sosiaaliset siteet, yhteinen tekeminen ja yhteenkuuluvuus sekä yhteisön tuki näyttävät valtaosalle perheistä merkityksellisinä ja tavoiteltavina asioina. Asiakasperheiden yhteisöissä muodostuvat vanhempien väliset sosiaaliset suhteet vaihtelevat vastavuoroisista ystävyyssuhteista löyhempiin toverisuhteisiin. Asiakasperheyhteisöjen jäsenyys tarjoaa myös lapsille toverisuhteita ja leikkiseuraa. Tulkitsen asiakasperheyhteisöjen vastavuoroisten, tukevien vertaissuhteiden tarjoavan jäsenilleen Putnamin (2000) ja Colemanin (1998) kuvaamaa sosiaalista pääomaa. Valtaosa perheistä on liittynyt tai on halukas liittymään asiakasperheyhteisöön. Muiden perheiden kanssa tekemisissä olevat vanhemmat ovat tyytyväisiä siihen, että ovat löytäneet perhekuntoutuksesta tukevia vertaissuhteita ja lapset ovat saaneet ystäviä. Valtaosa niistä vanhemmista, joiden siteet asiakasperheiden yhteisöön ovat tiiviiden ja löyhien välimaastossa, toivovat vahvempia suhteita kyseiseen yhteisöön. He kuvaavat esimerkiksi toivovansa löytävänsä ystävän perhekuntoutuksesta ja olevansa valmiita jakamaan asioitaan muiden perheiden kanssa.

Huomionarvoista kuitenkin on, että pienempi osa vanhemmista ei koe tarvitsevana yhteisöllisiä siteitä muihin perheisiin. Nämäkin perheet kokevat kuitenkin yhteisyyttä oman perheyhteisönsä ja työntekijöiden kanssa.

Perheyhteisöjen ja työntekijöiden yhteisöt näyttävät tarjoavan perheille myönteisiä, autetuksi ja tuetuksi tulemisen kokemuksia, luottamuksellisia ihmissuhteita sekä yhteistä, myönteistä toimintaa, joiden on tulkittu olevan yhteisöllisyyden elementtejä (vrt. Jaakkola 2015. 103–211). Siten perheiden ja työntekijöiden yhteisöjen voidaan tulkita perheiden kokemusten perusteella olevan yhteisöllisiä yhteisöjä. Näiden yhteisöjen erityispiirteenä voidaan pitää sitä, että yhteisöjen jäsenet liittyvät yhteisöihin eri rooleissa; osa asiakasroolissa ja osa työntekijäroolissa. Allardtin (1971, 49–60) mukaan yhteisön jäsenen tasavertaisuus edistää yhteisöllisyyttä. Perheiden ja työntekijöiden suhteet kuvautuvat verrattain tasavertaisina, mutta toisaalta osittain työntekijät näyttävät olevan auktoriteettiasemassa. Auktoriteettiasema tulee näkyväksi esimerkiksi siinä, että perheiden odotetaan esimerkiksi tekevän selkoa menoistaan työntekijöille. Perheet eivät kuitenkaan näytä mieltävän työntekijöiden auktoriteettiasemaa yhteistyötä ja vuorovaikutuksen sujuvuutta estävänä tekijänä. Tämä saattaa johtua siitä, että perheiden kokemusten mukaan he voivat keskustella mahdollisista ristiriidoista työntekijöiden kanssa. Useat haastateltavat tuovat esiin myös kokemuksensa siitä, että he tulevat työntekijöiden taholta kuulluksi ja arvostetuksi. Perheiden ja työntekijöiden erilaisista rooleista huolimatta osa vanhemmista kuvaa suhteitaan työntekijöihin kaverillisiksi ja lämpimiksi. Tulkitsenkin, että arkipäivän vuorovaikutuksessa työntekijöiden ja perheiden erilaiset roolit eivät pääsääntöisesti nouse esiin yhteisöllisyyden muodostumista varsinaisesti haittaavana tekijänä. Asiakkaiden ja työntekijöiden suhteessa yhteisöllisyydellä voisi arvella olevan myös Tönniesin (1887, 31–102) kuvaamaa välinearvoa; perheet ja työntekijät tekevät joka tapauksessa yhteistyötä, jota yhteisölliset suhteet voivat helpottaa. Tällainen merkityksenanto ei kuitenkaan noussut varsinaisesti esiin perheiden kertomuksissa.

Kaikki perhekuntoutuksien yhteisöt näyttävät Allardtin (1976, 38–49) hyvinvoinnin ulottuvuuksien teoriaan suhteutettuna lisäävän perheiden hyvinvointia. Perhekuntoutuksien yhteisön paikallinen ulottuvuus saa perheiltä kiitosta, sillä sen koetaan tarjoavan perheille mahdollisuuden monenlaiselle itseä kiinnostavalle tekemiselle (*being*). Asuntojen kodinomaisuus edistää viihtyvyyttä ja tarjoaa puitteet perheen yhteiselle tekemi-

selle, kuten ruoan laittamiselle. Lisäksi perhekuntoutuksissa on monenlaista mielekästä toimintaa perheille, johon osallistua. Monien perheiden taloudelliset resurssit (*having*) ovat parantuneet perhekuntoutusjakson aikana, mikä on mahdollistanut esimerkiksi yhteistä tekemistä lasten kanssa ja asioiden ostamista lapsille. Toisaalta taas yhteisöt, kuten esimerkiksi asiakasperheyhteisö, vaikuttavat tarjoavan jäsenilleen yhteisöllistä hyvinvointia (*loving*), eli yhteistä vapaamuotoista tekemistä, asioiden jakamista ja vastavuoroisia ihmissuhteita, luottamusta ja vertaistukea sekä yhteenkuuluvuutta.

Tulkitsen SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksien asiakasperheiden kokemuksellisen yhteisöllisyyden eri ulottuvuuksineen ilmentävän Rauhalan (1983, 17–19, 32–34) kuvaaman holistisen ihmiskäsityksen ymmärrystä siitä, että ihminen kokee ulkoisen ja sisäisen maailman monitahoisesti. Yhteisöllisyyden paikallinen ulottuvuus kytkeytyy Rauhalan (mt.) kehollisuuden ja situationaalisuuden käsitteisiin. Perhekuntoutuksien paikallisuus merkitsee yhteisön ja sen jäsenten pysyvyyttä ja tilallisia kokemuksia, jotka mahdollistavat yhteisöllisyyttä. Perhekuntoutuksissa olevat perheet ovat ainakin jollain tapaa samankaltaisissa elämäntilanteissa, eli heidän tilanteensa on samankaltainen. Perhekuntoutuksien yhteisöllisyyden sosiaalinen ulottuvuus mukaillee Rauhalan ymmärrystä tajunnallisuudesta. Yhteisöllisyyden kokemukset rakentuvat mielikuvissa ja tunteissa, ja siten ne ovat osa perheiden sisäistä maailmaa.

Tutkimukseni ei tarjonnut tietoa siitä, millaisia yhteisöllisyyden kokemuksia perhekuntoutuksien työntekijöillä on, ja jatkotutkimusaiheena se olisi kiinnostava. Arvioin tutkimuksessani onnistuneeni tutkimustehtäväni ratkaisemisessa siten, että tutkimukseni tulokset tuottivat uudenlaista tietoa SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksissa olevien perheiden yhteisöllisyyden kokemuksista. Tätä tietoa voidaan tulevaisuudessa hyödyntää perhekuntoutuksien toiminnan kehittämisessä. SOS-Lapsikylän ja perhekuntoutusjaksolle osallistuvien perheiden yhteisenä tavoitteena näyttää olevan perheyhteisöjen yhteisöllisyyden, kuten kiinteyden ja toimivuuden, parantaminen. Perheyhteisöjen toimivuutta näyttävät edistävän yhteisölliset suhteet työntekijöihin, ja näiden suhteiden mahdollistama työntekijöiltä saatu ammatillinen ja henkinen tuki sekä arkinen apu. Perhekuntoutuksessa toimivien työntekijöiden nykyinen työote näyttäytyy yhteisöllisyyden kannalta myönteisenä ja säilytettävänä. Ympäri vuorokautisessa perhekuntoutuksessa perheenjäsenten yhdessä viettämä, kiireetön aika vaikuttaa antavan perheille mahdollisuuden keskittyä oman perheyhteisön yhteisöllisen hyvinvoinnin edistämiseen ja siten kuntou-

tumisprosessiin. Asiakasperheiden yhteisö voi tarjota perheille parhaimmillaan vahvaa yhteisöllisyyttä, kuten ystävyyssuhteita ja vertaisuuden kokemuksia. Perheiden tutustumista toisiinsa ja asiakasperheyhteisön yhteisöllisyyden muodostumista voidaan tukea järjestämällä perheille yhteistä ohjattua ja vapaamuotoista tekemistä, johon perheet voivat osallistua matalalla kynnyksellä. Perhekuntoutukseen osallistuvien perheiden kuntoutusjaksot ovat keskimäärin usean kuukauden mittaisia, ja perheiden pysyvyys vaikuttaa tukevan heidän tutustumistaan toisiinsa ja keskinäistä yhteisöllisyyden muodostumista.

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että perheiden kannalta haasteellista on se, että perheet joutuvat luopumaan lemmikeistään perhekuntoutusjakson ajaksi. Perheiden lemmikkien mukanaolo perhekuntoutuksessa saattaisi entisestään lisätä perheyhteisöjen kokemuksellista yhteisöllisyyttä ja viihtymistä perhekuntoutusjakson aikana. Perhekuntoutuksien tilallinen viihtyisyys ja perheiden omat asunnot vaikuttavat edistävän perheiden sopeutumista perhekuntoutukseen. Yhteisöllisyyttä perhekuntoutuksissa edistetään kodinomaisilla tilaratkaisuilla sekä tarjoamalla perheiden ja työntekijöiden käyttöön viihtyisiä yhteisiä tiloja, joissa viettää yhdessä aikaa. Tutkimukseni tulosten perusteella voidaan todeta, että perhekuntoutuksissa yhteisöllisyys näyttäytyy perheiden kuntoutumisprosessia tukevana ilmiönä ja siten sen edistämiseen on kannattavaa panostaa jatkossakin.

LÄHTEET

Aaltonen, Jukka (2009) Perheterapiat. Duodecim Terveyskirjasto.

http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=onn00102. Luettu 3.6.2018.

Alatalo, Marjo; Lappi, Kari & Petrelius, Päivi (2017) Lapsikeskeinen suojelu ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Allardt, Erik (1971) Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine. Porvoo: WSOY.

Allardt, Erik (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.

Anderson, Benedict (2006) Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. 3. Uudistettu painos. London: Verso.

Aristoteles (1991) [alkuperäisteos 340–330 eaa)]. Poliitikka. Jyväskylä: Gummerus.

Ashorn, Ulla; Henriksson, Lea; Lehto, Juhani & Nieminen, Paula (2010) Johdanto. Teoksessa Ashorn, Ulla; Henriksson, Lea; Lehto, Juhani & Nieminen, Paula (toim.) Yhteiskunta ja terveys. Klassisia teoreettisia näkökulmia. Tallinna: Gaudeamus Helsinki University Press, 7–12.

Backman, Jussi & Himanka, Juha (2014) Fenomenologia. Portti filosofiaan.

<https://filosofia.fi/node/2712>. Luettu 25.5.2018.

Bourdieu, Pierre (1985) [alkuperäisteos 1980] Sosiologian kysymyksiä. Suomentanut Roos, J.P. Jyväskylä: Gummerus.

Coleman, James (1998) Social capital in the creation of human capital. The American Journal of Sociology 94, 95–120.

Durkheim, Émile (1985) [alkuperäisteos 1897] Itsemurha. Suomentanut Randell, Seppo. Tammi: Helsinki.

Durkheim, Émile (1990) [alkuperäisteos 1893] Sosiaalisesta työnjaosta. Jyväskylä: Gaudeamus.

Euroopan ihmisoikeussopimus (63/1999).

Fagerström, Katarina (2016) Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeeminen käytäntö lastensuojelutyössä. Työpäperi 42/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Forsberg, Hannele (2003) Johdanto: Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 7–15.

Forsberg, Hannele (2011) Kiistanalainen perhe ja moraalinen järkeily sosiaalityössä. *Janus* 19(3), 269–274.

Forsberg-Kupias, Hannele & Salminen, Tuula (1986). Perheen merkitys ja perheeseen kohdistuva sosiaalityö. Perhekeskeisen sosiaalityön käsitteen ja funktion tarkastelua yhteiskuntakehityksen valossa. Tampere: Tampereen yliopisto.

Haatanen, Kalle (2000) Yhteisöllisyyden paradoksit. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalipolitiikka.

Hasford, Julian; Loomis, Colleen; Nelson, Geoffrey & Pancer, S. Mark (2016) Youth narratives on community experiences and sense of community and their relation to participation in an early childhood development program. *Youth & Society* 48(4), 577–596.

HE 252/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060252.pdf>. Luettu 28.5.2018.

Heino, Tarja (2008) Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys Lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

<http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/T9-2008-VERKKO.pdf>. Luettu 10.8.2018.

Heino, Tarja (2013) Keitä ovat lastensuojelun asiakkaat. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 93–100.

Hilli, Petri; Ståhl, Timo; Marko, Merikukka & Ristikari, Tiina (2017) Syrjäytymisen hinta – case investoinnin kannattavuuslaskemasta. *Yhteiskuntapolitiikka* 82(6), 663–675.

Himanka, Juha (1995) Esipuhe. Teoksessa Himanka, Juha; Hämäläinen, Janita & Sivenius, Hannu (toim.) Edmund Husserl: Fenomenologian idea. Viisi luentoa. Helsinki: Loki-Kirjat, 9–23. Alkuperäisteos 1950.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1991) Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.

Hurtig, Johanna (2010) Lasten suojelua ja perheen kuntoutusta – lastensuojelluksen kuntoutuksen tavoitteet ja niiden saavuttaminen. Teoksessa Pärnä, Katariina & Törrönen, Maritta (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Porvoo: Mannerheimin Lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 237–250.

Hyypä (2004) Kertyykö sosiaalisesta pääomasta kansanterveyttä? *Yhteiskuntapolitiikka* 69(4), 380–386.

Hyypä, Markku (2002) Kuorossa elämä pitenee. Sosiaalinen pääoma ja terveys. Teoksessa Ruuskanen, Petri (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveystieteille. Keuruu: PS-kustannus, 28–59.

Hyypä, Markku (2005) Me-hengen mahti. Keuruu: PS-kustannus.

Hyypä, Markku (2011) Elinvoimaa yhteisöstä. *Tieteessä tapahtuu* 8/2011, 15–18. <https://journal.fi/tt/article/view/4639/4351>. Luettu 31.7.2018.

Jaakkola, Eevi (2015) Yhteisöllisyys syrjäisellä maaseudulla asuvien ikääntyneiden arjessa. Akateeminen väitöskirja. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Lapin yliopisto.

Jolanki, Outi, Leinonen, Emilia, Rajaniemi, Jere, Rappe, Erja, Räsänen, Tiina & Teittinen, Outi & Topo, Päivi (2017) Asumisen yhteisöllisyys ja hyvä vanhuus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 47/2017.

http://tietokayttoon.fi/documents/10616/3866814/47_ASUVA-loppuraportti+2017_NETTI.indd.pdf/81ebc84d-3636-4314-a2d5-a223b38d30d4?version=1.0. Luettu 24.5.2018.

Juhila, Kirsi (2009) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Vantaa: Vastapaino.

Järvikoski, Aila (2013) Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013: 43.

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70263/URN_ISBN_978-952-00-3457-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 28.5.2018.

Kajanoja, Jouko (2009) Sosiaalinen pääoma: yhteisöllisyyden paluuta vai henkistä väkivaltaa. *Yhteiskuntapolitiikka* 74(1), 72–79.

Kalland, Mirjam (2011) Varhaislapsuuden tunnesuhteet ja sijoitettu lapsi. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (toim.) *Varhaislapsuuden tunnesuhteet ja niiden suojeleminen*. Helsinki: WSOY, 207–216.

Kangas, Risto (2006) *Yhteiskunta. Tutkielmia yhteiskunnasta, yhteiskunnan käsitteestä ja sosiologiasta*. Helsinki: Tutkijaliitto.

Karvonen, Sakari (2016) Lasten moniulotteinen köyhyys indikaattoreiden valossa. Teoksessa Karvonen, Sakari & Salmi, Minna (toim.) *Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 54–67.

Katajamäki, Hannu & Lundström, Niklas (2012) Aluekehittäminen on teorian ja käytännön vuoropuhelua. Teoksessa Hyyryläinen, Esa (toim.) *Näkökulmia hallintotieteisiin*. Vaasa: Vaasan yliopisto, 19–35.

Koivula, Merja & Hännikäinen, Maritta (2017) Building children's sense of community in day care centre through small groups in play. *Early Years* 37(2), 126–142.

Koivula, Merja (2010) *Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa*. Akateeminen väitöskirja. Kasvatustieteiden tiedekunta. Jyväskylän yliopisto.

Korkiamäki, Riikka & Nylund, Marianne & Raitakari, Suvi & Roivainen, Irene (2008). *Yhteisösosiaalityö kansalaisyhteiskunnan ja asiakastyön rajapinnassa*. Teoksessa Roivainen, Irene & Nylund, Marianne & Korkiamäki, Riikka & Raitakari, Suvi (toim.) *Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla?* Juva: PS-Kustannus, 9–24.

Korkiamäki, Riikka (2013) *Kaveria ei jätetä! Sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuhteissa*. Akateeminen väitöskirja. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto.

Kuorilehto, Ritva (2014) Moniasiantuntijuus sosiaali- ja terveydenhuollon perhetyössä: monitahoarviointi Q-metodologialla. Akateeminen väitöskirja. Terveystieteiden laitos. Lääketieteellinen tiedekunta. Oulun yliopisto.

Laine, Timo (2010) Miten kokemusta voidaan tutkia? Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Juva: PS-kustannus, 28–45.

Laing, Catherine & Moules, Nancy (2014) Children's cancer camps: a sense of community, a sense of family. *Journal of family nursing* 20(2), 185–203.

Lampinen, Mai-Stiina; Viitanen, Elina & Konu, Anne (2013) Systemaattinen kirjallisuuskatsaus yhteisöllisyydestä työelämässä. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 50, 71–86.

Lastensuojelulaki (417/2007).

Linnakangas, Ritva; Lehtoranta, Pirjo; Järvikoski, Aila & Suikkanen, Asko (2010) Lasten ja nuorten psykiatrisen perhekuntoutus. Muutosten ja koettujen vaikutusten arviointi. *Kuntoutus* 4, 4–20. https://kuntoutusportti.fi/files/attachments/kuntoutus-lehden_artikkelit/2010/linnakangas-ym.pdf. Luettu 28.5.2018.

Löytty, Olli (2005) Toiseus. Kuinka tutkia kohtaamisia ja valtaa. Teoksessa Rastas, Anna; Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim.) *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino, 161–189.

Mannarini, Terri; Taló, Cosimo; Mezzi, Monica & Procentese, Fortuna (2018) Multiple senses of community and acculturation strategies among migrants. *Journal of Community Psychology* 46(1), 7–22.

Miettinen, Timo (2010) Fenomenologia ja sosiaalisen todellisuuden rakentuminen. Teoksessa Miettinen, Timo; Pulkkinen, Simo & Taipale, Joonas (toim.) *Fenomenologian ydinkysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 151–167.

Miettinen, Timo; Pulkkinen, Simo & Taipale, Joonas (2010) Johdanto. Teoksessa Miettinen, Timo; Pulkkinen, Simo & Taipale, Joonas (toim.) *Fenomenologian ydinkysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 9–24.

- Mitwalli, Suzan & Rabaia, Yoke (2017) Piloting the multi-family approach in community-based in community-based rehabilitation: an observational and interview-based study. *The Lancet* 390(2), 20-20.
- Murto, Kari (2013) *Terapeuttinen yhteisö*. Jyväskylä: Kari Consulting.
- Neal, Zachary & Neal, Jennifer (2014) The (in)compatibility of diversity and sense of community. *Journal of Community Psychology* 53(1-2), 1-12.
- Nygård, Mikael & Krüger, Nicole (2012) Poverty, families and the investment state. The impact of social investment ideas on family policy discourses in Finland and Germany. *European Societies* 14(5), 755-777.
- Närhi, Kati; Kokkonen, Tuomo & Matthies, Aila-Leena (2014) Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta palvelujärjestelmässä. *Janus* 22(3), 227-244.
- Okkonen, Kaisa-Mari (2014) Suomessa lasten toimeentulo on eurooppalaisittain turvattu. *Hyvinvointikatsaus* 1/2014. Tilastokeskus.
http://tilastokeskus.fi/tup/hyvinvointikatsaus/hyka_2014_01.html#_ga=2.231362845.321309353.1532953966-1777166628.1532953966. Luettu 30.7.2018.
- Paasivaara, Leena & Nikkilä, Juhani (2010) *Yhteisöllisyydestä työhyvinvointia*. Helsinki: Kirjapaja.
- Peltola, Marja (2016) Respectable families: Discourses on family life, ethnic hierarchies and social positioning. *Ethnicities* 16(1), 22-39.
- Perttula, Juha (1994) *Fenomenologinen psykologia ja sen tutkimusmetodi*. Psykologian lisensiaatintyö. Psykologian laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Perttula, Juha (1995) *Kokemus psykologisena tutkimuskohteena*. Johdatus fenomenologiseen psykologiaan. Tampere: Suomen fenomenologinen instituutti.
- Perttula, Juha (2000) *Kokemuksesta tiedoksi: fenomenologisen metodin uudelleen muotoilua*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, 428-442.

- Perttula, Rauno (2015) Syrjäytymispuhe hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalityössä. Akateeminen väitöskirja. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Jyväskylän yliopisto.
- Putnam, Robert D. (2000) *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Puurunen, Pia (2016) Yhteisöt ja yhteistyön aatehistoriallista taustaa. Teoksessa Roivainen, Irene & Ranta-Tyrkkö, Satu (toim.) *Yhteisöt ja yhteisösosiaalityön lähtökohdat*. EU: United Press Global, 21–38.
- Pärnä, Katariina (2010) Perhekuntoutus lasten ja perheiden palveluna. Teoksessa Törrönen, Maritta; Pärnä, Katariina & Olsson, Karin (toim.) *Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa*. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö, 41–50.
- Pölkki, Pirjo; Vornanen, Riitta & Colliander, Riina (2016) Critical factors of intensive family work connected with positive outcomes for child welfare clients. *European journal of social work* 19(3), 1–19.
- Raina, Liisa (2012) *Uusi yhteisöllisyys. Kasvatusyhteisön rakentamisen taito*. Helsinki: Arator.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina (2011). *Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo*. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-kustannus, 235–256.
- Riihimäki, Kirsi (2014) Parents' mental health and psychiatric expertise in child welfare family rehabilitation. *Nordic Journal of Psychiatry* 69(2), 138–141.
- Ristikari, Tiina; Törmäkangas, Liisa; Lappi, Aino; Haapakorva, Pasi; Kiilakoski, Tomi; Marko, Merikukka; Hautakoski, Ari; Pekkarinen Elina & Gissler, Mika (2016) *Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista*. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Roivainen, Irene & Ranta-Tyrkkö, Satu (2016) Yhteisöt ja sosiaalityö: johdantoa aiheeseen. Teoksessa Roivainen, Irene & Ranta-Tyrkkö, Satu (toim.) Yhteisöt ja yhteisösosiaalityön lähtökohdat. EU: United Press Global, 7–20.

Roos, J.P. (1985) Pelin säännöt: intellektuellit, luokat ja kieli. Teoksessa Bourdieu, Pierre (1981) Sosiologian kysymyksiä. Suomentanut Roos, J.P. Jyväskylä: Gummerus, 7–28.

Ruuskanen, Petri (2002) Sosiaalinen pääoma hyvinvointipoliittisessa keskustelussa. Teoksessa Ruuskanen, Petri (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. Keuruu: PS-kustannus, 5–27.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005) Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 22–56.

Ryynänen, Sanna (2016) Yhteisöt kasvatuksen, taiteen ja hoivan voimavarana. Teoksessa Roivainen, Irene & Ranta-Tyrkkö, Satu (toim.) Yhteisöt ja yhteisösosiaalityön lähtökohdat. EU: United Press Global, 131–174.

Saastamoinen, Mikko (2012) Aikalaiskeskustelua yhteisöllisyydestä. Teoksessa Filander, Karin & Vanhalakka-Ruoho, Marjatta (toim.) Yhteisöllisyys liikkeessä. Jyväskylä: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura, 33–66.

Salmi, Minna; Närvi, Johanna & Lammi-Taskula, Johanna (2016) Köyhyys, toimeentulokokemukset ja hyvinvointi lapsiperheissä. Teoksessa Karvonen, Sakari & Salmi, Minna (toim.) Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 13-44.

Sauli, Hannele; Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna (2011) Kriisistä kriisiin: lapsiperheiden toimeentulo 1995–2009. Yhteiskuntapolitiikka 76(5), 535–543.

Sekki, Sanna (2018) Arki perhetyön kohteena: Tutkimus uuden työtavan kokeilusta Arki haltuun –hankkeessa. Akateeminen väitöskirja. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2018) Lastensuojelu. <http://stm.fi/lastensuojelu>. Luettu 23.5.2018.

SOS-Lapsikylä (2013) Säästetään perheiden hyvinvoinnilla. <https://www.sos-lapsikyla.fi/ajankohtaista/artikkeli/news/saastetaan-perheiden-hyvinvoinnilla/>. Luettu 28.5.2018.

SOS-Lapsikylä (2014) Perhekuntoutus SOS-Lapsikylässä. https://www.sos-lapsikyla.fi/fileadmin/user_upload/tiedostot/kuvat/pdf-tiedostot/palvelukuvaukset-perhekuntoutus-sos-lapsikylassa.pdf. Luettu 1.6.2018.

SOS-Lapsikylä (2018a) Tietoa meistä. <https://www.sos-lapsikyla.fi/tietoa-meista/>. Luettu 4.6.2018.

SOS-Lapsikylä (2018b) Perhekuntoutus. <https://www.sos-lapsikyla.fi/palvelut/lastensuojelupalvelut/perhekuntoutus/>. Luettu 1.6.2018.

SOS-Lapsikylä (2018c) Lastensuojelupalvelut. <https://www.sos-lapsikyla.fi/palvelut/lastensuojelupalvelut/>. Luettu 3.6.2018.

Suoninen, Eero (1997) Selonteot ja oman toiminnan ymmärrettäväksi tekeminen. *Sosiologia* 34(1), 26–38.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2016) Perhekuntoutus. Lastensuojelun käsikirja. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhekuntoutus>. Luettu 28.5.2018.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2017) Yhteisösosiaalityö. <https://thl.fi/fi/web/sote-uudistus/talous-ja-politiikka/sosiaalipolitiikka/sosiaalityo/yhteisososiaalityo>. Luettu 31.7.2018.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2018) Lastensuojelun arvot ja periaatteet. Lastensuojelun käsikirja. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-arvot-ja-periaatteet>. Luettu 28.5.2018.

Thitz, Päivi (2013) Seurakunta osallisuuden yhteisönä. Akateeminen väitöskirja. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Itä-Suomen yliopisto.

Toohey, Ann; McCormack, Gavin; Doyle-Baker, Patricia & Rock, Melanie (2013) Dog-walking and sense of community in neighborhoods: Implications for promoting regular physical activity in adults 50 years and older. *Health and Place* 22, 75–81.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa.

http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Tökkäri, Virpi (2016) Lauri Rauhalan merkityksestä Juha Perttulan fenomenologiselle ajattelulle ja kokemuksen tutkimukselle. Teoksessa Tökkäri, Virpi (toim.) *Kokemuksen tutkimus V. Lauri Rauhala 100 vuotta*. Tampere: Lapin yliopistokustannus, 15–39.

Tönnies, Ferdinand (2002) [alkuperäisteos 1887] *Community and Society*. New York: Dover Publications.

Törrönen, Hannele (2001) *Matkalla muutokseen. Kokemuksia perhekuntoutuskursseista*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Vaarama, Marja & Karvonen, Sakari; Kestilä, Laura; Moisio, Pasi & Muuri, Anu (2014) Yhteenveto. Eriarvoisuus ja syrjäytyminen hyvinvointipolitiikan keskiöön. Teoksessa Vaarama, Marja; Karvonen, Sakari; Kestilä, Laura; Moisio, Pasi & Muuri, Anu (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2014*. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 322–329.

Vauhkonen, Teemu; Kallio, Johanna & Erola, Jani (2017) Sosiaalisen huonosuaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82(5), 501–512.

Wood, Lisa; Giles-Corti, Billie; Zubrick, Stephen & Bulsara, Max (2013) “Through the kids... We connected with our community”. *Environment and Behavior* 45(3), 344–368.

LIITTEET

Liite 1. Infokirje aikuisille

Hyvä aikuinen haastateltava!

Olen sosiaalityön opiskelija ja teen pro gradu –tutkielmaa perheiden yhteisöllisyyden kokemuksista SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksissa. Tutkielmani tarkoituksena on selvittää perheiden kokemuksia ja näkemyksiä siitä, mitä yhteisöllisyys SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksissa on ja mitä se merkitsee.

Haastatteluissa käsittelemme perhekuntoutuksen toimintaa ja sinun kokemuksiasi siitä. Haastattelussa ei ole oikeita tai väriä vastauksia, vaan kaikki kertomasi tieto on arvokasta. Kertomasi perusteella SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksien yhteisöllistä toimintaa on mahdollista kehittää ja parantaa.

Haastattelu tapahtuu ryhmässä, jossa on 2-5 aikuista kerrallaan. Pyynnöstäsi haastattelu voidaan toteuttaa myös yksilöhaastatteluna. **Sinun ei tarvitse valmistautua haastatteluun etukäteen. Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista.** Voit milloin vain keskeyttää osallistumisesi kertomalla siitä minulle. Suostumuksellasi nauhoitan haastattelun. Valmiissa tutkielmassani tulen esittelemään lyhyitä tekstikatkelmia haastatteluista siten, että ulkopuolinen ei voi niistä tunnistaa kenestä haastateltavasta on kyse. Haastatteluasi hyödynnetään vain tässä tutkielmassa ja tutkielmani valmistuttua tuhoan kaiken haastatteluaineiston.

En työskentele perhekuntoutuksessa. **En saa mitään tietoja sinusta tai perheestäsi ennen enkä jälkeen haastattelun. Tiedän sinusta ja kokemuksistasi vain sen, mitä sinä haluat kertoa minulle. Käsittelemme haastattelumateriaalia luottamuksellisesti.**

Vastaan mielelläni mahdollisiin kysymyksiisi.

Ystävällisin terveisin,

Essi Varila, essi.varila@helsinki.fi

Sosiaalityön opiskelija

Helsingin yliopisto

Liite 2. Infokirje haastateltavien lasten vanhemmille

Hyvä haastateltavan lapsen vanhempi!

Olen sosiaalityön opiskelija ja teen pro gradu –tutkielmaa perheiden yhteisöllisyyden kokemuksista SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksissa. Tutkielmani tarkoituksena on selvittää perheiden kokemuksia ja näkemyksiä siitä, mitä yhteisöllisyys SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksissa on ja mitä se merkitsee.

Haastattelun lapsia heidän kokemuksistaan liittyen perhekuntoutuksen toimintaan. Lasten haastattelussa ei käsitellä henkilökohtaisia asioita, kuten perheiden tilanteita. Haastattelu toteutuu lasten kehitystaso huomioiden. Lasten on mahdollista piirtää haastattelun aikana kuva perhekuntoutuksesta, minkä avulla voimme käydä keskustelua perhekuntoutuksen toiminnasta. Olen esimerkiksi kiinnostunut siitä mistä lapset pitävät perhekuntoutuksen toiminnassa ja mistä eivät. Lasten haastattelut antavat tärkeää tietoa siitä, miten lapset kokevat SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen toiminnan ja miten yhteisöllistä toimintaa on mahdollista kehittää ja parantaa.

Lasten haastattelu tapahtuu ryhmässä, jossa on 2-5 lasta kerrallaan. Pyynnöstäsi/lapsesi pyynnöstä haastattelu voidaan toteuttaa myös yksilöhaastatteluna. **Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista.** Lapsi osallistuu haastatteluun vanhemman suostumuksella. Lisäksi kysyn jokaiselta lapselta suullisesti suostumuksen haastatteluun osallistumiselle. **Lapsi voi keskeyttää osallistumisensa milloin vain ilmoittamalla siitä minulle. Jos huomaan, että lapsi ei viihdy haastattelutilanteessa, keskeytän haastattelun.** Sinun ja lapsesi suostumuksella nauhoitan haastattelun. Valmiissa tutkielmassani tulen esittelemään lyhyitä tekstikatkelmia haastatteluista siten, että ulkopuolinen ei voi niistä tunnistaa kenestä haastateltavasta on kyse. Lapsen haastattelua hyödynnetään vain tässä tutkielmassa ja tutkielmani valmistuttua tuhoan kaiken haastatteluaineiston.

En työskentele perhekuntoutuksessa. **En saa haastattelun ulkopuolella mitään tietoja lapsestasi tai perheestäni ennen enkä jälkeen haastattelun. Käsittelen haastattelumateriaalia luottamuksellisesti.**

Vastaan mielelläni mahdollisiin kysymyksiisi.

Ystävällisin terveisin,

Essi Varila, essi.varila@helsinki.fi

Sosiaalityön opiskelija

Helsingin yliopisto

Liite 3. Aikuisten suostumuslomake

Kirjallinen suostumus *Yhteisöllisyys SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksissa*-haastattelututkimukseen osallistumisesta

Osallistun Helsingin yliopiston opiskelijan Essi Varilan tutkielman *Yhteisöllisyys SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksissa* tekoon haastateltavana. Minulle on kerrottu riittävästi tutkielman aiheesta ja haastattelujen tarkoituksesta. Minulle on kerrottu, että haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Tiedän, että voin milloin vain keskeyttää osallistumiseni ilman, että minun pitää perustella asiaa mitenkään. Suostun siihen, että haastattelu nauhoitetaan. Annan suostumukseni myös sille, että haastatteluni hyödynnetään tämän tutkielman teossa. Minulle on kerrottu, että haastatteluaineistoa käsitellään luotamuksellisesti, sitä käytetään vain tässä tutkielmassa ja se tuhotaan tutkielman valmistuttua.

Kirjoita tähän sähköpostiosoitteesi, jos haluat, että tutkielma lähetetään sinulle sen valmistuttua: _____

Aika ja paikka: _____

Allekirjoitus ja nimenselvennys: _____

Liite 4. Lapsen vanhemman/vanhempien suostumuslomake

Kirjallinen suostumus *Yhteisöllisyys SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksissa*-haastattelututkimukseen osallistumisesta

Suostun siihen, että lapseni osallistuu Helsingin yliopiston opiskelijan Essi Varilan tutkielman *Yhteisöllisyys SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksissa* tekoon haastateltavana. Minulle ja lapselleni on kerrottu riittävästi tutkielman aiheesta ja haastattelujen tarkoituksesta. Minulle ja lapselleni on kerrottu, että haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Minä ja lapseni tiedämme, että voimme milloin vain keskeyttää lapsen osallistumisen ilman, että meidän pitää perustella asiaa mitenkään. Suostun siihen, että lapseni haastattelu nauhoitetaan. Annan suostumukseni myös sille, että haastatteluani hyödynnetään tämän tutkielman teossa. Minulle on kerrottu, että haastatteluaineistoa käsitellään luottamuksellisesti, sitä käytetään vain tässä tutkielmassa ja se tuhoetaan tutkielman valmistuttua.

Lapsen haastattelussa lapselle tarjotaan mahdollisuutta piirtää kuva perhekuntoutuksista ja sen toiminnasta. Piirustusten kerääminen voi helpottaa lasten haastattelujen analysointia. Suostun siihen, että jos lapseni niin haluaa, voi hän antaa piirustuksen haastattelun tekijälle.

KYLLÄ / EI (ympyröi vaihtoehto)

Kirjoita tähän sähköpostiosoitteesi, jos haluat, että tutkielma lähetetään sinulle sen valmistuttua: _____

Aika ja paikka: _____

Allekirjoitus ja nimenselvennys: _____

Liite 5. Aikuisten haastattelurunko

Haastattelukysymykset

Taustatiedot

Sukupuoli?

Haluatko kertoa kenen perheenjäsenesi kanssa olet täällä? (Ei nimiä)

Onko koko perheesi täällä? Kauanko olet ollut täällä?

Perhekuntoutus fyysisenä tilana

Miten kuvailisit perhekuntoutusta paikkana/fyysisenä tilana?

Onko perhekuntoutuksen tiloissa jotain sellaista, mihin toivoisit muutosta?

*Mitä sana **koti** tuo mieleesi? Voiko perhekuntoutusta paikkana kuvata mielestäsi sanalla **koti** tai **kodinomainen**? Miksi/miksi ei?*

Perhekuntoutus toimintana

Millaista toimintaa perhekuntoutuksessa on?

Millainen on normaali päiväsi perhekuntoutuksessa?

Osallistutko sinä kaikkeen toimintaan? Miksi/miksi et?

Onko perhekuntoutuksessa jonkinlaisia sääntöjä? Millaisia?

Onko sinulla selkeä käsitys siitä, miksi olette perhekuntoutuksessa ja mikä perhekuntoutusjakson tavoite on?

Viihdytkö täällä? Miksi/Miksi et?

Perhekuntoutus ja suhteet muihin ihmisiin

Millaisia erilaisia ihmisryhmiä/yhteisöjä täällä perhekuntoutuksessa on?

Mitä teet täällä vapaa-aikanasi? Kenen kanssa?

Miten kuvailisit suhdettasi muihin ihmisiin täällä?

Jaatko omia asioitasi täällä muiden kanssa? Kenen?

Koetko yhteenkuuluvuutta muiden ihmisten kanssa? Kenen/keiden? Ja miksi/miksi et?

Koetko saavasi perhekuntoutuksessa tukea ja kannustusta? Miten ja keneltä/miksi et? Millaista tukea toivoisit saavasi ja keneltä?

Voitko sanoa luottavasi muihin ihmisiin perhekuntoutuksessa? Kehen?

Miten kuvaisit suhdettasi työntekijöihin? Mistä asioista keskustellette ja missä?

Mitä toivot työntekijöiltä? Millainen on sinun mielestäsi hyvä perhekuntoutuksen työntekijä?

Perheen sisäiset suhteet perhekuntoutuksessa

Miten ajattelet lapsesi/lastesi viihtyvän perhekuntoutuksessa?

Onko perheenne tilanne muuttunut sen jälkeen, kun olette tulleet perhekuntoutukseen?

Onko jotain, mikä toiminnassa on erityisesti vaikuttanut perheeseenne? Mikä ja miten?

Osaatko arvioida mikä merkitys perhekuntoutuksen toimintaan osallistumisella voisi olla perheenne tulevaisuudelle?

Toiminnan kehittäminen

Onko jotain, minkä sinä olet kokenut perhekuntoutuksen toiminnassa erityisen hyväksi tai hyödylliseksi?

Mitä sinä mahdollisesti muuttaisit perhekuntoutuksen toiminnassa ja miksi?

Mitä sana yhteisöllisyys tuo mieleesi?

Mikä motivoi sinua osallistumaan haastatteluun?

Haluatko vielä sanoa jotain?

Liite 6. Lasten haastattelurunko

Tässä on paperi, joka on vielä tyhjä. Haluatko auttaa sen täyttämässä? Voit piirtää siihen jotain tästä paikasta, esimerkiksi mitä sinä täällä teet ja kenen kanssa. Kun olet valmis, kuulisni mielelläni mitä olet paperiin piirtänyt ja miksi.

Taustatiedot

Sukupuoli?

Haluatko kertoa kenen perheenjäsenesi kanssa olet täällä? Onko koko perheesi täällä?

Piirustus

Minkä paikan olet paperiin piirtänyt? Miksi?

Mitä piirroksessa tapahtuu?

Keitä ihmisiä piirroksessa on (jos on)?

Oliko sinulla jokin syy miksi piirsit juuri tämän asian?

Apukysymyksiä

Millainen paikka tämä (perhekuntoutus) mielestäsi on? Mikä on kivoin paikka täällä? Entä tylsin?

Entä mitä täällä yleensä tehdään? Millainen on sinun normaali päiväsi täällä?

Osallistutko sinä kaikkeen toimintaan? Miksi/miksi et?

Onko täällä jonkinlaisia sääntöjä? Millaisia?

Viihdytkö sinä täällä? Miksi/Miksi et?

Millaisia erilaisia ihmisiä täällä (perhekuntoutuksessa) on?

Mitä yleensä teet vapaa-aikanasi, eli omalla ajallasi?

Onko sinulla täällä perheesi lisäksi muita ihmisiä, jotka tunnet hyvin? Kenen kanssa yleensä vietät täällä aikaa? Oletko saanut kavereita täällä? Oletko tutustunut uusiin ihmisiin?

Millaisia työntekijät täällä ovat? Millainen on sinun mielestäsi kiva työntekijä?

Onko täällä (perhekuntoutuksessa) jotain mikä on mielestäsi erityisen kivaa? Entä tylsää? Miksi?

Onko täällä jotain, mitä muuttaisit, jos voisit?

Oliko sinulla jokin erityinen syy, miksi halusit osallistua haastatteluun?

Liite 7. Lasten piirustukset

